George
TOPÂRCEANU

Minunile sfântului Sisoe

George Topârceanu

MINUNILE SFÂNTULUI SISOE

- Antologie -

Minunile Sfantului Sisoe
(1938, roman neterminat)

Scrisori fără adresă (1930)

MINUNILE SFÂNTULUI SISOE

"Nu există paradis, dar trebuie să facem așa ca să merităm să existe unul."

Jules Renard

I. ÎN RAI

Abia trezit din somn în coliba lui prizărită la marginea dinspre răsărit a raiului, sfântul Sisoe făcătorul-de-minuni înălță pe glasul al șaptelea, cu un ochi închis și cu celalt deschis numai pe jumătate, o cântare de laudă împăratului ceresc, stăpânul celor văzute și celor nevăzute. Ieși apoi în prag, să se spele pe ochi la soare cu apă rece dintr-o bărdacă de lemn mirositor, pufnind și împroșcând în juru-i stropi de diamante. După ce isprăvi și această treabă cu bine, îmbrăcă anteriul lui de șiac cafeniu, mai scurt ceva la spate decât dinainte, își luă de după ușă toiagul lustruit de vreme și porni să facă o plimbare de dimineață, ca de obicei, pe aleea cea mare.

Coruri de binecredincioși s-auzeau din toate părțile raiului, despletind psalmi și osanale în strălucirea trandafirie a dimineții. Unul răsuna aproape, de după buchetele de aluni din față: "Bine ești cuvântat, Doa-a-mne, învață-ne pre noi îndreptările ta-a-a-le…" Altul îl îngâna mai de departe, dintr-un pâlc de rachiți înflorite: "Slavă ție, Dumnezeul nostru, slavă ți-i-e…" Iar al treilea le răspundea de cine știe unde, cu un ton mai ridicat: "…oa-a-mne… a-a-a-le…"

Astfel grădina raiului răsuna în toate zilele de cântări bisericești din zori și până noaptea, de ți-era mai mare dragul. Și pretutindeni văzduhul mirosea cucernic numai a smirnă s-a tămâie, de-ți venea amețeală; ba te-ar fi apucat de la o vreme chiar durerea de cap, dacă în rai ar fi cu putință asemenea răutăți.

Dar în grădina cea sfântă a raiului nu se pomenește boală ori durere, căci acolo nu se cunoaște moarte. Traiul celor preafericiți curge pururea lin, sub albăstrimea cerului fără prihană, un cer fără nouri, din care nu fulgeră niciodată. Pe catifeaua verde a covoarelor de iarbă tunsă și pe cărările presărate cu nisip de aur nu sunt hopuri și mușuroaie de care să te împiedici la plimbare, nici gropi neastupate, în care ar putea să dea binecredincioșii, din nebăgare de seamă. Acolo șarpele nu are venin, ardeiul nu ustură și

ghimpii trandafirilor sunt bonți. Toate stau în preajma omului smerite și se poartă cu blândețe, toate sunt dulci la gust și netede la pipăit.

Lăsându-și chilia în paza Domnului, pe deal, sfântul Sisoe coborî la început o potecă îngustă, printre mesteceni evlavioși cu tulpini drepte și albe, ca niște lumânări de botez înfipte în fumul destrămat al frunzișului; străbătu apoi de-a curmeziș prin iarba stropită de agheazma dimineții, o sfântă poiană încununată jur împrejur de trandafiri galbeni, care miroseau de departe a busuioc. Pe aici, soarele abia acum începea să răsară. Cicori și aglice cuvioase își întorceau spre el cruciulițele de smalț. Și macii luminați numai dintr-o parte înălțau deasupra șiraguri de candele roșii, arzând neclintit cu feștila micșorată pe dinlăuntru.

Sisoe trecu apoi, în pas agale, de-a lungul unei cărări deschise între două rânduri de pini întunecați, cu vârfurile poleite de soare. Acolo sus, în bătaia razelor, străluceau pe liane Florile-raiului, necunoscute pe acest pământ. Unele, portocalii și lungi, înălțau spre cer limbi ușoare de flăcări, închipuind în aer icoana vie a sfântului Duh; altele albastre și mari, abia aninate de crengi, își legănau cu gura-n jos clopotele de azur, gata să sune pentru îngerii văzduhului chemarea la liturghie.

Când apucă la dreapta, pe aleea cea mare, Sisoe văzu venind spre el un convoi lung de binecredincioși. Rânduiți patru câte patru, înaintau domol, cu făclii aprinse în mână, cântând cât îi ținea gura psalmii prorocului David. Un sfânt de cei mari, cu picioarele goale în sandale de argint și cu cerc de lumină în jurul capului, mergea în fruntea lor bătând tactul din toiag.

— Blagoslovește, sfinte părinte! îl întâmpină de departe Sisoe, cu voie bună.

Dar celalt nici nu-și întoarse capul măcar.

— De dimineață ai pornit la treabă…, îi strigă iar Sisoe, cercând să intre-n vorbă.

Dar sfântul cel mare tot nu catadicsi a-i da răspuns, ci se încruntă doar la el și-i făcu semn, din treacăt, să nu-l tulbure cu vorbe în deșert.

Sisoe se feri atunci mai la o parte din calea convoiului și rămase acolo, cu bărbia sprijinită-n toiag și cu picioarele desfăcute tare-n lături, ca să privească de-aproape binecredincioșii în tăcere.

Erau de toată mâna. Și mai slabi, și mai grași, cum se-ntâmplă. Toți umblau îmbrăcați la fel, în cămășoaie albe de in, lungi până la călcâie și strânse bine-n baieră la gât. Și fiind rași peste tot la obraz și cu capetele

tunse chilug, de pe nimica nu se mai putea cunoaște, pe dinafară, care-i bărbat și care femeie.

Ușurați cu totul de cele pământești, cei din fruntea convoiului călcau lin și spăsit, de părea că poartă fiecare o tavă cu colivă pe creștet. Mergeau cu privirile-n ceață și pășeau domol, ca o cireadă de momâi albe care-au înviat la soare. Moșneag ori tânăr, cine-i mai putea ști pe fiecare? Gheara vremii nu mai avea putere să zgârie chipurile lor poleite ca marmura, peste care suflarea de gheață a veșniciei trecuse prea de mult timp.

Alții, în urma acestora, mai de curând veniți de pe pământ, cu obrazul stafidit de postiri îndelungate și cu genunchii înțepeniți de mătănii, se îmbulzeau călcând de sus, ca-n străchini, gata să se poticnească la fiecare pas. Și cum treceau de-a valma pe lângă Sisoe, cu ochii-n jos de-atâta smerenie și umilință, se cunoștea cât de colo că n-a fost cine știe ce de capul lor, pe pământ. Rar zăreai printre ei câte unul mai acătării, ce părea să fi fost om cu stare și cu greutate în zilele lui, măcar că se vedea acum ajuns cot la cot cu toți calicii. Unii dintr-înșii nu știau să cânte, dar zbierau și ei, mai tare decât ceilalți, ca să se-nvețe.

Convoiul era pe isprăvite și Sisoe se pregătea să-și caute de ale sale, când rămase deodată cu privirea ațintită, încruntând sprânceana. În urma tuturor, agățat de coada convoiului, venea depănând mărunt din picioare unul mai mic la trup și mai de nevoie decât toți. Acesta trebuie să fi fost numai de câteva ceasuri intrat în împărăția de sus, că părea grozav de străin. Își domolea uneori pasul și, lungind gâtul, se uita speriat în juru-i… Și iar începea să lucreze amarnic din picioare și să scâncească încet, cu obrazul încrețit de obidă, smârcâind din nas la tot pasul. Când ajunse în dreptul lui Sisoe și dădu fără veste cu ochii de el, începu să urle de spaimă. Iar Sisoe, ca să-i vâre și mai tare-n oase frica de cele dumnezeiești, se stropși la dânsul umflându-și obrajii, ba se și luă după el câțiva pași, cu toiagul ridicat.

După aceasta, Sisoe se întoarse liniștit și însemnă cu vârful toiagului în nisip numărul binecredincioșilor din convoi. Erau o sută nouăzeci și nouă de toți, fără a fi socotit la numărătoare și pe sfântul cel mare din fruntea lor. Aducându-și aminte de acela, Sisoe se posomorî puțin la obraz. S-aștepte el de-acum să-i mai ceară blagoslovenie…

"Parcă ce-i el mai mult decât un sfânt, ca mine și ca altul?"

Gândind astfel, Sisoe se uită înc-o dată, lung, în urma binecredincioșilor, care se depărtau acum amestecați în grămadă, cu

spinările lor albe și rotunde, ca o turmă de oi ridicate-n picioare.

"Unii prea mult, alții nimica…" oftă el iar, plecându-și nasul în pământ.

Căci încă de la început, de când intrase în rai și văzuse cum stau lucrurile pe aici, Sisoe nu visa altceva decât să capete și el o ceată cât mai mică de binecredincioși, pe care să-i călăuzească, să-i învețe și să-i șmotrească de dimineața până seara, cum vedea el că fac sfinții cei mari cu preafericiții de sub oblăduirea lor. Dar Domnul-Dumnezeu, știindu-l pre el cam lipsit de învățătură și nu cu totul dezlegat de cele pământești, măcar că plin de râvnă duhovnicească și curat la cuget, nu prea se uita la gura lui. Și nici n-ar fi putut Cel milostiv să-i împlinească voia, fără a stârni tulburare și zâzanie între sfinții părinți; căci, după canoanele raiului, numai sfinții cei cunoscuți și slăviți de toată suflarea creștinească de pe pământ au dreptul să primească sub ascultare o ceată de binecredincioși. Bineînțeles că nici aceia nu-i iau așa, cu hapca, fără nici o socoteală, ci potrivit cu rangul și vrednicia fiecăruia. Astfel, unul din cei mari de tot poate să aibă sub oblăduirea lui și până la trei sute de suflete; pe când altul mai mic în grad, însemnat doar cu o cruciuliță neagră la călindar, primește și el, acolo, vreo zece-douăzeci de capete, ori numai cinci-șase bucăți — o nimica toată. Cât despre gloata cea mare a sfințișorilor de rând, pe care nici popa nu-i mai cunoaște, cine i-ar putea împăca pe toți? Jos, pe pământ, nimeni nu le are grija. Nimeni nu-i mai pomenește, ca și cum n-ar fi. Doar din an în Paște dacă-și mai aduce aminte de câte unul dintre ei vro babă amărâtă care, te miri din ce pricină, se-ntâmplă să aibă slăbiciune pentru dânsul. Așa fiind, acestora nu li se poate da nici un suflet de creștin pe mână. Și nu le rămâne alta de făcut, cât ți-i veșnicia de lungă, decât să se plimbe cu mâinile la spate de colo până colo prin sfântul rai, fără treabă, înălțând pe neașteptate, de după câte un tufiș, o cântare nouă de laudă, cu meșteșugite întorsături din gâtlej.

Convoiul pierise de mult la o cotitură, și Sisoe sta tot acolo, căscând prelung și uitându-se la cer. Soarele se ridicase abia de-un stat de om deasupra copacilor. Până la ceasul când sună clopotul de la trapeza cea mare din mijlocul raiului, ca să adune sfinții și binecredincioșii la gustare, mai era încă destulă vreme.

Aducându-și aminte de mâncare, Sisoe simți îndată la rădăcina limbii gust de lapte dulce și de smochine coapte, hrana cea de toate zilele a fericiților dintru împărăția de sus.

"Parcă aș bea oleacă de apă…", se gândi el, strâmbându-se puțin. Și n-apucă să-și isprăvească bine gândul, că-ndată țâșni dintre pietrele de la

picioarele lui, gâlgâind, un izvor de apă curată ca lumina. Sisoe luă în pumni și sorbi o gură plină — dar nu înghiți decât jumătate; cealaltă jumătate o împroșcă în soare, cu buzele strânse, ca să facă curcubeu.

Astfel în rai orice dorință ori nevoie îți este împlinită, cât ai clipi din ochi. Atâta doar, că nimeni nu cutează acolo să dorească ce nu se cade, fiindcă Cel atoateștiutor veghează și cunoaște în orice clipă gândurile fiecăruia.

După ce își udă cerul gurii, fără nici o plăcere deosebită, căci abia apucase a-i fi sete, Sisoe nu știa ce să mai facă.

O viespe mare, de prin apropiere, veni numaidecât și i se lăsă cu încredere pe mână, ca să-i ție de urât. Era o viespe evlavioasă. Trăise pe pământ tot în preajma unei sfânte biserici și se sfârșise la urmă, leșinată de foame, pe o lespede din pronaos. Și-n scurta ei viață nu făcuse nimănui rău, măcar că îi dăduse și ei Dumnezeu ac și venin în coadă, ca să nu stea degeaba pe acest pământ.

Sisoe începu s-o necăjească cu arătătorul, ca să-l înțepe. Multă nădejde de împunsături nu prea trăgea el din partea unei viespi așa de bisericoase. Dar mai știi? Poate că până la urmă tot are să-și piardă răbdarea, să-i vâre barem vârful acului… Căci de atâta amar de vreme, de când abia mai ținea minte, pe Sisoe nu-l mai duruse nimic. Și ar fi vrut să mai simtă și el, măcar o dată, un pic de usturime ori de durere, ca să se poată bucura la urmă, cu adevărat, că nu-l mai doare. Dealtfel, toți tovarășii lui întru neștirbita fericire umblau ahtiați după așa ceva:

— Rogu-mă sfinției-tale — se îmbiau ei unul pe altul când se-ntâlneau la câte un loc mai ferit — trage-mi un pumn în nas…

Dar puteau ei să tot încerce, că nu-i durea nici cât un bobârnac, măcar de și-ar fi cârnit nasurile din loc.

Văzând că viespea își ferește încoace și-ncolo pântecul inelat și n-are de gând să-l înțepe, Sisoe o înălță într-un vârf de deget și-o suflă, cu ciudă, să se ducă de unde a venit.

Sfinția-sa a pornit apoi încet mai departe, pe o alee umbrită ce se chema Drumul lui Adam.

În cedrii cei înalți de pe margini, îngerași de felurite mărimi, cu aripioare albe, se jucau zburând care-ncotro și ascunzându-se prin frunzișuri. Unii se legănau cuminți la soare, pe crengile din vârf; alții, mai zglobii, s-agățau de liane cu capul în jos și-și făceau vânt de la un copac la altul, ori s-alungau printre ramuri cu țipete fragede și ușoare. Iar când se

întâlneau prin văzduh câte doi mai gâlcevitori, se-nvălmășeau grăbit, ciufulindu-și părul bălai, și veneau ghem până aproape de pământ. Acolo se despărțeau și zburau înapoi, în copac. Și-n urma lor rămânea plutind câte o pană albă, care cădea încet ca un fulg mare de omăt pe iarba întunecată.

Sisoe ar fi vrut să treacă pe acolo nebăgat în seamă. Stătu puțin la îndoială; să meargă mai departe, ori s-apuce pe alt drum?… Dar era prea târziu. Un îngeraș, care se pitise de tovară-șii lui de joc între candelabrele unui castan înflorit, l-a zărit de-acolo, printre frunze. Și-i strigă de departe, cu glas de clopoțel:

— Săru'mâna, sfinte Sisoe!

Se făcu liniște, o clipă. Toți îl căutară cu ochii… Apoi stolul întreg se năpusti asupra lui. Îl înconjurară, îl năpădiră din toate părțile:

— Sisoe! Sisoe! Sisoe!

Și era o larmă de țipete și-o învălmășeală de aripi albe așa de cumplită, că bietul Sisoe nu-și mai vedea capul:

— Îndărăt, zvăpăiaților!… Ce tot aveți cu mine?

Dar ei începură s-arunce-n el cu flori, făcând horă-n jurul lui și petrecându-l cu alai:

Sisoe, Sisoe,
Văr cu tata Noe,
Floare de trifoi,
Fir de usturoi,
Ia-te după noi!

Sisoe se apăra cu cotul în dreptul obrazului de zburdălniciile lor; se răsucea-n loc și se lua după câte unul, dar nu-l putea prinde. Abia dacă a apucat să-i lipească unuia, cu piciorușe dolofane, lip! o palmă la spate, din fugă.

— Stați numai, că v-arăt eu vouă!… Îngeri sunteți voi, ori diavoli împelițați?

Un serafim care tocmai trecea-n zbor peste copaci, zărind forfota de jos, se lăsă pe pământ, să vază ce-i. Cu aripile încă desfăcute, făcu trei sărituri lungi pe vârful picioarelor, înainte de a se opri din iuțeala zborului. Și aripile de azur i se alipiră delicat de-a lungul spatelui, până deasupra coapselor de fildeș.

— Liniște! strigă el, bătând din palme. Plecați de-aici… Unul să nu mai văz!

La glasul serafimului, îngerii se risipiră într-o clipă, fâlfâind în toate părțile, ca un roi de fluturi mari.

— Nu se poate omul să mai treacă pe nicăieri de răul lor… vorbi Sisoe către serafim, scuturându-și florile de pe umeri și iarba din păr.

Și nu pornise bine mai departe, când o veveriță mică, care pesemne prinsese la curaj din cele ce văzuse, se coborî iute dintr-un copac, se opri drept în mijlocul cărării în două labe și-i făcu, de departe, o reverență. Apoi se întoarse și-i mai făcu una de-a-ndaratele, cu codița pe spate.

Roșu de ciudă, Sisoe zvârli cu toiagul după ea:

— Scârnăvie!… Acuș te ridic de vârful cozii și te duc înaintea Celui preaînalt!

Și cum veverița pierise prea repede-n frunziș, lăsându-l încă fierbând de mânie, sfinția-sa luă martori copacii dimprejur pentru o îndrăzneală ca aceasta:

— Auzi d-ta!…

•

Aleea pe care apucase Sisoe dădea într-un luminiș rotund, cât o arie largă, bătătorită bine de pași pe la margini, măcar că locul nu părea tocmai potrivit pentru plimbare.

Acolo, drept în mijloc, sta un pom singuratic, prăpădit de bătrânețe. Un gard de sârmă cu ghimpi îl închidea de jur împrejur, ca să nu mai poată nimeni atinge cu piciorul, în veci de veci, iarba cea uscată de sub el, ce se vedea tăvălită strașnic în câteva locuri…

Acesta era mărul lui Adam, rămas aici de la începutul lumii.

O fi fost el pe vremuri mai arătos, poate. Acum era un biet copac strâmb și desfrunzit, ca vai de el. Dormea toată ziua. Când îl mișca o adiere de vânt, începea să geamă din încheieturi și să schiaune cu glas așa de pierit, că parcă se milogea de iertare. Alteori, fără pic de vânt, se trezea foșnind într-aiurea ca de pe altă lume, din cele două-trei smocuri de frunze câte-i mai rămăseseră pe poale; și parcă râdea singur atunci, aducându-și aminte de cele văzute, odată, sub crengile lui îngăduitoare…

În jurul trunchiului uscat se vedea încolăcit un șarpe. După înfățișare, nici ăsta nu părea a fi mai de ispravă. Era un șarpe lung și slab din cale-afară, ca un țâr. De bătrân ce era, îi căzuse toți dinții și-abia mai putea clipi din ochii lui mici, de găină bolnavă. De demult tare trebuie să fi rămas el înnodat acolo, ca o curea veche care ar ține scoarța pomului să nu-i lunece la vale. Își luaseră vrăbiile nărav să-l ciugulească cu de-amănuntul de două

ori pe zi, în batjocură. Și el n-avea putere nici să mai sâsâie măcar, cum fac șerpii cei întregi la fire când îi zgândărești; ci doar își încrețea pielea din jurul nasului, puțin, ca să-și arate scârba. Iar dacă-i venea-n minte să-și strecoare printre buze limbuță neagră și despicată, ca să sperie dușmanul, rămânea de multe ori cu ea afară, atârnată într-o parte: nu mai știa din ce pricină a scos-o și uita s-o mai tragă înlăuntru.

De-o asemenea tovărășie, copacul s-ar fi lepădat bucuros. Se săturase până-n gât să tot simtă pe lângă sine o astfel de lighioană, neputincioasă și adormită. Și poate că șarpele s-ar fi dus bucuros să tânjească-n altă parte, că-i era și lui lehamite de când tot sta acolo. Dar ce puteau face? Soarta îi legase la un loc pe vecii vecilor, căci Domnul-Dumnezeu hotărâse, în nemărginita lui bunătate, să-i păstreze viitorimii pe amândoi, pentru aducere-aminte.

Mărul lui Adam nu mai dădea rod. Doar la zece ani o dată dacă mai făcea și el, acolo, câteva mere pipernicite și verzi, de-ți strângeau gura pungă de departe, numai cât te uitai la ele. Ceasuri întregi stăteau atunci sfinții părinți cu ochii la acele stârpituri pădurețe, și le lăsa gura apă, că erau doriți de acritură. Dar nimeni nu cuteza să s-atingă de ele, fiind lucru cu primejdie; veninul lor, dulce-acru, își păstrase până astăzi virtutea de a-l împinge pe om în mare ispită… Odată, trecând pe aici niște binecredincioși, zice că unul dintre ei, mai lung de mână, ar fi îndrăznit s-apuce din treacăt, pe furiș, un măr căzut în iarbă. Și până să prinză de veste sfântul din fruntea convoiului, până s-alerge la el, să-l scobească cu degetul în gură ca să-i scoată bucățica dintre dinți, acela a-nghițit-o nemestecată… Și nu i-a mai trebuit alt popă! S-a scuturat ca de friguri de vreo două ori, dup-aceea a-nceput a se uita galeș, pe sub sprâncene, în jurul lui… Pe urmă s-a pornit să fluiere un cântec de lume. Și dintr-o dată s-au trezit cu el zberând cât îl ținea gura:

Hai, leliță,-n deal la vie,
Să culegem razăchie…

și alte măscări de acest fel, cum nu se mai auzise niciodată în sfântul rai. Iar la sfârșit a fost apucat cu atâta furie, că nu mai știa nimeni ce să-i facă și cum să scape de el. Dădea buzna la tovarăși, adulmecând grabnic și pipăindu-l pe fiecare, încât unora le aducea mare tulburare în inimă, măcar că alții îl scuipau și-l îmbrânceau cât colo. Așa că la urmă a trebuit să-l scoată dintre ei și să-l lege cobză până i-a trece harțagul ca să nu-i

molipsească și pe ceilalți cu vremea, ori s-apuce a-i vătăma cumva. Și astfel, mult năduf a pătimit de pe urma lui sfântul care-l avea în pază…

"Așa i-a trebuit!" se gândi Sisoe, aducându-și aminte de această veche întâmplare. Când ai binecredincioși pe samă, va să fii cu ochii în patru, nu să-i lași de capul lor. Că ce știu ei, săracii? Dacă nu le ai grija, îndată culeg de pe jos și bagă-n gură tot ce le cade la-ndemână…

Iaca, lui de pildă, nu i s-ar fi putut întâmpla una ca asta. Să fi avut el câțiva în grijă, i-ar fi ținut din scurt, nu așa. Nici să s-aplece cât de cât, ca să se scarpine la vrun picior, nu i-ar fi lăsat. Le-ar fi făcut el însuși, la nevoie, slujba aceasta. Când ai puțini, merge… Dar asta-i, că sfinții cei mari nu vor să se mulțumească cu puțin; ba câte unul mai lacom are atâta liotă de creștini pe cap, că nici să le dea apă de două ori pe zi nu mai prididește, necum să-l scarpine pe fiecare unde-i mănâncă…

II. LA UN ȚINTAR…

— Facem un țintar, frate Sisoe? răsună deodată, de la spatele lui, un glas cunoscut.

Sisoe se întoarse, tresărind, și dădu cu ochii de un sfânt lung și slab, care s-apropiase fără zgomot și se oprise la câțiva pași, în soare. Un anteriu prea scurt și cam ros de molii pe la poale îi îmbrăca trupul deșirat.

Acesta era sfântul Avacum, poreclit Habacuc, vestit în tot raiul ca jucător neobosit de țintar.

— Porumb ori fasole? întrebă el iar, uitându-se la Sisoe ațintit cu ochii lui verzi și mari, din care nu clipea niciodată.

— Porumb… răspunse Sisoe, fără putere de împotrivire.

Ca să nu-i dea timp să se răzgândească, celalt scoase îndată de sub anteriu o tablă lată de lemn, pe care se vedea zugrăvită cu crida un țintar frumos, în patru colțuri, cam șters pe alocurea de frecătură. Puse tabla jos și-i turnă deasupra, din căușul palmei, cele două boabe de fasole și nouă de porumb, pe care le purta întotdeauna în buzunarul de la spate, pentru orice întâmplare. S-așezară apoi pe iarbă amândoi, față-n față, cu țintarul între ei; și după ce-i potriviră pe la colțuri și pe la răscruci fiecare la rândul său câte-o boabă, începură să mute.

Sisoe nu prea avea chef de jucat. Țintarul era pentru el un joc prea migălos, la care nu se pricepea tocmai bine și rămânea totdeauna bătut. Ca să nu se cheme la urmă că s-a dat prea lesne biruit, când venea rândul să

mute se prefăcea mai întâi că se socoate adânc… Apuca apoi bobul de porumb între două degete și înainte de a-l așeza în alt loc, la întâmplare, îl stupea bine pe toate părțile, ca să se lipească. Pe urmă, trăgea cu coada ochiului la Habacuc, să vază ce zice.

— Bre-bre-bre… se minuna acesta, ca să-i dea curaj — strașnic le mai învârtești! Nimeni nu se poate pune cu sf inția-ta la acest joc. Atâta doar că-l joci prea rar…

Habacuc, în schimb, îl juca de câte ori avea cu cine. Ba-l juca și singur uneori, că mulți se cam fereau de el, fiind sfinția-sa un sfânt ciudat și nu tocmai bine văzut de cei mari. Când nu-și găsea tovarăș de joc, rătăcea ca o umbră pe cărările paradisului, cercetând, scormonind și amirosind prin toate cotloanele, ca să-și găsească ceva de lucru, pentru trecere de vreme. Odată a fost prins cărând țărână cu o tărăboanță, într-un loc mai ferit, unde-și pusese de gând să răsădească urzici. Și a fost aspru mustrat de sf. Petru, după cuviință, căci în rai nu-i îngăduit nimănui să muncească, acolo fiind veșnică sărbătoare. Afară de asta, cum fusese proroc în zilele lui, Habacuc știa să ghicească sfinților părinți în palmă. Și-i spunea fiecăruia, ca din carte, tot ce are să i se-ntâmple până într-o mie de ani de-acu-nainte: ba că are să-i cază un dinte din fund în acest răstimp — dar nu-i mare pagubă, că tot nu prea avea ce face cu el; ba că peste vreo trei sute de ani, poate și mai curând, va primi într-o dimineață o veste pentru niște vorbe rele de la unul scurt și roșcovan, care pe din față i s-arată prieten, iar pe din dos îl paște… Și altele de acest fel, câte-n lună și-n soare, de-i făcea pe toți să-l asculte cu gura căscată și să se-nfioare până la rădăcina părului de prorocirile lui.

— Ia! făcu el într-un rând, ridicând un deget.

De departe, de peste deal, s-auzeau pe undele vântului glasur-il dulci de femeie: și cântau, cântau, cântau mironosițele Domnului atât de fermecat că până și frunzele de pe copaci încremeniseră ascultând.

— Iaca și sfântul Pafnutie… zise într-un târziu Habacuc, privind într-o parte.

Sisoe, care tocmai ducea la gură un bob de porumb, privi și el într-acolo și rămase așa, cu mâna ridicată și cu buzele țuguiate…

Pafnutie avea trei binecredincioși sub oblăduirea lui: doi moșnegi ș-o babă. Nu era mare lucru — dar tot era ceva.

Se opri din trecere nu departe, lângă o tufă de liliac, și păru a sta în cumpănă o bucată de vreme. Își lăsă apoi binecredincioșii acolo, pe o piatră, și se îndreptă cu pas măsurat spre cei doi tovarăși de joc. Mergea încovoiat

puțin înainte și cam hait și-ntr-o parte de la mijloc în sus, ca o scoabă de lemn, purtând în mâna dreaptă o cârjă mai înaltă decât el, cu care s-ajuta la mers…

Neștiind ce gânduri are noul-venit, Habacuc acoperi țintarul cu poala anteriului, încet-încet, ca să nu bage de seamă. Căci Pafnutie era ceva mai mare în grad decât ei; avea și o aureolă mai lată, care i se vedea bine în jurul cheliei din creștet, ca marginile unei pălării fără fund, mai cu seamă când trecea din lumină în umbră. Aureola lui Sisoe abia se zărea, numai ca un abur sub-țire de argint, gata-gata să se topească de tot în văzduh. Iar a lui Habacuc, încalțe nu se mai vedea deloc, decât poate la vreme de noapte…

— Da' ce faceți, sfințiile-voastre, aici? vorbi Pafnutie cu duhul blândeții, oprindu-se la spatele lui Sisoe, în picioare.

Habacuc răspunse:

— Iaca stăteam și noi de vorbă… mai de una, mai de alta…

Pafnutie întinse atunci cârja peste umărul lui Sisoe și dezveli, cu grijă, țintarul.

— Al cui e rândul la mutat? întrebă iar sfinția-sa, dând la iveală un dinte mare și strâmb, care-i împungea puțin buza de sus când ținea gura închisă.

Era rândul lui Sisoe.

— Fă-mi plăcerea și mută-l pe cel de colo, de la colț… rosti noul-venit, după oarecare gândire, arătând cu vârful cârjei un bob de porumb.

Sisoe îi făcu bucuros această plăcere. După care, Habacuc mișcă și el îndată, în cinstea musafirului, o boabă de fasole mai mare decât celelalte și cu picățele roșii.

— Așa. Ia mută-mi-l acuș p-ăsta de ici, de la răscruce, porunci blajin Pafnutie, lăsându-se pe vine la spatele lui Sisoe. Și nu-l mai îmbăia atâta, sfinția-ta, că doar n-are să prinză rădăcini acolo…

Sisoe șterse de poala anteriului bobul cu pricina, fără supărare, și-l puse la locul arătat. Dar se vedea bine că nu-i mai arde lui acum de jucat. Sta tot cu capul întors și se uita cu jind la cei trei binecredincioși ai lui Pafnutie. Când îi veni deci rândul să mute iar, Pafnutie întinse mâna și mută în locul lui, fără să-l mai întrebe.

Și astfel, încetul cu încetul, molipsindu-se și sfinția-sa de plăcerea jocului, îi luă locul lui Sisoe.

În vremea asta, cei trei binecredincioși stăteau la o parte pe piatră, unde-i lăsase sfântul lor, cu mâinile pe genunchi și cu ochii holbați în gol.

Nici un gând nu se vedea pe chipurile lor încremenite: traiul cel bun, fără griji și fără nevoi, le tocise pesemne simțurile și le adormise mintea pe vecie.

Dar până s-ajungă în starea aceasta fericită, nu mai încape vorbă că trebuie să fi cunoscut și ei toate schimbările de toane prin care trec de obicei binecredincioșii, câți intră în împărăția de sus.

La început, toți umblă cu inima pierită de frică, săracii, când se văd picați deodată într-un loc așa de străin și sfânt ca acela. Văzând însă că nu le face nimeni nimica rău, ci doar îi pune să cânte, își vin repede-n fire. Și cum li-i încă acru sufletul de câte-au tras pe pământ, când se-ndulcesc mai bine la lapte și la smochine, se pun pe trai și se miră ei singuri ce-a dat peste ei. Cine-ar putea crede că s-ar mai sătura vreodată de atâta dulceață?… Dar după vrun an ori doi, unii mai degrabă, alții mai târziu, cum e firea fiecăruia, încep să cadă mereu pe gânduri și li se lungesc ochii a drum… La masă, rămân cu lingura-n mână și se uită pe pereți, parcă s-ar lipsi de orice; iar când sunt duși la plimbare, aruncă priviri iscoditoare în toate părțile, ca și cum le-ar fi numai de-a scăpare. În curând, ba unul, ba altul încearcă să sară noaptea peste ziduri. Dar heruvimii de pază, rânduiți anume pentru treaba asta, îi prind în niște rețele mari de sfoară, întinse cu meșteșug în văzduh, și-i aduc îndărăt nevătămați. Și azi așa, mâine așa, până ce, văzând și ei că nu le merge, se potolesc încetul cu încetul, de-ajung la urmă să nu mai dorească și să nu mai aștepte nimic. Rar se-ntâmplă printre ei câte unul mai încăpățânat care, vrând să moară încalțe de tot, nu numai pe jumătate, cum e mai rău, încearcă la sfârșit să se spânzure de ciudă. Pe acela unul, văzându-l Domnul-Dumnezeu că s-a săturat de bine până-n gât și că nu mai are ce-i face, îl sloboade pe pământ să se nască a doua oară și să treacă iar prin toate necazurile vieții pământești, ca să se-nvețe minte.

Binecredincioșii sfântului Pafnutie trăiau bine laolaltă. Cum nici unul nu cunoștea limba celorlalți doi, se îmboldeau numai cu cotul, ori, când erau în toane rele, își repezeau și câte-un genunchi în șale, pentru trecere de vreme.

Cel din mijloc, cel mai negricios, pe nume Ovanez, fusese în vremea lui — era mult tare de atunci — negustor de șaluri și de covoare într-un mic oraș din Capadochia. Calicise la vreme de bătrânețe. Se luase adică după gura unora, rătăciți pe-acolo de prin părțile Idumeii, care i-au bătut capul să-și vânză averea și s-o împartă la săraci, ca d-alde ei, dacă vrea să

găsească pe lumea cealaltă o viață veșnică. Și acum, iacă: ce-a căutat a găsit.

Al doilea, cel din dreapta, era un ungur papistaș, născut nu se știe unde, pe la Nagykoros ori pe la Torokszentmiklos, că-n condica raiului fusese trecut cam anapoda la intrare. Pista Fe-rencz era numele său. Nimeni nu-i cunoștea povestea, limba ungurească fiind prea puțin vorbită în sfântul rai; și fiind o limbă și cam răstită, dacă încerca vreodată cineva să-l întrebe cum și pe unde a ajuns acolo, când îl vedea că se supără așa de tare dintr-atâta lucru, nu se mai încumeta a doua oară să intre-n vorbă cu el…

Iar al treilea binecredincios, care după înfățișare părea a fi femeie, fusese în zilele lui madamă menajeră la un popă pravoslavnic de prin părțile noastre, căruia îi murise de tânăr preu-teasa, lăsându-l și cu copii mici. Zece ani l-a slujit cu credință femeia, fără nici o sâmbrie, ci doar așa, din râvnă mare pentru cele bisericești. Și i-a citit părintele, drept mulțumită, atâtea molitve în timpul vieții, i-a făcut atâtea parastase după moarte, pentru ușurarea păcatelor, că nu se putea până la urmă să nu fie primită și ea, săraca, în împărăția cea veșnică a luminii. Măndița Zodieru, văduva, era numele acestui binecredincios.

Și-acum stăteau acolo tustrei, în cămeșoaiele lor albe, din care numai capul ieșea la iveală, rotund și otova ca o tărtărcuță,

Într-un târziu, negustorul din Capadochia săltă puțin din sprânceana dreaptă. Apoi începu a clefăi încet din gură. Îi era foame.

— Lave or hankist gu țike mez kone…[1], mormăi el pe limba armenească, abia mișcând buzele.

— Nem tudom mit mondasz…[2], se răsti ungurul.

— Mâncă-v-ar ciorile de pârliți să vă mănânce! oftă femeia, pe românește, întorcându-se puțin mai cu spatele.

Auzind vorbă, Sisoe se ridică de la locul lui și veni către ei. Le potrivi mai bine baierele la gât, le netezi puțin cămeșoaiele pe la umeri și-i șterse, pe rând, cu basmaua la nas.

— Ia seama, îi strigă Pafnutie, nu le mai pune mâna pe la nas… Cel din dreapta cam are nărav de dă cu piciorul…

— Nu crez! se supără Sisoe. În sfinția-ta de ce nu dă?

— Pe mine mă cunoaște, răspunse Pafnutie, moale.

Ca să-i arate că nu se teme (ce era el, să se teamă?), Sisoe se întoarse la ungur, îl apucă cu două degete de vârful nasului, îi săltă puțin capul mai sus și i-l suci un pic într-o parte, ca să stea drept.

— Vezi că n-a dat? zise el fudul.

Îi mișcă apoi și pe ceilalți doi câte puțintel, ca să-i așeze mai bine pe piatră, cu genunchii la aceeași înălțime și cu nasurile drept înainte. După care, se întoarse iarăși la locul său.

Dar n-avea astâmpăr. Ofta mereu, se frământa și se răsucea, ca pe spini.

— Împrumută-mi-i și mie, sfinte Pafnutie, măcar pe-un ceas! îndrăzni el în sfârșit, luându-și inima-n dinți.

— Ce să-ți împrumut? întrebă Pafnutie într-aiurea.

Sisoe arătă cu capul spre cei trei binecredincioși.

— Dă-mi-i să fac numai două-trei ocoluri cu ei… și ți-i aduc îndărăt, nevătămați.

— Ba! răspunse Pafnutie, scurt. Nu ți-i dau.

— Rogu-mă sfinției-tale…

— Nu ți-i dau, că ești stătut. Dacă ți-i las pe mână, într-un ceas mi-i dai gata.

Vorbind astfel, Pafnutie își plecă iar ochii asupra țintarului.

— Bag samă, zise el către Habacuc, cu o sprânceană mai sus și cu alta mai jos, bag samă că această boabă de fasole nu era aici, adineaori, când am întors capul…

— Eu unul știu că n-am atins-o, se apără Habacuc.

— Trebuie s-o fi atins… că singură nu s-a ridicat de la locul ei, în două labe, ca să se mute aici.

— O fi lunecat, cine știe cum… protestă iar Habacuc. Că doar nu jucăm pe parale!

— Urât mi-a fost mie de când lumea, frate Avacume, sfântul care umblă cu șiretlicuri la țintar. Când văz așa ceva, m-apucă un fel de scârbă la inimă și-mi vine să mă las păgubaș. Vei face dar bunătatea, sfinția-ta, să duci la locul său acest bob de fasole.

— Iaca-l duc, mormăi Hababuc. Da' nici sfânt așa cărpănos la joc, pot să jur că n-am mai întâlnit.

Pe când se împungeau ei așa, Sisoe sta la o parte, ca și cum n-ar fi fost acolo. Se gândea la necazul său. Avea ochii plini de ceață și-i tremura puțin buza de jos.

— Mă voi ruga iarăși la Cel preamilostiv, izbucni el în sfârșit, să-mi dea și mie doi-trei binecredincioși pe samă. Ori măcar unul singur, dacă nu se poate mai mulți…

— Vai de pielea lui și de mama care l-a făcut! se încreți Habacuc.

— Degeaba te vei ruga, că nu se poate să-ți dea, vorbi Pafnutie.

— Și de ce să nu se poată? Oare sfinției-tale cum s-a putut?

Pafnutie înălță capul:

— Pentru mine s-or fi rugat cei de jos, care ne judecă pe fiecare după faptele noastre de pe pământ, vorbi el apăsat, arătându-și colțul.

— Și ce fapte mari până pe-acolo ai făcut sfinția-ta pe pământ? înălță glasul Sisoe, gata să plângă de obidă. Oare eu nu m-am războit de-atâtea ori cu duhul cel necurat… și cu Avestița, aripa Satanei, care-i și mai rea decât el, fiind parte femeiască? Și nu o dată, scânci el pipăindu-se, m-am ales la sfârșit cu vânătăi și cucuie pentru binele omenirii, care ș-acu se mai cunoaște aici, la spate, o julitură adâncă, unde m-a ajuns cel vrăjmaș cu gheara…

Habacuc găsi de cuviință să se amestece și el în vorbă:

— Degeaba, oamenii nu se uită la cucuie, oamenii-s nărăviți rău, frate Sisoe. Poți să le-arăți toate zgârieturile de pe trup, că nu le pasă, și praznic la călindar tot n-au să-ți puie… Dar ia să te fi pogorât în mijlocul lor, să le faci minuni, să-i vindeci — pe unul de bubă-rea, pe altul de vătămătură — ș-ai vedea ce praznic mare, cât toate zilele, ți-ar pune și sfinției-tale la călindar… Pafnutie își arătă iar dintele:

— Apoi vezi, nici asta nu se mai poate de-acum, vorbi el. Toate sărbătorile cele mari au fost prinse de alții… gata, s-a isprăvit! care-a apucat a se chivernisi de la început, bine de bine. Care nu, rămâne mofluz pe vecii vecilor. În vremea de azi nu se mai fac sărbători.

— S-avem iertare, sfinte Pafnutie, sări Habacuc. Oare n-ai la știință sfinția-ta că cei de pe pământ scormonesc și alte sărbători, pe lângă cele vechi?

— Vorbe! răspunse Pafnutie.

Dar Sisoe înălță capul și se dădu mai aproape:

— Ce spui, frate? Mai fac oamenii sărbători?

— Se vede că sfințiile-voastre trăiți pe altă lume…, urmă Habacuc, uitându-se la ei cam pieziș. N-ați auzit oare că-n vremea din urmă fiecare norod și-a făcut obicei de-și rânduiește la călindar câte-o sărbătoare nouă-nouță, care n-a mai fost de când lumea?

— Lasă asta, mormăi Pafnutie. Asta-i altă căciulă.

— Ba-i tot aia, întări Habacuc. Creștinii nu mai vor să muncească, asta-i. Și s-au pus pe făcut sărbători. Niciodată n-au fost mai credincioși și mai cu frica lui Dumnezeu decât în zilele noastre. Și tot adaugă câte-o

sărbătoare nouă la călindar — uneori mai des, alteori mai rar, după cum îi apucă…

— Ce vorbești, frate Habacuc? izbucni Sisoe, neputând să mai rabde. Și sărbătorile astea nou-nouțe, le țin oare creștinii ca și pe celelalte?

— Ba încă cum! Pe cele proaspete le cinstește norodul întreg, cu trâmbițe și cu tobe, mai tare decât pe cele vechi…

— Cu trâmbițe și cu tobe! se minună Sisoe aiurit. De unde-ai aflat sfinția-ta una ca asta?

— De la binecredincioși. Dac-ai intra și sfinția-ta mai des în vorbă cu dânșii, ai auzi și alte lucruri, care de care mai minunate…

Sisoe întoarse fără voie capul spre cei trei binecredincioși de pe piatră.

— Nu te uita la ăștia, că-s tâmpiți! îi zise Habacuc, urmărindu-i privirea. Habar n-au ce-i pe lume. Când vom merge la trapeză, am să-ți arăt eu unul, venit abia de-o săptămână pe la noi… unul slăbănog și cu nasul mare. Zice c-a fost salamagiu la o fabrică de mezeluri s-a postit nouă ani de scârbă, tot umblând cu mațe și cu carne de cal…

— Phi! făcu Pafnutie scârbit, scuipând într-o parte. Eu unul nu l-aș fi primit în rai.

— Păi cum să nu-l primești, dac-a postit omul nouă ani? îi întoarse vorba Habacuc. Atunci, încalțe, să închidem porțile raiului și să nu mai primim pe nimeni! Să dăm de știre oamenilor că degeaba mai țin posturi… Cu acela să stai de vorbă sfinția-ta, sfârși el întorcându-se la Sisoe, dacă vrei să știi cam ce se lucrează în zilele noastre pe pământ…

Tulburat adânc de cele auzite, Sisoe rămase câtăva vreme cu ochii ațintiți la chelia din creștetul sfântului Pafnutie. O rază piezișă aprindea în luciul acelei sfinte chelii un soare mic, cât o picătură de argint viu, dar Sisoe nu-l vedea. Asemeni acelui strop de foc, în ochii lui de safir licărea scânteia pe care i-o aprinseră în suflet cuvintele lui Habacuc.

Deodată, se ridică în picioare. În mintea lui încolțise un gând, se zămislise un plan. Cu sprâncenele încrețite de o mare hotărâre, își netezi încet anteriul, scuturând cu dosul degetelor firele de iarbă uscată de pe poale, și se ploconi spre tovarăși:

— Apoi… mai rămâneți cu bine, sfințiile-voastre, zise el.

— Da-ncotro, frate Sisoe? întrebă Habacuc.

Dar Sisoe își luase toiagul la subsuoară și se depărta grăbit, fără să mai privească îndărăt.

După plecarea lui Sisoe, cei doi tovarăși rămași pe loc începură să dea semne de neliniște. Trăgeau cu urechea, ridicau mereu capul și se uitau împrejur, fără pricină.

În jurul lor, însă, era liniște și pace. Poienița luminoasă îi adăpostea între perdele de frunzișuri ca-ntr-un cuib mare de verdeață. O căprioară subțire, înaltă-n picioare, veni într-un rând să pască tufițele de rozmarin și de levănțică mănăstirească din preajma lor. O urmărise cu ochi de fosfor și cu mlădieri de șarpe prin ierburi înalte o panteră gălbuie, stropită peste tot cu puchiței negri; dar numai așa, din joacă, fără nici un gând rău… Pe cărarea din cealaltă margine, trecură mai târziu șase căței îmbrăcați în catifele, trăgând după ei un cărucior de argint, în care dormea un înger sugaci, cu pumnișorii la gură. Și de sub tufișurile din stânga, ieșiră o clipă la iveală, în soare, două pisici verzi, poleite cu aur.

Dar sfinții erau obișnuiți cu asemenea arătări paradisiace, într-un loc singuratic ca acela.

— Oare ce s-o fi întâmplat? întrebă Pafnutie în sfârșit, ridicându-se deodată-n picioare.

Zărise printr-o spărtură de frunziș pe sfinții Mochie și Farnachie trecând în goană, unul după altul, cu pletele-n vânt. Habacuc se ridică de asemenea și privi în urma lor. Din partea cealaltă răsări și sfântul Pintilie cel gros, dând din mâini și strigând către ei de departe:

— Auzit-ați vestea, fraților?… Sisoe se pogoară pe pământ!

Cei doi rămaseră cu gurile căscate.

— Cine ți-a spus? De unde știi?

— Tot raiul știe și vorbește, gâfâi Pintilie.

— Nu se poate.

— Ba, iacă, se poate… Că s-a înfățișat înaintea Domnului-Dumnezeu, ș-atâta s-a rugat, că s-a înduplecat Cel preamilostiv și i-a dat slobozenie să se pogoare între oameni… ba cică i-ar fi dat și putere să facă minuni pe pământ! urmă Pintilie într-o întinsoare, privindu-i speriat.

— Mare-i minunea ta, Doamne! cuvântă pe gânduri Pafnutie.

— Iacă, pun rămășag cu oricine că numai pozne o să facă, adăugă iute Habacuc.

— Încalțe, să-i fi dat pe careva din noi să-l călăuzească, vorbi încet Pafnutie, dând la iveală dintele întreg. Că pe pământ sunt multe răutăți și ispite…

— Sunt mai întâi felurite feluri de mâncări grase, care de care mai sărată și mai pipărată, zise Habacuc, lingându-și buzele.

— Toate cu carne! întări Pafnutie, scârbit.

— Este și rachiu, adăugă Habacuc, privindu-i țintă.

Și ceilalți doi înghițiră-n sec fără voie, ca și cum ar fi simțit aidoma în fundul gâtlejului arsura băuturii blestemate.

— Sunt și muieri de cele vii…, gemu Pintilie cel roșcovan, cu dinții strânși, uitându-se crunt la un vârf de buruiană din fața lui. Și câteșitrei se cutremurară la auzul acestui cuvânt de rușine și se uitară unul la altul, spăimântați.

Pe când vorbeau ei astfel, o țarcă sprintenă, zărind dintr-un vârf de copac tabla cu grăunțe rămasă în iarbă, s-apropiase pe furiș și-ncepuse a alege cu pliscul boabele de porumb dintre cele de fasole, înghițindu-le cu mare iuțeală, una după alta. Habacuc dădu fără veste cu ochii de ea.

— Hâș, cobaie! răcni el, înălțând în lături brațele lui slabe și lungi, cu mâneci ferfenițite.

•

În vremea asta, în coliba lui prizărită la marginea dinspre răsărit a raiului, înconjurat de sfinți și mare gloată de binecre-dincioși, înălțând psalm după psalm și meșteșugite cântări de laudă întru slava Celui preaînalt, Sisoe se pregătea de lungă călătorie.

III. SISOE SE POGOARĂ PE PĂMÂNT

A doua zi dimineața, Sisoe se pogorî cu hârzobul din cer, pe vârful unui munte înalt.

De-acolo ar fi putut cuprinde cu ochii toate întinderile lumii, dacă piscul acelui munte n-ar fi fost pururi ascuns în nouri ca să nu poată vedea nimeni de jos cele ce se întâmplă pe-acolo, pe sus: mai joacă o horă de iele, mai pogoară din cer câte-un sfânt… ce nevoie să știe oamenii tot? Dar asta-i, că nici de-acolo, din mijlocul acelor neguri posomorâte, dacă te uitai în jos nu prea se vedea mare lucru. Zadarnic se ispiti deci Sisoe să zărească ceva, măcar cât de cât, mai departe de vârful nasului, ca să știe spre care parte a lumii să pornească. Dibuind prin ceață, ca un om lipsit de vedere, făcu câțiva pași încoace și-ncolo, de-ncercare; dar îndată ajunse la o margine și se trase îndărăt, spăimântat, simțind că era gata să purceadă-n prăpastie.

"Aceasta numai pe pământ este cu putință, cugetă el îngrozit, să stai cu prăpastia lângă tine și să n-o vezi…"

Față cu asemenea primejdie, despre care în cer nici pomeneală nu putea fi, Sisoe socoti mai cu cale să rămâie nemișcat, până ce lucrurile s-or alege la vreun fel. Se lăsă deci binișor la pământ și s-așeză pe vârful muntelui, turcește. Și ca să nu stea degeaba acolo, înălță spre cer o cântare de laude, potrivită cu starea lui de acum:

Și iată, și iată,

Pe vârful muntelui ne-am așezat…

Dar nourii tot nu se risipeau și întunericul alb al ceții rămânea mereu neclintit în jurul său, ca un zid.

"Trebuie să fac o minune, se gândi la urmă Sisoe, că altfel nu-i chip…"

Își luă deci inima-n dinți și se ridică iar în picioare, cu frică, stând copăcel. Apoi înălță toiagul deasupra capului și făcu, larg, semnul crucii în văzduh.

Grămezile de neguri de la picioarele sale începură atunci a se desface, încet-încet, drept în două. Prin spărtura adâncă dintre ele Sisoe își afundă privirile, cu fața luminată de mare nădejde. Dar fruntea i se posomorî curând și buza de jos i se lăsă a pagubă, semn că inima lui nu se prea bucura de cele ce-i vedeau ochii… Numai râpi și prăpăstii, numai tancuri goale de piatră și coaste de munți, zbârlite, cu brazi înfipți pe povârnișuri… Și nici țipenie de om pe nicăieri.

"Mare pricopseală!" se gândi Sisoe, pufnind pe nas… Ce era să caute prin asemenea pustii locuri un sfânt mare și iubitor de oameni ca dânsul?

Se întoarse deci cu spatele și înălță toiagul spre partea dimpotrivă, ca să vază și într-acolo cam ce putea fi…

Nici în partea asta nu era cine știe ce. Tot singurătăți și prăpăstii, tot munți fioroși, sculați în picioare, cu spinări de cremene pustie și întunecime de brazi pe coaste.

Sisoe ridică a treia oară toiagul, spre miazăzi. Și norii, crăpând încet, îi lăsară acum vederii minunată priveliște, care s-adâncea în limpezirea văzduhului până cine știe unde, la marginea pământului… Văile se deschideau, munții mari se tupilau — și cât cuprindeai cu ochii, numai locuri largi și desfătate, numai coline și câmpii înverzite, cu argint de ape lucind în bătaia soarelui. Și sate albe risipite pe sub dealuri… și, departe-departe, în pâcla șesului, ca o grămăjoară de licăriri mărunte — orașul…

Dând cu ochii pentru întâia oară de sălașurile pământenilor, Sisoe s-aplecă grăbit și luă o piatră-n gură; dar cum soarele îi venea în ochi, sfinția-sa strănută de trei ori în șir și zvârli pietricica din gură cât colo.

— Atâta pagubă! făcu Sisoe, vesel, uitându-se după ea. Mai sunt pietre prin aceste locuri…

Și fără a mai sta la gânduri, porni și el într-acolo, spre miazăzi, ca și cum însuși Cel preaînțelept i-ar fi arătat prin acest semn dumnezeiesc spre care parte a lumii să-și îndrepte pasul.

Multă vreme rătăci Sisoe, prin liniștea și singurătatea acelor înălțimi pustii, cățărat de stânci ca o capră, ocolind râpi și măsurând cu ochii fundurile de prăpăstii.

Dar coborâșul nu era tocmai ușor pentru un sfânt ca el, obișnuit a călca numai pe loc întins și neted ca-n palmă. Degeaba se trudea acum să pășească domol și măsurat, cum se cuvine unei fețe bisericești, că mergea tot hurducat și anapoda, parcă l-ar fi îmbrâncit mereu cineva de la spate.

— Asta numai pe pământ se poate vedea… bodogăni el iar, gata să-și piardă cumpăna.

Și iată că, la un povârniș mai repezit, picioarele sfinției-sale îi lunecară înainte, amândouă odată, fără putere de împotrivire. Sisoe se lăsă pe moale — și se duse de-a săniușul până cine știe unde, într-un pâlc de ferigi uscate, unde se opri din cădere cu părul vâlvoi și cu anteriul suflecat pe spate. Tot acolo, la capătul drumului, genunchiul sfinției-sale întâlni din nebăgare de seamă un colț de stâncă, ieșit din pământ.

O durere cumplită, cu furnici, îi amorți îndată piciorul întreg, până la gleznă. Ghemuit asupră-și cu buzele strânse și ochii înlăcrimați, ca și cum ar fi mâncat o ceapă crudă, Sisoe începu a se strâmba fel și chip la buruienile din preajmă, ținându-și cu amândouă mâinile genunchiul vătămat, ca pe o scumpă comoară.

Apoi, stând încă în capul oaselor, se uită cu obidă împrejur și suferința îl făcu să cârtească împotriva acestei rânduieli pământești:

"Ce-a fi gândit oare Cel-de-sus, întru a sa nemărginită înțelepciune, de-a grămădit pe-aici atâtea stânci și-a țuguiat astfel pământul până-n slava cerului? De ce să fi sculat el oare așa, drept în picioare, aceste locuri pustii și amărâte? Și ce nevoie să fi fost, până pe-acolo, să răscolească de sub pământ atâtea pietre și să le samene-n calea omului, pe toate cu colții-n sus, ca să-i vatăme trupul și să-i zdrelească mădularele? Rău o fi, nu zic ba, adăugă el aducându-și aminte de rânduiala din sfântul rai, să trăiești în vecii

vecilor fără să te mai doară nimica; dar nici așa, să-ți sară ochii din cap și să nu mai știi pe ce lume te afli de usturime, iară nu mi se pare lucru tocmai cu cale…"

Gândind astfel, se ridică șchiopătând și-și luă toiagul zvârlit cât colo, între ferigi. Și după ce-și frecă iar genunchiul cu palma, porni încet mai departe.

•

Stâncile piscului rămâneau tot mai sus, în urma lui.

Dar peste creștetul lor neclintit, începu a se înălța de la o vreme în două labe un nour mare și posomorât, și a crește pe nesimțite, cuprinzând o jumătate de cer.

Văzduhul se întuneca văzând cu ochii. În curând s-auzi într-o margine și carul sfântului Ilie, huruind peste genuni.

Și norul cel negru creștea mereu și se tot bulbuca, se tot lungea spre el într-acoace, venind încet asupră-i cât un munte; iar când ajunse drept deasupra, clipi cu mânie dintr-un fulger și slobozi un trăsnet.

— De capu-ți! făcu Sisoe necăjit.

La această vorbă necugetată, alte două tunete lungi, cu hopuri, îi răspunseră din slavă. Și numaidecât nourul cel întunecat, care se cunoștea cât de colo că-i burduf de apă, începu să scuture asupra lui o ploaie repezită și mare-n bob cât aluna.

Sisoe simțea cum i se lipește anteriul de spate, peste cămașa udă. Neputând să mai rabde și această ocară, sfinția-sa înălță la urmă toiagul și rosti cu mânie Tatăl nostru în gând…

Ploaia se opri atunci, ca la poruncă; tunetul se depărtă până la marginea lumii, bombănind; și nourul cel vrăjmaș începu a se trage la o parte, rușinat, pitindu-se tot mai jos îndărătul munților, ca și cum l-ar fi sorbit pământul.

Când soarele străluci din nou, Sisoe se trezi deasupra unei pajiști prăvălite care începea de sub picioarele sale și cădea până jos, sclipitoare și înflorită ca un patrafir de vlădică, pe pieptul stâncos al muntelui. Sfinția-sa porni într-acolo fără zăbavă și-ncepu iar să coboare. Dar nu mai cobora de-a dreptul, ci tot de-a coasta și cu pază mare, ca să nu-și ia vânt cumva și să purceadă iar de-a săniușul tocmai acum, când începea să-i fie lumea mai dragă.

În curând ajunse la un capăt de plai, care cobora în clină ușoară până la marginea pădurilor de brad.

De o parte și de alta, culmea verde se prăvălea în văi prăpăstioase și întunecate; dar înaintea lui s-așternea tăpșan întins, cu frăgezimi de ierburi fără prihană, abia desprinse din beteala ploii și din moliciunea aburoasă a ceții. Pâlcuri de ienuperi pitici umbreau pe margini strălucirea acelor pășuni înalte. Fuioare de argint subțire se distrămau în soare, deasupra lor. Încolo, nici urmă de ființă pământeană, în nici o parte.

Dar într-un loc, Sisoe se opri și ridică din iarbă, pe lângă o tulpiniță de smirdar înflorit, câteva boabe lucioase și negre, ca de mătănii călugărești. Le ținu în palmă o vreme și le cercetă cu luare-aminte, pe toate părțile; sfărâmând apoi una între degete, o duse la nas. Și înțelese la urmă că, nu de multă vreme, trebuie să fi trecut prin partea locului o turmă de mioare.

"Ori, poate, niscai capre…", cugetă el, încruntat. Căci de pe acele semne mărunte se cunoaște bine numai atâta, că nu putea fi vorba de vaci.

Un lătrat de câine s-auzi atunci dintr-o parte, peste liniștea poienii.

Sisoe tresări. Era cel dintâi glas pământean care ajungea la urechea sfinției-sale… Undeva, mai la vale, după vreo perdea de brazi, ori pe altă față a poienii, se găsea pesemne un sălaș de ciobani.

Fiind însă abia pogorât din cer, Sisoe nu-și luase încă trup și înfățișare potrivită cu lumea celor de jos. Făptura lui cerească, făcută dintr-o plămadă străvezie ca lumina și ca vântul, nu se îngroșase încă destul în atingerea cu țărâna; și astfel sfinția-sa putea să meargă acum în picioare prin lumina zilei, fără ca ochii celor de pe pământ să-l poată zări.

Dar câinii nu văd numai cu ochii. Din mila Celui-de-sus, care are grijă de toate, ei văd și cu nasul. Deci unul dintre dulăii tolăniți pe lângă acea stână, întorcând din întâmplare botul spre partea de unde venea Sisoe și primind pe adierea văzduhului o pudoare necunoscută, se ridică deodată-n picioare și rămase cu nările ațintite într-acolo…

— Parcă se zărește ceva… mârâi el către tovarăși, cu nasul pe sus, închizând ochii ca să vadă mai bine. Și dintr-o dată începu să latre și se repezi la deal, stârnindu-i și pe ceilalți în urma lui.

Într-o clipă se înșirară toți de-a lungul poienii, alergând fiecare după putere.

Ajunși în dreptul lui Sisoe, câinii se opriră nedumeriți. Lătraseră ei pân-acum la tot felul de dihănii, la lup și la urs, la vulpe și la bursuc, ba chiar și la arici; dar nici unul, se poate spune, nu mai avusese încă prilej până acum să se dea la o arătare sfântă, de pe cealaltă lume, ca aceasta… Ce putea să fie? De pe miros, nu semăna cu nimic știut și cunoscut. O fi fost vrun sfânt

picat din cer odată cu ploaia dimineții — ori poate un strigoi fătat de bezna pământului și rătăcit acolo în soare, ca un huhurez? Nu se putea ști. Se opriră deci roată împrejur și începură a arunca-n el, de departe, cu lătrături.

După toate semnele, vătaful lor părea să fie un dulău bătrân, mare-n trup și negru-roșcat la păr, cu urechile sfârtecate de lup și cu urme albicioase de mușcături pe bot. Sprijinit cu tărie pe labe, sta-n mijlocul celorlalți arătându-și mereu capul mare pe deasupra lor. Și lătra rar și gros, ca din butoi — parcă trăgea cu tunul:

— Hum!… Hum, hum!… Hum!…

În rând cu el s-ațineau alți doi, tineri și mai leșietici la păr. Amândoi aveau coada tăiată; le rămăsese numai câte-un ciot. Erau frați gemeni, se vede, feciorii celui bătrân, că nu prea se depărtau de lângă el și-i țineau isonul pe rând, cu botul îndreptat spre cer, slobozind fiecare din gât câte-un urlet lung și ascuțit, pe care se înșirau lătrăturile ca niște gogoloaie pe sfoară. Când tăcea unul, începea celalt; rar se nimerea să latre amândoi odată. Prin fața acestora se frământa ca de ceasul morții un cotei tărcat, de neam prost, c-un pămătuf de lațe albe-n vârful cozii. Lătra cu sughițuri și se îneca uneori, parc-ar fi avut un os în gât; se oprea atunci cu botul în pământ și icnea din pântec, căscând gura până la urechi, gata să-și lepede mațele-n iarbă… Și mai era printre ei încă o cotarlă de acest soi, care-ncepuse a năpârli: din părul cel vechi îi rămăsese doar o fâșie de lână murdară de-a lungul spinării și, pe pulpa dindărăt, un smoc. Din pricina aceasta suferea, pesemne, ca de boală, că-i pierise glasul de tot. Lătra răgușit, în șoaptă — nu se-nțelegea bine ce spune:

— Chiaf, chiaf!

Și se repezea mereu la tovarăși, ca să-i dea și lui pas să grăiască; dar nimeni nu-l băga în seamă.

Cu nădejdea în puterea toiagului, Sisoe sta-n fața lor nemișcat și-i urmărea din ochi, așteptând să vadă: ce-au de gând să mai facă?

— Ară, drace, ară…

Crezuse la-nceput, când i-a zărit alergând de departe, că vin să-i ureze bun sosit pe pământ și să se gudure la picioarele sale; dar acum vedea el bine că treaba era pusă mai degrabă pe sfadă. Îl ocărau din toate părțile pe limba lor și-l întrebau: ce caută acolo? Și toți erau porniți cu dușmănie asupra lui, măcar că nu le făcuse nimica. Numai un cățălandru prostuț, cu labele prea mari, sosit în urma tuturor, s-arăta parcă mai puțin vrăjmaș la inimă. Alergase și el acolo, ca la o petrecere, hămăind cu vrednicie, fără să

știe despre ce-i vorba. Șe oprise la trei pași în dreptul lui Sisoe — ș-acum lătra mârâit, cu trăgăneli în glas, și se prefăcea uneori că se uită-n altă parte… dar trăgea cu coada ochiului, să vadă dacă nu-i răspunde și sfinția-sa ceva. Iar la urmă, văzând că nu se mai întâmplă nimica nou, se lăsă de-a binelea pe coadă și-ncepu a clămpăni cu dinții prin păr, după purici.

De la o vreme se mai potoliră și ceilalți, parcă; dar cum făcea Sisoe o mișcare să plece, îndată se porneau iar, pe toate glasurile, tăindu-i calea; și după o rânduială rămasă din strămoși, pe când unii îl țineau de vorbă pe din față, alții se furișau pe la spate, să încerce dacă nu l-ar putea apuca, din fugă, măcar de poala anteriului.

Și iată, când s-aștepta mai puțin, sfinția-sa simți deodată o arsură la spate, în partea moale a trupului, ca un cui ascuțit. Se răsuci, c-un răcnet de spaimă, ridicând toiagul prea târziu…

La spatele lui se găsea doar o cățea, vânătă și slabă, pe care n-o băgase-n seamă pân-atunci. Era fătată de curând pesemne, că-i sticleau ochii-n cap de vrăjmășie, ca la un lup. Lătra încleștat, arătându-și colții până la gingii — și tot ea se văicărea, cu mustrări jalnice-n glas, de-ai fi zis că Sisoe trebuie s-o fi bătut de moarte cândva ori să-i fi gâtuit pân-acum, cu mâna lui, trei rânduri de căței.

"Și doar acu mă vede-ntâia oară în viață… cotârla dracului!" cugetă el, amărât și scârbit din cale-afară.

Cu câinii roată-n jurul său, Sisoe străbătu apoi încet poiana-n curmeziș spre pădure. I se părea că toți munții dimprejur latră la el. Și nu-i venea a crede că se va mai putea mântui vreodată de această osândă a lui Dumnezeu. "Se vede că nicăieri pe lumea asta nu poate fi liniște, își zicea el, nici în cer, nici pe pământ. Sus, cântă și zbiară binecredincioșii până te năucesc de cap; jos, te latră câinii, de-ți vine să fugi încotro vezi cu ochii. Și nu se știe bine care din aceste două urgii este mai cumplită…"

Dar la marginea pădurii, câinii începură să-l părăsească, unul după altul.

Se-ntorceau la stână, mândri, cu coada pe sus, făcând popasuri scurte pe lângă pietre și hârjonindu-se între ei. Numai cățeaua cea slabă îl mai urmări o bucată, ca o muscă rea de care nu poți scăpa, ca să-l vadă unde intră și să-i cunoască vizuinea.

•

Sisoe se găsi la urmă singur, în liniștea pădurii înalte de brad.

Mergea acum încet, cu nasul în pământ, trezind sub picioare un foșnet singuratic prin frunzele uscate. Începea să-i fie lehamite de viața de pe pământ; îl bătea gândul să lase toate baltă și să se-ntoarcă în rai de unde a venit.

Dar când se gândea ce zaiafet i-ar face sfinții părinți, văzându-l că se întoarce așa degrabă și fără nici o ispravă, și cu ce alai l-ar primi diavolii de îngeri chiar de la poartă, i se făcea negru înaintea ochilor. Nu! Mai bine să le rabde pe toate până la sfârșit, chiar dacă ar fi să se întoarcă la urmă tot fără praznic la călindar, cum a plecat.

Cu acest gând, se opri lângă un buștean căzut, ca să-și puie la mușcătură o foaie lată de podbal, bună de leac; simțea trebuință să-și mai răcorească puțin și zgârieturile dobândite mai la deal — căci toată partea dindărăt a sfinției-sale era plină acum de usturimi și fierbințeli.

Ar fi putut el să facă o minune să le vindece ușor, c-un singur cuvânt, dac-ar fi vrut. Dar își aducea aminte de sfatul ce i-a fost dat la plecare sfântul Mavrichie cel înțelept, cu privire la minuni. Acest sfânt preaînvățat avea slăbiciune să alcătuiască, pentru trecere de vreme în rai, fel de fel de bucoavne mărunte, despre te miri ce și mai nimic. Și la plecare îi arătase și lui una, pe care sta scris cu slove mari de mână: Despre făcutul minunilor, cuprinzând sfaturi și învățături pentru folosința sfinților părinți, ca să le slujească la o nevoie. (Binecredincioșii cei de rând n-aveau a se uita într-însa, căci nu era de nasul lor.) Și scria acolo așa, că acela ce a primit de la Dumnezeu această putere, mai presus de fire, trebuiește cu străjnicie a se feri să nu facă niciodată o minune în folosul său, căci altfel i se va lua darul. Așijderea, ca să-i fie plăcută lui Dumnezeu și să folosească oamenilor, minunea se cere făcută numai acolo unde va fi lume multă adunată la un loc, nu pe pustii locuri sau în păduri, bunăoară cum ar fi pe aici.

De acea bucoavnă își aducea aminte Sisoe acum, stând cinchit lângă buștean, cu nasul în pământ și cu anteriul ridicat la spate până sus. Și-i părea rău că n-o ceruse împrumut. Poate că i-ar fi dat-o.

"Noroc că nu-i nimeni p-aici să mă vază…", își zise el la urmă, privind împrejur bucuros că poate să-și cerceteze fără martori goliciunea înroșită de nevoi. Căci după atâtea necazuri și suferințe, făptura lui cerească începuse acum a se cunoaște, mijindu-se și vederii puțin, printre copaci, nu numai de pe miros.

O cinteză nevăzută începu să strige atunci, dintr-un vârf de brad, risipind licăriri de sunet în umbra verde a pădurii:

— Ți-vic! Ți-vie!… pi-ca, pi-ca, pi-ca… piț-piț-piț!

Sisoe înălță urechea, s-asculte de unde vine acel glas picurat. Dar nu mai auzi nimic, decât șuietul vântului în cetini.

Întorcând capul apoi, sfinția-sa dădu cu ochii de o ciupercă mare și albă, pe care n-o zărise încă; sta ploștită acolo, chiar la spatele său, între frunze, și se uita cu luare-aminte în sus.

— Ce te mai uiți și tu ca o proastă? o înfruntă el, întorcându-se îndată cu fața.

Și dacă văzu că aici nu era chip, se ridică și porni iar, să-și caute un loc mai potrivit.

Se opri nu departe, la o margine de râpă, deasupra unei văgăuni căscate între ziduri prăpăstioase de piatră. Peste vârful brazilor înfipți în povârnișul de sub el, s-auzea, din fund, răcnet de pârău.

Sisoe înțelese că apa ce se zbătea acolo, într-o încleștare de stânci, trebuia să se împreuneze odată și-odată mai jos cu râul cel din vale, pe care-l zărea de aici ocolind într-un arc de argint satul risipit la poalele muntelui, departe.

Supărarea îi trecu ca prin minune.

Călăuzit de acel glas de apă care-i suna îndelung în cale, când mai tare, când mai încet, ca un cântec pustiu al singurătății, sfinția-sa se ridică și porni la vale după pârău, neștiut de nimeni, prin această împărăție a urșilor, de-a curmezișul desimilor de brădet.

La mijlocul unei coaste cu zmeurișuri încâlcite, zăbovi într-un rând o vreme, să-și răcorească puțin gura cu bobite trandafirii de zmeură. Era liniște. Numai bâzâitul țânțarilor țesea fire subțiri împrejurul lui. Pe când se ospăta astfel, auzi deodată un glas gros mormăind: parcă vorbea cineva singur, da' cuvintele nu se deslușeau bine. Sisoe făcu câțiva pași într-acolo, să vază cine poate fi. Un foșnet mare izbucni din dosul unor tufărișuri. Și drept în fața sfinției-sale se ridică în două labe, bălăbănind din cap, o namilă de urs cât toate zilele. Purta pe piept un ștergar alb, ca să nu-și mânjească blana, pesemne, cu zamă de zmeură; și venea spre Sisoe cu labele atârnând, ca și cum l-ar fi poftit pe sfinția-sa la o trântă dreaptă.

— Cată-ți treaba, dihanie! îi vorbi Sisoe liniștit. Nu te burzului la mine, că eu nu-s ce crezi tu…

După care îi întoarse spatele și porni grabnic pe coastă-n jos, fără a mai privi îndărăt; și s-așternu iar la drum, coborând întruna, cu inima plină de nerăbdare s-ajungă mai curând între oameni.

•

Era soarele-n crucea amiezii, când Sisoe ajunse la marginea din sus a satului, între livezi.

Râul trecea limpede pe sub sălcii, ca o adiere de vânt. Nimeni nu se vedea în preajmă.

Dar după ce făcu un cot, în lumina mare, sfinția-sa rămase cu ochii ațintiți și cu gura căscată…

Mai jos, pe malul dimpotrivă, înălbea pânza la marginea apei — o femeie.

O femeie adevărată, în carne și oase, nu o arătare străvezie de pe cealaltă lume; o femeie tânără, cu ochi și cu sprâncene… și cu toate cele câte trebuie la o femeie, nu o vedenie uscată și firavă, tunsă ca vai de capul ei și vârâtă într-un sac până la gât, ca arătările cele fioroase din sfântul rai.

Sisoe se opri în dreptul ei și se lăsă jos pe o piatră, cu mâinile împreunate peste genunchi, ca să privească în voie această minune a lui Dumnezeu, cum nu mai e alta pe pământ.

Înclinată ușor din mijloc, cu cămașa albă despicată la sân într-o parte și cu catrința roșie prinsă-n șold, femeia lăsa pânza să se desfășoare-n voia apei până departe; o aducea apoi, val după val, pe un bolovan mare de la picioarele ei și-o bătea cu un mai de lemn, împroșcând stropi de soare împrejur.

La spatele ei, pe prundișul uscat, se vedeau alte două fâșii înguste de pânză, întinse la soare. Iar mai încolo, păștea iarba dintre pietre — o vacă.

Când vaca s-apropia prea tare de pânză, femeia se-ntorcea și arunca după ea cu bulgări:

— Ni, boală!

Își netezea apoi cu dosul mâinii șuvițele de pe frunte și furișa spre Sisoe o privire ageră, pe sub sprâncene.

La urmă, neputând să rabde, se îndreptă din mijloc și-i strigă peste apă:

— Da' ce părinte, n-ai mai văzut fomeie?

Râul vâjâia însă prea tare între ei, și Sisoe n-auzi ce-i spune. Văzându-l că nu se dă dus, femeia își lăsă atunci pânza pe piatră și intră în apă, să treacă spre el. Unda limpede îi cuprinse îndată picioarele, până mai sus de glezne, unde pulpele încep să fie mai albe; și pe măsură ce apa creștea, catrința și ia se ridicau și ele tot mai sus, deasupra genunchilor…

— Vrei să treci râul, părinte? întrebă ea ieșind, în sfârșit, pe mal. De unde vii, sfinția-ta?

Sisoe arătă, cu capul, spre vârful muntelui. De-acolo venise.

— Eh! că doar n-ăi fi picat din cer…, zâmbi femeia, aruncând o privire-n treacăt spre piscul vioriu și spre poienile cele înalte de sub el, care se zăreau d-aici printre nouri ca nălucirea unor ostroave din basm, oglindite deasupra lumii în văzduh.

— A venit apa mare și ne-a luat iar puntea, lua-o-ar ciorile! urmă ea, văzând că nu primește răspuns. N-ai pe unde trece îmbrăcat. Da' mi-oi face eu pomană să te trec în spate, dacă vrei, că poate mi-i citi și sfinția-ta, vreodată, un acatist pentru iertarea păcatelor…

Vorbind așa, se-ntoarse cu spatele și s-aplecă puțin de mijloc:

— Hai… hopa! îl îndemnă ea, peste umăr.

Sisoe stătu oarecum la îndoială. Îi cuprinse la urmă grumazul cu brațele și i se aburcă în spate, unde rămase nemișcat cu genunchii sprijiniți de șoldurile ei pietroase.

Și apa viorie începu numaidecât să cânte pe sub ei, râzând și gâlgâind printre pietre de voie bună.

Când vaca de pe mal zări în mijlocul râului o arătare așa de ciudată, jumătate popă, jumătate femeie, se opri din păscut și holbă ochii într-acolo. Apoi dintr-o dată își înălță coada drept în sus, ca o lumânare, și-o luă la fugă spre sat.

La jumătatea drumului se opri să mai privească o dată îndărăt, cu coada bârzoi… Și încredințată pe deplin acum că lucru curat nu poate fi, porni iar în goană, printre garduri și peste hârtoape, să ducă veste-n sat despre arătarea cumplită ce i s-au făcut la marginea apei.

IV. SISOE ÎNCEPE SĂ FACĂ MINUNI…

Popa Niță tocmai ieșise-n curte să spargă un dovleac la scroafă, când intră pe poartă dascălul Ghiță Pitac, cântăreț la strana cea mare și om de-ncredere al sfinției-sale.

— Ce-i, Pitac?

După obiceiul său, dascălul nu prea se grăbi să răspundă. Ca să mai prindă suflet, se șterse întâi cu basmaua la nas și pe față; apoi se uită cu luare-aminte la dovleacul din brațele popii și scuipă într-o parte.

— Dandana mare, părinte…, începu el pe nas, că era cam fornăit la vorbă. Ce e nu e bine.

— Ne-a picat iar protopopul? se-ncruntă popa.

— Nu, altă pacoste…

Sfinția-sa ar fi vrut să afle dintr-o dată cum stă lucrul. Dar scroafa n-avea astâmpăr. Stârnită de dovleac, înălța râtul spre el și grohăia mereu, cerându-și partea. Popa Niță o împinse cu piciorul:

— Ho, că nu dau turcii!

Era o scroafă tânără, încălțată în glod uscat până la genunchi, cu păr de cânepă pe spinare și cu belciug în nas. Pitac o privi îngăduitor și scuipă iar într-o parte, așteptând să-i vie rândul.

— S-a iscat în sat un călugăr venetic — urmă el — un batist, un inochintist, ori dracu știe ce-o fi fiind. A tras la casa Zoiței lui Alexe Mânjoc din capul satului și, cică, s-a pus pe făcut minuni.

— Pe făcut… ce?

— Minuni.

La auzul unui cuvânt așa de neașteptat, popa Niță rămase cu ochii holbați și cu gura căscată.

— Vorbește mai tare, bre omule! se răsti el apoi, supărat, pe când scroafa grohăia tot mai ascuțit. Ce fel de minuni? Ori ai început să bați câmpii…

— Minuni ca toate minunile! zbieră Pitac. N-am văzut cu ochii, da' am auzit. Zice c-a vindecat pe Lina Todiresei, care-o aduse mă-sa astă-iarnă la sfinția-ta să-i citești de ducă-se-pe-pustii… de era să moară de tot după aia, c-a apucat-o și mai rău nălbădăile… Și pe Ilinca lui Pavel, care i-a intrat astă-vară un șarpe-n burtă, când s-a culcat la soare cu gura căscată. Și pe Floarea lui Țâmboacă, a de fugise acu doi ani cu Ionică, feciorul lui Năstase Pârlogea din Căpățâneni… când n-a vrut baba s-o primească-n casă, de zicea c-a asmuțit câinii după ea și-a apucat-o cu dinții de-un picior…

— De care picior? întrebă popa, cam într-aiurea.

Dar nu s-auzea mai nimic, căci scroafa își pierduse de tot răbdarea. Pentru ea, daraverea cu călugărul ca și cum n-ar fi fost. Cu ochii după dovleac, se jeluia amarnic pe toate tonurile, ba-l îmboldea pe sfinția-sa și cu râtul uneori pe la genunchi ca să-i aducă aminte, să n-o mai dea așa uitării, că-i păcat.

— Zice că s-a dus la el și moș Sandu Turlacu, socrul lui Ilie Farasulea din Gura-Văii, urmă Pitac, să-l vindece de nevoile bătrâneții, că era căzut de tot… Ș-acu, cică umblă moșneagul ca un buhai pe ulițile satului, cu mânile-n șolduri și cu căciula pe-o sprânceană, de nu mai poate trece nici o muiere de răul lui…

— Vorbește, bre omule, mai tărișor! se rugă popa, venind mai aproape. Parcă n-ai mâncat de trei zile…

— Hai? răcni Pitac, cu mâna pâlnie la ureche.

Sfinția-sa își pierdu răbdarea:

— Am mai ținut eu lighioane pe lângă casă, vorbi el roșu de mânie, da' scroafă îndrăcită ca asta nici că s-a mai pomenit. Nu te lasă, bre, când îi abate ei, s-auzi măcar o vorbă, mânca-o-ar lupii!

Și văzând că iar îl împoldește între genunchi, mai să-l ia pe sus, popa Niță, scos din fire, ridică dovleacul într-o mână și i-l trânti cu sete în cap.

Izbită fără veste drept în creștet, când s-aștepta mai puțin la una ca asta, scroafa se răsuci o dată în loc și-și pierdu graiul câteva clipe. Se lăsă apoi pe picioarele dindărăt și, luând martori cerul și pământul la această nelegiuire din partea stăpânului său, începu a slobozi din trâmbița râtului niște plângeri așa de cumplite, că toți câinii de prin împrejurimi săriră arși de prin cotloanele lor și năvăliră-n uliță, încredințați c-a intrat ursul în sat ori vine sfârșitul lumii, alta nu poate fi.

— Halal ison! vorbi dascălul, privind-o cu jind. Parcă-i mașina de la trin…

Dar popa Niță își astupase urechile și fugise în casă, de unde se ivi în curând trăgându-și giubeaua pe-o mânecă și se-ndreptă cu grăbire spre poartă:

— Hai acolo, la fața locului, să vedem și noi ce și cum… Cu giubeaua fâlfâind, sfinția-sa porni în goană pe linia satului la deal; și călca așa de amarnic că dascălul, om moale din fire, abia se mai ținea din urma lui.

— Zice că-l cheamă Sisoe, încercă Pitac iar să lege vorba, ca să-i mai întârzie puțin mersul. Și cică vine de-a dreptul din rai…

— Vine… din raiul mâni-sa! mormăi popa-n barbă, fără a-și domoli pasul.

•

La casa Zoiței din deal, ograda plină de lume; mai cu seamă femei, că bărbații erau duși care-ncotro, la muncă.

Vreo două îi ziseră "săru' mâna", din vârful buzelor. Altele se-mboldiră în urma lui cu cotul:

— Să știi, fă, c-o să fie nuntă…

Popa Niță își făcu drum printre ele, posomorât. Când ajunse-n tindă, își aruncă ochii din treacăt spre un pat învelit cu rogojină, unde se vedeau

rânduiți colaci de casă, ulcele acoperite la gură, străchini cu ouă și alte bunătăți.

— Hm! făcu sfinția-sa cu înțeles.

În odaia din dreapta, s-auzea vorbă. Deschizând ușa la perete, popa aruncă o privire aprigă înăuntru, pe când femeile se-ngră-mădeau la spatele lui.

— Da' ce faci acolo, cuvioase? întrebă el cu glas tare, fără să treacă pragul.

În fundul odăii, sub icoane, Sisoe sta cu mâinile împreunate pe creștetul unei babe îngenuncheate la picioarele sale. Întorcând capul și zărind fața bisericească, sfântul aștептă ca noul-venit să-l recunoască de asemenea și să-i ceară blagoslovenie, ca unuia mai mare. Dar popa îl privea aspru — și nici gând să-i sărute poala anteriului, cum era de așteptat.

"Între ai tăi ai fost și-ai tăi nu te-au cunoscut…", vorbi Sisoe în pildă, întorcându-și fața de la el.

— Lasă asta! i-o reteză popa, scurt. Mie să-mi spui doar atâta: cam ce făceai acolo sfinția-ta?

Sisoe nu găsi de cuviință să-i răspundă.

— Iaca se ruga și el pentru amărâta asta lipsită de vedere, îndrăzni să grăiască atunci o femeie din grămadă, arătând spre baba de la picioarele sfântului.

— Nu te-am întrebat pe tine! se răsti popa, mânios. Ce mi te vâri în vorbă, ca musca-n coada calului?

— Sfinția-lui face minuni…, găsi de cuviință să adauge, cu glas spăsit, alta.

— Minuni?… se miră popa Niță, fără a-ntoarce capul. Și cu ce drept vii sfinția-ta să faci minuni în parohia mea? ridică el deodată glasul, către Sisoe. Ai vreo îndreptare de la Mitropolie, ceva?… Ia spune-mi și mie: cu a cui învoire ai pornit cuvioșia-ta astfel, să faci minuni pe la casele oamenilor?

— Cu învoirea Celui preaînalt, răspunse Sisoe plin de mândrie, carele este mai mare decât voi toți și decât Mitropolia. El însuși mi-a dat dezlegare să purced pe pământ pentru binele oamenilor, pogorându-mă din rai.

— Din rai! râse popa, acru. Văzutu-l-a cineva, raiul, cu ochii? Ia să nu-mi umbli mie cu baliverne d-astea, că eu nu-s muiere, la mine nu se prinde! Și să faci bunătate să nu mai strici capul poporanilor mei cu asemenea

povești, ci să te cărăbănești cât mai repede de la noi, dacă nu vrei să dai de dracu.

— Acum și-n vecii vecilor amin! întări Pitac, lungind gâtul peste umerii femeilor.

— Auzi acolo, pufni iar popa cu mânie, din rai! Din care rai? La această năvală de cuvinte fără noimă, Sisoe nu mai știa ce

să răspundă.

— Lasă, părinte, săru'mâna…, ce-ai cu el? sări atunci iarăși cu gura, în apărarea lui Sisoe, o femeie de la spate… Lasă-l să se oploșească și el p-aci, pe la noi, dacă ni l-a trimis Dumnezeu… că doar nu-ți ia nimic din tainul sfinției-tale!

— S-avem și noi un sfânt în sat, că nu strică, întări alta. Mai rebegește o vită, mai se bolnăvește un copil… ce-ai cu el?

— Voi, proastelor, să tăceți, se răsti popa, fierbând. Ce știți voi? Ducă-se la păcatele, de unde-a venit, să facă minuni pe unde-a mai făcut. Cum nimeri el, din rai, tocmai în parohia mea?

— Lasă-l, părintele! se rugă atunci cu glas pierit și baba de la picioarele lui Sisoe — lasă-l să isprăvească barem ce-a început…

Și-i tremurau mâinile de slăbiciune, și i se umpluse ochii cei orbi de lacrimi, căci se temea să nu plece sfântul tocmai acum și s-o lase cu minunea neisprăvită.

— Ba să-și ia catrafusele și să plece îndată, porunci popa neînduplecat.

Dar Sisoe nici gând n-avea de plecare. Mândru că-i luau femeile partea, își puse mâna pe creștetul babei și-o îndemna să îngenuncheze iar la picioarele sale.

— Așa ți-i vorba? strigă popa, cătrănit la obraz de mânie. Bine! Lasă c-avem noi ac de cojocul tău…

Și fără a mai închide ușa în urma lui, coborî cu pași mari în ogradă, de unde porni iar în goană pe uliță-n jos, urmat cât colea de Pitac, care se ținea după el ca umbra.

Ajunși în dreptul primăriei, își domoli puțin pasul, gata să se oprească; dar aducându-și aminte că are cu primarul o daraveră, pentru niște buruieni de zarzavaturi pe care le cam stricase scroafa sfinției-sale, cârni la stânga și nu se mai opri până la jandarmerie, unde intră pe ușă înfierbântat și posomorât, să schimbe câteva vorbe în taină cu domnul șef.

•

După plecarea popii, femeile se îngrămădiră iar la ușă, dând năvală care să intre mai întâi. Simțeau ele, pesemne, că sfântul ăsta n-are să prea facă mulți purici în satul lor.

— Hai odată, mătușă, strigă una prin crăpătura ușii, tot n-ai mai isprăvit?

— Ai pus gabja pe sfinția-lui și nu te mai dai dusă de-acolo, parc-ar fi uns cu miere.

— Ia lăsați-o-n pace, soro, să-i tihnească și ei minunea, săraca! Dacă v-ar face și vouă cineva așa, v-ar plăcea?

— Da' ce-i mai trebuie vedere acu, la bătrânețe? N-a văzut ea destule, cât era tânără…

Femeia de gazdă își făcu drum înăuntru, chip să mai deretece câte ceva prin casă. Trăgând cu coada ochiului spre babă, o văzu cum clipește des și parcă se uită-n juru-i ca omul care-a ieșit din întuneric adânc la lumina zilei.

— Da' ce, mătușă, nu cumva ai început a zări câte-oleacă?

— Da, măiculiță…, minunea lui Dumnezeu…, parcă-ncep a vedea! răspunse baba privind împrejur, ca de pe altă lume. Bodaproste! Iaca, te văz pe tine… și pe sfinția-lui, Maica Precista să-l răsplătească… Iaca și icoanele… și patul… și uite colo, pe gard, și nădragii lui bărbat'tău…, bodaproste!

Vorbind așa, începu a-și face cruci peste cruci în fața icoanelor. La urmă, își vârî mâna-n sân și scoase de-acolo, de lângă pielea-i zbârcită și pământie, câteva smochine mucegăite, înșirate pe băț, și le puse cu sfiiciune pe colțul mesei, drept mulțumită.

Sisoe aruncă o privire piezișă spre acele boloștine dulci, de care-i era acru sufletul pe lumea cealaltă, și numai cât le vedea, îl și apuca un soi de leșuială; dar se stăpâni și tăcu, înghițind în sec.

— Ti, cum am uitat, uita-m-ar moartea! făcu gazda, lovindu-se cu mâna peste gură. Sfinția-ta ăi fi flămânzit, biet, după atâtea minuni câte le-ai făcut pe inima goală…

Și fără a mai aștepta răspuns, se repezi până-n tindă, de unde se întoarse cu o strachină smălțuită, o lingură de lemn și un clondir verde, astupat la gură cu un cocean de porumb.

— Da' ce-ai acolo, în clondir? întrebă Sisoe, bănuitor.

— Ia un pic de lapte dulce, ca să-ți mai ții inima până una-alta.

— Lapte? strigă roșu de mânie. Ia-l d-aci, să nu-l văz! Pentru asta m-am pogorât eu din cer pe pământ?

— Nu te supăra, părinte, păcatele mele! făcu gazda speriată. Iaca, îl duc îndărăt dacă nu-ți place. S-or mai fi găsind, ele, și altele la o casă de om gospodar…

Și ieșind iar în tindă, între femei:

— Nu-i mai aduceți lapte, soro! vorbi ea, cu ciudă. Nu-i mai aduceți lapte, că vi-l toarnă-n cap. Nu-ș' ce-o fi având cu laptele…

— Pesemne c-o fi ținând post…

— Ori i-o fi poftind inima la altceva, la acritură, la sărătură, mai știi?

— Cu d-astea nu mai face el minuni… Mai bine să-i dăm niște jumări cu slănină ori cu fasole, să mai prinză putere, sărăcuțul. S-atunci să vedeți voi minuni!

Nu multă vreme după acest sfat, Sisoe sta la masă în fața unui talger cu jumări aurii și-a unei străchini pline cu murături, mușcând cu mare poftă ba dintr-un ardei de cei lungi, care-i frigea gura și-l făcea să sufle printre buze, ba din câte-o pătlăgică verde, care pocnea împroșcând în juru-i zeamă și semințe.

Și cu gura plină vorbea către femei:

— Afară de aceste murături, mie nu-mi trebuie altă răsplată decât să mă pomeniți și să-mi puneți și mie un praznic la călindar…

— Da' parcă n-ai sfinția-ta zi la călindar pe la-nceputul lunii lui iunie? zise o femeie lungă și ofilită, care fiind soția dascălului Pitac, se pricepea la asemenea daraveri bisericești.

— Aceea nu-i ziua mea, vorbi Sisoe amărât. E ziua lui Sisoe cel mare, carele numai la nume samănă cu mine, dar e altul…

Pe când vorbea astfel, înfruptându-se din bunătățile la care râvnise atâta amar de vreme, se auziră în tindă pași grei de cizmă și-n ușă se ivi un flăcăuandru îndesat și lat în spate, cu capela pe-o sprânceană și cu pușca pe umăr.

— Aici stă popa care face minuni? întrebă el.

Femeile întoarseră spre noul-sosit priviri ascuțite și bănuitoare:

— M-da… da' ce-ai cu el?

— Eu n-am nimic. Da' m-a trimis domnu șef să-l poftesc până la secție, că zice că i-a venit pofta să-i facă și lui o minune.

— Ba să-și mai puie pofta-n cui domnu șef, zise o femeie. Că-i sfântul nostru, și nu te lăsăm să ni-l iei.

— Zău? Da' cine sunteți voi?

— Cine, necine, nu te lăsăm — și gata.

— Ba să faceți bine să vă dați la o parte, când zic. Nu cumva vreți să vă-ncontrați cu mine?

— Nu vă puneți, fă, cu stăpânirea! vorbi atunci o femeie mai potolită, făcându-și loc printre celelalte. Nu vă puneți cu stăpânirea, că-i mai rău. Las' să-l ia, dacă are poruncă — ce-o să-i facă? Sfânt nu e? Face o minune și scapă…

•

Sisoe mergea prin mijlocul uliții, fără teamă, cu jandarmul alături, în fruntea alaiului de copii și femei care-l petreceau și-l căinau, parcă l-ar fi dus la groapă:

— S-a pogorât din rai, sărăcuțul de el, și uite peste ce-a dat!

— Oare o să-l țină mult acolo, ori o să-l ducă încotrova?

— Un' să-l ducă?

— Ei, unde?! La oraș.

— La oraș? Da' ce, n-au ăia destui doftori și moașe pentru ei, ce le mai trebuie să se bucure la sfântul nostru? Auzi acolo! Ei de toate, și noi nimic! Doftor nu, moașă nu, sfânt nu… numai jandari și priceptori! Ce fel de dreptate-i asta?

•

Când intră Sisoe în cancelaria postului, domnul șef sta răsturnat pe spătarul unui scaun, cu un picior pe masă și cu altul la dracu-n praznic.

— Dumnealui e popa care face minuni? întrebă el pe jandarm.

— Da, să trăiți!

— Cum te cheamă, taică părinte? întrebă domnia-sa, măsurându-i pe Sisoe din ochi.

— Sisoe mă cheamă, răspunse sfântul.

— Hm, frumos nume. Se cunoaște că nu ți l-a dat nașul la botez, că ți l-ai ales singur când te-ai tuns călugăr. Sisoe… și mai cum?

— Sisoe, ș-atât. Cum să mă mai cheme?

Domnul șef părea în toane bune ș-avea chef de vorbă.

— Apăi, să vezi, sfinția-ta, zise el răsucindu-și mustața, noi suntem așa un fel de oameni, care nu ne mulțumim numai cu atâta. Uite, vezi? Pe mine, care va să zică, mă cheamă Traian. Dar îmi mai zice și Dumitraș, cu voia sfinției-tale. Iar pe băietanul ăsta, care te-a adus încoace, e drept că-l cheamă Nică din botez; da-l mai cheamă și A Catrinei, dacă te uiți bine la livretul lui. Iar pe dumnealui de colo, de-afară, care se zgâiește la noi pe geam, ca la panoramă, este foarte adevărat că-l cheamă Ghiță; da' asta-i, că-

l cheamă și Pitac… dacă n-oi ieși cumva la el acuș, să-l fac să uite cum îl cheamă! Ai înțeles, taică părinte?

Sisoe însă nu dădea semne să fi înțeles.

— De unde vii, sfinția-ta? întrebă atunci șeful, schimbând tonul. Atâta lucru trebuie să fi știind, ca s-avem și noi ce scrie colea, la raport, și să te trimitem la urmă, adică de unde-ai venit.

— Să mă trimiteți de unde-am venit?… vorbi rar Sisoe. Asta nu se poate.

[… Romanul a rămas neterminat.]

SCRISORI FĂRĂ ADRESĂ

DOMNIA LUI CIUBĂR-VODĂ

La mânăstirea Neamțului, unde-mi petreceam vara mai demult, am descoperit odată în podul unei chilii manuscriptul unui cronicar necunoscut, Oprea Cață logofătul, care aduce câteva precizări și date nouă cu privire la originea și viața vechiului domnitor moldovan Ciubăr-vodă. Socotind că aceste însemnări nu pot fi lipsite de interes, ci vor folosi specialiștilor să le fie de învățătură, despre cele rele să se ferească, iară pre cele bune să le urmeze și să se îndirepteze, cum așa de frumos zice Simion Dascălul, plagiind fără jenă pre vornicul Ureche, cu multă râvnă am căutat a descifra manuscriptul lui Cață și, unde nu s-a putut, alta nu era decât să împlinesc de la mine golul și să împreunez poveștile cum m-a tăiat capul, ca să fie bine. Iar dacă rău am făcut, scociorască altul podurile mânăstirești să afle alt manuscript mai de crezare și să facă mai bine.

Iată acum și cuprinsul acelor hârțoage:

PREDOSLOVIE

Mulți au nevoit, unii de la alții chizmind[{3}], de au scris rândul și povestea domnilor Țării Moldovii, iară de domnia acestui Ciubăr-vodă, nice Evstratie logofătul, nice Misail călugărul, nice letopisețul cel latinesc mai nimica nu scrie, fără cât numai dumnealui Grigore Ureche vornicul tare pre scurt însămnează. Care dacă am văzut că lipsesc poveștile, cum au fost începătura și domnia acestui Ciubăr-vodă, fecior den țoale străine lui Alexandru-vodă cel Bătrân, socotit-am ca să nu lăsăm acest lucru nesăvârșit la vremea lui, să nu spue nepoții și mai vârtos cronicarii altora limbi că nu am fost râvnitori a scrie ale noastre, ce ne-am trecut țenchiul[{4}] pre acest pământ asămine herelor și dobitoacelor celor proaste și necuvântătoare.

Drept aceea și eu, care sunt între cei păcătoși Oprea Cață logofăt, cercând și alte izvoade străine cum și vorbe den bătrâni neputincioși, cu agiutoriu de la Dumnezeu tâmplându-se de am aflat și un izvod neștiut, rămas de la dumnealui Toader Cârneciu dascălul, carele mai pre larg și mai deschis tinde poveștile, cu mare nevoință le-am lipit la un loc, potrivind vremea și anii, după cum toate pre rând careși la locul său mai înainte se va arăta.

DE AMESTECĂTURILE CARE AU FOST ÎN ȚARA MOLDOVII, DUPĂ MOARTEA LUI ALEXANDRU-VODĂ CEL BĂTRÂN

De la Alexanru-vodă cel Bătrân rămâind patru feciori cu cununie, cum și alții cam destui pre de laturi, au stătut întâiu la domnie Iliaș-vodă, fiu-său cel mai mare. Și chemându-l pre acesta Ilie, nice nu s-ar hi căzut să stea prea mult în scaunul țării, ce îndată s-au rădicat asupra lui cu oaste fratele-său mai mic, Ștefan, carele l-au biruit pre Ilie, de i-au căutat a fugi la Țara Leșască.

De acii, întorcându-se Iliaș-vodă cu agiutor de oaste, s-au lovit a doua oară cu Ștefan-vodă la Dărmănești, în anul 6942, fevruarie 2, luni în săptămâna albă. Ce hiind începutul săptămânii, nu i-au mers lui Ilie, că iară l-au biruit Ștefan-vodă.

Și știindu-se Iliaș-vodă căzut gios, nu pierdu nădejdea, ci de iznoavă{5} strânse oaste și, intrând în țară după un an, s-au lovit cu frate-său la Podraga, martie în 8 zile. Ce nărocul lui cel prost iară l-au lăsat la sminteală, că hiind săptămâna babei și lapoviță tiutinderea, au rebegit caii cei gingași ai leșilor și au pierdut Iliaș-vodă războiul, de i-au căutat a se întoarce iară la Țara Leșască.

Nu după multă vreme, s-au ispitit Ilie încă o dată și viind cu oaste în anul 6943, avgust în 5 zile, s-au lovit cu Ștefan-vodă la Piperești, într-o vineri. Ce hiind zi de post, iară au mâncat Iliaș-vodă bătaie.

Care văzând acestea Ștefan-vodă despre partea frăține-său, că bine nu se curăția de dânsul și iară venea cu oaste asupra lui, că-l făcuse tobă den bătăi și tot nimica nu i-au slujit, socotit-au Ștefan-vodă să-l ia cu bine și cu vorbă bună, măcar că-i era frate. Și așa, l-au pohtit să vie la împăcăciune să se împartă cu domnia, giuruindu-se pre Maica Precista și pre toți sfinții părinți că nimica rău nu-i va face, numai să vie. Iară dacă s-au încrezut Ilie și au venit, nimica rău nu i-au făcut Ștefan-vodă, fără numai cât i-au scos ochii și i-au tăiat nasul.

După care îndatăși au înălțat Ștefan-vodă biserică mare în târg la Piatra, pre numele sfântului mare prooroc Ilie, carea se vede și până astăzi.

Rădicatu-s-au atunci de iznoavă Roman, feciorul lui Iliaș-vodă, carele văzând la unchiu-său Ștefan atâta cuvioșie și râvnă bisericească n-au mai putut răbda, ce s-au vorovit cu o samă de curteni și, prinzându-l, i-au tăiat capul.

Ce cumuşi era ţara plină de fii, de unchi şi de nepoţi domneşti, nice Roman-vodă n-au hălăduit mult în scaun de răul lui Petru-vodă, care şi el au fost alungat mai apoi în Ţara Ungurească de Bogdan-vodă, tot un fecior den zămislirea mai cu încongiur a lui Alexandru-vodă cel Bătrân.

NAKAZANIE, ADECĂ ÎNVĂŢĂTURĂ SĂU CERTAREA CELOR MARI

Cată acum, cititoriule, şi vezi câtă vrajbă şi amestecături în biată Ţara Moldovii, căci că domnul ei Alexandru cel Bun, în tinereţele lui, nu şi-au păzit pohvala[6] lui domnească cum se cade a se purtare craii, împăraţii şi domnii, în podoabe şi în obicee de cinste, ce pre unde au mas, preste tot au odrăslit. Că domnul, măcar că-i tot om ca fieştecarele, dacă-i holteiu au ba, cât nu-i lângă doamna lui va să-şi păstreze hirea şi să rabde, că doară nu crapă dentr-atâta. Iară dacă nu poate, ertată hie-mi vorba proastă, mai cu cale-i a se râncăci. Place-i lui domnia, alţii încă nu o ar lepăda, şi aşa cine n-ar pohti să domnească, vrednic a se îndemna numai la huzur? Iară acela ce-i e voia să asculte atâta norod de un singur om, trebuieşte cu chibzuinţă şi cu popreală den spre partea lumească a se feri. Ce chiar de s-au tâmplat să greşască cu vreo muiere, nime nu-l taie să spue că au fost cu adevărat, nice să mărturisască despre acela prunc că-i den osul lui, că aceasta singur Dumnezeu ştie. Ce mai curând se poate tâmpla să hie den oameni proşti, carii mai vrednici decât domnul lor sunt la asămine treabă.

DE DOMNIA LUI CIUBĂR-VODĂ, CUM AU FOST DE AU AGIUNS DE AU FOST DOMN

Deci întorcându-se Petru-vodă cu agiutor de oaste de la Ioan Huniad, craiul Ţării Ungureşti, zic să fie venit cu el şi un oare-carele Ciupor, mai mare preste unguri. Iară când Huniad şi-au întors mila lui de la Petru-vodă, zic să fie rămas acel Ciupor singur stăpân la domnia Moldovii. De la care apoi cei proşti au făcut Ciubăr-vodă, pre limba ţării.

Ce toate sunt basne şi scornituri, iară adevărul cum au fost, într-alt chip se arată.

Scrie letopiseţul nostru cest moldovenesc, ales Toader Cârneciu dascălul, această poveste, de zice că într-o vreme la atâta agiunsese ţara, au fără domn, au să priimească la domnie pre Alixăndrel, feciorul lui Iliaş-vodă, carele trăia la curtea lui Cazimir, craiul leşesc.

Ce Alixăndrel nevrâstnic și mucos hiind, numai 14 ai, strânsu-s-au boierii și țara de s-au sfătuit pre cineși vor alege să pue domn. Și se mierau boierii, cum vor face? Că pre obiceiul țărăi, nu se cădea altuia să dea domnia, fără carele nu vrea hi sămânță de domn. Și iscodind unul de la altul, aflatu-s-au Coste logofăt și Onciul, și Andronic, și alții, de au mărturisit, cum să fie mărs mai demult Alexandru-vodă la vânătoare, în tinerețele lui, și au mas o noapte în târgul Hârlăului, la casa unui Ciubăr negustor, carele lipsia de acasă, că îndestula den ciubere toată Țara de Gios. Deci muierea aceluia zlubavă[7] și ră de muscă hiind, iară domnul tânăr și gata la orice vreme, nu s-au îndărăptat de la cele tinerești meșteșuguri, ce toată noaptea au stătut lângă dânsa, ba și mai aproape. După care, împlinindu-se șepte luni, au den hiclenie muierească, au poate fi cu adevărat, născut-au Ciubăroaia prunc bărbătesc și i-au pus nume Alexandru, în pilda tătâne-său.

Și așa pre acesta aflându-l și adeverindu-l boierii că-i den osul lui Alexandru-vodă cel Bătrân, cu toții l-au rădicat domn, văleatul 6957 de la facerea lumii, iară de la Hristos 1449, dechemvrie în 8 zile.

Și i-au zis Ciubăr-vodă.

DE ÎNCEPUTUL DOMNIEI ȘI SFÂRȘITUL UNOR BOIERI, CARII AU UNELTIT ÎMPOTRIVA LUI CIUBĂR-VODĂ

Deci dacă s-au văzut luminat în cinstea domniei, multe râvnind și nevoind spre cele de folos, îndată s-au apucat Ciubăr-vodă a-și curăți țara de frați și de nepoți, pre unii tăind iară pre alții chiorând de amândoi ochii, cum i se cade a se purtare unui domn înțelept cu cimotiile sale mai de aproape, de se cunoștea că nimica nu s-au depărtat den obiceiul țărăi.

Nice de carte era prost, că știa să-și scrie numele întreg ca un grămătic. Iară la băutură nu pre lezne avea potrivnic. Numai cât era cam burduhos la trup și cam tomnatec holteiu, de îmbla tot cu ochii după giupânesele boierilor și nimica nu isprăvia.

Ce atunci, între tulburatele acelea vremi, nu s-au rădicat bine în scaun Ciubăr-vodă, când o samă den boierii cei mari, cu Bolborici stolnicul și Scămoșilă și Burtea jicnicerul, înțelegând la ce stă lucrul, că și-au aflat stăpân, vorvitu-s-au în taină și unul de la altul cercând sfat, s-au agiuns în cuvinte cu Sfrijiciorski, cașteleanul de Smârc, cum să năzuiască la stăpâne-său, craiul leșesc, să-l aducă pre Alixăndrel-vodă în scaun.

Care nu trebuia altă bucurie lui Ciubăr-vodă de începutul domniei, decât să amiroase cum aceia îl lucrează pre la spate și voru să-l scoată den țară.

Deci auzind Ciubăr-vodă despre uneltirile lor, au tăcut și nimica n-au zis. Și răpezind străjile într-o noapte, pre toți i-au rădicat de la așternut, de lângă giupănesele lor, pre carii nice nu i-au mai scos a doua zi la Divan, ce îndatăși fără giudeț le-au tăiat capul, — de unde chiar atunci s-au tras acelora moartea. Grabnic lucru au fost, că unii dentr-înșii, neîmbrăcați și somnoroși cum i-au apucat, rămăind fără cap la vreme de noapte, nice nu le-au venit să crează că poate fi cu adevărat. Ce, cu adevărat au fost. După care, mustrându-i oarece măria-sa, le-au cuvântat într-acesta chip:

— Voi, răilor și mișăilor! Când oare vă veți sătura, întru a voastră nesecată lăcomie și neastâmpărată deșărtăciune, să îmbiați tot cu uneltiri ascunse și să hicleniți pre domnul vostru cel viteaz și înțelept, pre carele nu voi, ce numai singur Dumnezeu l-au rânduit în scaun? Mult oare v-ați socotit pentru binele norodului de la care mâncați pită, să-i aduceți bucurie de oști străine în țară? Iacă, în loc să-mi tăiați voi mie capul, mai bine că l-am tăiat eu pre al vostru, cum scrie la Sfânta Scriptură, de zice: "Unde dai și unde crapă". Iară ce zic eu acmu, să auză și alții și să ia aminte, că așa voiu scurta de capul lor pre toți aceia carii vor mai cuteza să și-l rădice împotriva domniei mele. Aceasta-i.

Și alte vorbe proaste așijdere au grăit atunci Ciubăr-vodă, ce nu se cădea să spue unor boieri mari ca aceia, măcar că erau morți. Cât s-au cunoscut îndată inima lui, că iubește mai mult pre norodul cel de rând, iară pre boieri îi asuprește cu batgiocuri. Care văzând boierii așa, socotit-au că poate n-a hi acest Ciubăr cu adevărat den osul lui Alexandru-vodă cel Bătrân, cum s-au amăgit a crede la început. Ce acmu totuna era, odraslă de domn au ba, că sta înfipt cu tărie în scaunul țării și nimica nu-i mai puteau face.

Și până la sfârșitul domniei sale nime n-au mai îndrăznit să-l sape, nice s-au mai ispitit careva să se culce neîmbrăcat la vreme de noapte; ce așa, cu toate straiele s-au culcat de frica lui, ca să hie gata la orice nevoie.

DE O STEA MARE CU COADĂ, CE S-AU IVIT PRE CERIU ÎN VREMEA LUI CIUBĂR-VODĂ

În zilele acestui Ciubăr-vodă, la cursul anilor 6958, martie la Blagoviștenie, ivitu-s-au pre ceriu stea mare cu coadă, căreia îi zic latinii

cometa, adecă măturoiu. Și lungă era și hioroasă foarte, începându-se dentr-o stea deasupra hanului Mânzulesii. Și cuprindea giumătate de cer cu coada întinsă, cum o ar hi lungit și o ar hi smerit un vânt mare de cătră asfințit.

Și ieșea Ciubăr-vodă în polimari[8], de bătea metanii spre dânsa cu boierii și se închina în fiecare sară. Ce nimica n-au folosit. Că a doua zi iară se arăta pre ceriu acel semn dumnezeiesc cu coadă. Pentru care mulți boieri învățați, strângându-se la sfat, au făcut prognitic[9] de cele ce se va lucra în țară după aceea. Și ziceau uniia că poate nimica rău nu se va scorni de la o scârbă mică de stea. Ce, dacă nu ar hi avut coadă, nu era nice o nevoe, că la cap au fost stea ca toate stelele. Dar asta-i, că avea coadă.

Și de zi ce trecea, se tot muta cu capul înainte, iară dendărăpt se tot scurta, până ce la urmă au rămas bearcă de tot, numai cât un bob de hameiu. Și așa au perit, după ce au trăit patru săptămâni și o zi.

Târziu mult după aceea, s-au ijderit[10] un popă leah, pre nume Kupernic, om învățat foarte, carele au scornit că pământu-i rătund ca o gogoașă și merge răsucindu-se giur pregiur de soare. Și zice că la vreme de noapte omul stă acățat de pământ, cu capul în gios, cum stă ghionoaia pre copaciu, au furnica prinsă cu ghiarăle de coaja mărului, și altele ca acestea. Bună-i învățătura la om, nu zic ba, că luminează mintea și întărește sufletul pre cărările Domnului; iară nice pre multă nu-i bună, că strică omului capul și-l îndeamnă la măscări. Nu s-au gândit acela ce au scris, mai întâiu să giudece și să cumpănească, și apoi să scrie. Că omul nu are nice ghiară, nici cleiu la talpă: cum ar sta el oare cu capul în gios și cu picioarele în sus? Au numai dacă-l spânzură cineva, când au făcut vrun rău, altmintrelea cum? Iară dacă așa îmbia omul noaptea, cum zice acel popă leah, atunci și caii și vacile îmblă pre uliță la vreme de noapte tot cu copitele pre sus, las a mai pomeni de muieri și giupânese, care nice nu-i de crezut așa mascara la o față bisericească, măcar că au fost papistaș.

Șus e încătro stă omului capul, și gios încătro picioarele. Aceasta-i adevărat noaptea ca și ziua, afară numai dacă doi și cu doi vor face la miezul nopții cinci, iară când se crapă de ziuă vor începe a face tot patru, la loc, cum au fost.

Și zice iară acel Kupernic că soarele-i mai mare ca pământul, și stelele așijdere mai mari. Ce pământu nu l-au cuprins nime cu ochii întreg, să știe câtu-i. Mare trebue să hie, dacă sprijine el în spate atâtea noroade și împărați și cetăți, și Țara Leșască pe deasupra. Ce soarele se vede bine cu ochii că-i numai cât un zlot unguresc, poate ceva mai mărișor. Iară despre

stele, săracele, nice n-ar hi cu cale să mai pomenim, că dacă le-ai strânge pre toate la un loc într-o mierță de orz și le-ai îndesa bine, încă ar mai rămânea goală merța de-agiuns, cât să încapă și acel Kupernic într-însa.

Nime nu cunoaște rostul stelelor celor veșnice, fără numai unul Dumnezeu, care le-au scăpărat din veșnicie și le mută dămol, cumu-i mersul ceriului de la răsărit cătră apus. Iară când se ivește câte una nouă cu coadă, ca în vremea lui Ciubăr-vodă, alta nu poate fi decât veste înfricoșată de războiu ce se va isca între noroade, pentru certarea păcatelor noastre.

Cum s-au și tâmplat.

CÂND S-AU RĂZBOIT CIUBĂR-VODĂ CU LEȘII, VĂLEĂTUL 6958

Nu multă vreme dacă au perit acea stea, la cursul anilor 6958 de la facerea lumii, hiind Alixăndrel-vodă seminție de pre înmă{11} craiului leșesc, lui Cazmir, au năzuit la dânsul cu jalobă să-l pue la domnia Moldovii. Și au scos craiul șleahta de la Premișlea și strângând și altă oaste, au trămis pre hatmanul său, pre Pocitoțki, voievoda de Cracău, să împingă pre Ciubăr-vodă den țară și să așeze în scaun pre Alixăndrel-vodă.

Deci înțelegând Ciubăr-vodă cum se apropie Pocitoțki de margine să-l asuprească cu oaste, un lucru așa de grabă neavând de ce se apuca, hiind oastea lui rășchirată cineși pre acasă, de iznoavă trămis-au în toată țara, să iasă la oaste cât mai de sârg.

Și dacă și-au strâns Ciubăr-vodă toată oastea, ca la 700 pedestrime și 400 călăreți, fără prostime și adunătură ce era pre lângă măria-sa, îndată s-au bulucit cu toții la apa Călțunei, la un loc ce se chiamă Vadul Curvii, pre numele unei muieri crâșmărițe care au fost hălăduit mai demult în acele părți de lume.

Și împărțindu-și Ciubăr-vodă oastea în patru pâlcuri, dat-au la tot pâlcul câte o hușniță{12} și două steaguri, care toate cu năroc i-au venit.

Ce până a se strânge toată oastea lui Ciubăr-vodă la un loc, înțelegând den iscoade cum leșii au și trecut apa Nistrului pre la Mihălceni în ceasta parte și au lovit la Șipinți, răpezit-au Ciubăr-vodă o samă de oaste înainte cu vornicul Iepure de strajă, să vază numai cu ochii, ce războiu să nu dea. Iară leșii pogorând în gios până la Tămânjești, acolea au prins de veste cum și straja lui Ciubăr-vodă nu-i departe, și îndată și-au tocmit Pocitoțki toată oastea pentru războiu. Ce Iepure vornicul, după învățătura ce au avut, războiu n-au dat, ce s-au tras îndărăpt cu straja spre beleagul oștii, la

Călțuna. Și trecând apa de iznoavă s-au lăsat în gios, și iară s-au ițiit în sus, de mergeau leșii pre de ceea parte și moldovenii pre de ceastă parte, de se vedeau cu ochii, și-i suduiau ai noștri pre moldovenește, iară aceia răspundeau pre leșește.

De acii, singur Pocitoțki s-au suit într-un pisc de deal, să poată cunoaște câtă samă de oaste va fi la moldoveni. Ce nemica n-au putut cunoaște, că temeiul cu Ciubăr-vodă era ferit după niște mărăcini de nu se vedea. Numai suliți în trii locuri ce au văzut.

Mai în de sară, ispitindu-se leșii să dea harț și apropiindu-se de apă, se fece a cerca vad să treacă spre moldoveni. Ce atunci, îndatăși s-au arătat toată oastea lui Ciubăr-vodă, cu hușnițe tocmite împotriva vadului, și gata a-l sprijini pre Pocitoțki în suliți, dacă cutează. Care văzând leșii atâta mulțime de oaste, n-au mai cutezat a trece vadul, ce cu multe meșteșuguri au nevoit să-i amăgească pre moldoveni, să-i treacă pre de ceea parte. Dară nice moldovenii nu se da trecuți. Că înțelegând meșteșugurile lor, nu-i gonia mult, numai până la giumătatea apei, nice un cot de loc mai mult, că vedea că fuga lor era cu înșelăciune.

Așa au rămas până noaptea războiul în cumpănă, și s-au culcat oștile, careși la locurile sale, în nădejdea străjilor, cu apa Călțunei la mijloc.

Iară Ciubăr-vodă nu dormia, ce hiindu-i aprinsă inima lui de lucruri vitejești, să ascuția cum să-l apuce pre Pocitoțki mai cu încongiur și, împresurându-l den doauă părți, să-l bulucească la apă. Deci au răpezit pre Tudosie Lungu răzeșul, cu o samă de călăreți, să meargă teptil în sus cale de trii popriști, și trecând în taină apa Călțunei să coboare și să cază a doua zi leșilor în spate, de nu vor ști dincătro le vine nevoia.

Într-aceea vreme, înainte de răsăritul soarelui, nimerit-au la tabăra leșască și un Piotru Hodoroschi cu oaste proaspătă, 80 de cazaci carii cum sunt ei gata de a se amesteca la toate amestecăturile, fără să întrebe de nimeni, ce numai auzind că-i treaba la care pre carele, venit-au să dea leșilor agiutoriu în dobândă. Pre carii văzându-i Pocitoțki, nu într-alt chip, ce cum ar hi văzut îngeri den cer pogorâți, așa i-au priimit și cu daruri multe au dăruit pre acel cap al lor, pre Hodoroschi.

Deci, după ce au făcut ei sfat, îmbărbătându-se între ei și îndemnându-se unii pre alții, s-au înhierbântat la războiu asupra moldovenilor. Și cazacii cu focul, leșii cu fușturile[13], aruncau în moldoveni de nu se știa ce vor face, că de multă nevoe n-au mai putut suferi, stând gata să îndărăpteze. Și acmu biruia Pocitoțki, de n-ar hi schimbatu-se nărocul. Că Hodoroschi cu

cazacii lui n-au vrut să asculte, să treacă numai până la giumătate, ce s-au sumeţit să treacă apa de tot. Şi aşa, au intrat toată oastea leşească la apă. Că atuncea s-au ivit de la spate şi Tudosie Lungu cu călăreţii pre carii i-au fost trămis Ciubăr-vodă nainte, şi aceia cu multă larmă şi buciune învârtejindu-se la războiu, n-au mai dat pas leşilor să se întoarne iară la loc uscat. Şi îndată dând năvală şi gloatele cu Ciubăr-vodă, i-au cuprins la mijloc dentr-amândoao părţile şi mare zarvă feceră, de i-au căutat lui Pocitoţki a dare dosul şi a fugire. La care năvală s-au tâmplat chiar moarte de om, unde hatmanii leşeşti vrând să îmbărbăteze pre ai săi şi-au pus şi ei capetele, ales Buburoţki, podcomori{14} de Liov, şi Purcelavschi, voievoda Ruskii, şi Bleginski, şi Muciorschi, şi Parşiveţki şi alţii, carii las a-i mai scrie.

Iară Ciubăr-vodă pornindu-se cu toată oastea după dânşii, i-au gonit de iznoavă până aproape de Nistru, şi pre carele îl agiungea dendărăpt cu suliţa, îndatăşi îl împungea. Ce leşii, dacă au apucat a fugire, nu s-au mai oprit în drum, să-i agiungă moldovenii cu Ciubăr-vodă, şi să-i împungă cu suliţa unde nu se cade, căci se temeau de un lucru de primejdie ca acela.

Şi într-acesta chip au biruit Ciubăr-vodă, nu aşa cu vitejia, cum cu meşteşugul. Zice letopiseţul cel leşesc să hie fost războiul cu hiclenie, nu cu direptate. Iară cine poate şti? Că dacă au fost cu direptate au ba, totuna-i acmu, că bătaia nu se mai întoarce.

Şi văzându-se Ciubăr-vodă curăţit de vrăjmaşii săi, cu mare bucurie şi pohvală domnească s-au întors la Suceava, unde i-au ieşit tot norodul cu vlădici înainte, şi au şezut iară în scaunul său, ca un împărat şi biruitoriu, dând laudă mare lui Dumnezeu pentru izbânda ce au făcut.

CÂND FECE NUNTĂ CIUBĂR-VODĂ CU DOMNIŢĂ CĂTRINĂ, FATĂ LUI VLĂD-VODĂ DRACUL CEL BĂTRÂN. DOMNUL ŢĂRĂI MUNTENEŞTI

Acestea dară trecând, cum trece grindina şi furtuna de luceşte iară ceriul senin, fără zăbavă şi-au venit şi ţara la hirea sa de mai înainte şi s-au împlut de tot bivşugul. Şi apropiindu-se toamna acelui an, socotit-au Ciubăr-vodă să nu rămâe holteiu la vreme de iarnă, că-i frig. Deci dar chibzuind a-şi găsi doamnă de rude mari pre sama lui, s-au agiuns în cuvinte cu domniţa Catrina, care la moartea tătâne-său, lui Vlad-vodă Dracul cel Bătrân, domnul Ţărăi Munteneşti, au fost pribegit la curtea lui Huniad, în Ţara Ungurească. Deci răpezind Ciubăr-vodă un boier de ţară,

pre Iancu Dulău logofătul, de i-au adus mireasa de la unguri, îndată s-au apucat de au făcut mare și frumoasă nuntă domnească.

Trămis-au în toată țara crainici să vie boierimea la nuntă, de la mic până la mare, nu cu poroncă, ce numai de poftă. Și soli den Țara Ungurească și de preste Nistru au venit, și de la Ieși așijdere, carii măcar că au fost bătuți, la nuntă tot s-au îndesat. Și au adus solii multe daruri și frumoase, ales cel moschicesc, carele au dăruit miresii o blăniță de samur și măriei-sale zece coți de postav feleandraș. Și așa s-au veselit cu feluri de giocuri și de pitreceri, cu muzici den țimbale și den pițiburlă, de giucau nu numai în casă, ce și prin ograda curții domnești, tot boieri cu giupânese, toți împodobiți, cât nu era nuntă și era minune. Zic să hie venit la nuntă și Roxanda, giupăneasa lui Todirașcu Ștroici paharnicul, care zăcând mai înainte de lungoare i-au fost căzut părul, de i-au căutat a se tunde. Și nu o au răbdat inima să nu vie la nuntă, ce măcar că era tunsă, tot au venit. Și mult s-au veselit măria-sa și boierii și tot norodul, de muiere tunsă, care lucru minunat ca acela nu s-au mai văzut de când lumea și nice s-a mai vedea.

Adus-au și pehlivani de prin străinătăți, de au făcut fel de fel de giocuri, și pre pământ și pre funii. Și cerând un pehlivan cușma măriei-sale, au pus-o cu gura în gios, după care îndată au scos dentr-însa două găini vii, una neagră și alta pistriță. Iară pre cea pistriță luând-o mireasa în brațe, o au căutat de ou. Și au aflat într-însa ou gata să-l facă, pre care l-au și ouat îndată în palma măriei-sale. Și mult s-au minunat.

Iară alt pehlivan, hindiu de neam, viind înaintea măriei sale cu mânecele sumese, au început a scoate pamblică stacojie den nas. Și au scos fără istov ca la 50 de coți și mai mult, tot pamblică bună de atlas, stacojie. Pre care luând-o măria-sa, îndatăși o au dăruit miresei. După care, s-au încruntat la sprânceană Ciubăr-vodă și au stătut oarece pre gânduri, apoi au chemat un tălmaciu și l-au ispitit pre acel hindiu: "Care ți-i voia, măi? Că iaca îți vom găsi muiere de baștină și-ți vom da și pământ, să te gospodărești la noi în țară". Așa i-au căutat a-l smomi Ciubăr-vodă pre acela să rămâe, nu de dragul lui, au dentr-o toană fără temeiu, cumu-i abate omului la băutură — ce cu plan adânc. Șocotit-au adecă măria-sa că dacă într-o cifârtă de ceas au fost în stare hindiul a scoate 50 coți de pamblică den acel nas de mare ispravă, apoi într-un an întreg va îndestula den pamblică toată Țara Moldovii. Și încă atâta va mai prisosi, cât să treacă

neguțătorii moldoveni și la țările megieșe, cu pamblică bună de-a noastră, stacojie, să priimească schimb altă marfă mai de nevoe.

Ce pehlivanul nu s-au învoit să-și tocmească nasul într-acesta chip.

DE UN GRĂMĂTIC MINCIUNOS LA CURTEA LUI CIUBĂR-VODĂ

Scrie letopisețul nostru cest moldovenesc, de zice că într-o vreme s-au oploșit la curtea lui Ciubăr-vodă un oarecare Bogdan grămătic, ce s-au fălit că-i vâlhovnic[15] și om învățat foarte, și că va scrie de viața domnilor vechi și de toate câte s-au lucrat mai demult în Țara Moldovii.

Și țiindu-l Ciubăr-vodă în mare cinste, i-au dat în samă multe hrisoave și urice și ispisoace vechi, să le dezlege cu rânduială și să aleagă dentr-acele cum au fost cursul anilor și viața domnilor trecuți, ales a tătâne-său, Alexandru-vodă cel Bătrân.

Ce până la urmă, pre toate le-au zăhăit acel grămătic, și atâta le-au amestecat și le-au zgribușit, încurcând anii și poveștile, că nimica bun n-au mai ales de acolo. Și așa s-au dovedit acel Bogdan scriitoriu de cuvinte deșarte, adecă om de minte puțină. Care cunoscând Ciubăr-vodă că acela n-au fost grămătic și vâlhovnic cu adevărat, ce doară s-au fălit că iaste, foarte s-au mâniat măria-sa. Și mustrându-l oarece cu buzduganul, au pus de l-au însămnat cu hangerul la nas. După care l-au alungat de la curte cu mare ocară. Și fugind acel Bogdan grămătic de rușine în Țara Ungurească, s-au învăluit adânc în munte și nu s-au mai oprit până la târgul Clujului, unde mai apoi s-au gospodărit, rămâind acolo de veci. Care văzându-l ungurii că-i fără nas, numai o rămășiță cât o alună, îndată l-au poreclit Duică, adecă, pre limba lor, cârnu. Cum au rămas de se poartă și până astăzi acea poreclă, prin acele părți de lume.

DE SFÂRȘITUL DOMNIEI ȘI MOARTEA LUI CIUBÂR-VODÂ

Nu multă vreme după acestea, s-au bolnăvit Ciubăr-vodă de cataroi, care boală se cunoștea dentr-aceea că avea slăbiciune mare și amețeală, ales după ospețe.

Chemat-au atunci babe vrăjitoare, care l-au învățat să-și toarne pre gât, în toată dimineața pre nemâncate, câte doauă oca de vin vechiu, hiert cu chipăruși. Și-i de mirare că nimica nu i-au folosit.

Adus-au mai la urmă chiar doftor, den Țara Ungurească, de i-au gâcit că-i bolnav de frănție, care și moldovanul, măcar că nu-i franțuz, se tâmplă

de are. Și i-au dat să guste dentr-un șip doftorie amară ca herea, care amirosind cumplit fără samă, îndatăși au umplut toată ograda curții domnești de putoare. Și nice dentr-acea tărie, tot nimica nu i-au priit.

Care văzând așa Ciubăr-vodă, că nu mai are leac, cumuși era blând și cucernic la fire, și-au luat de samă și s-au săvârșit den viață, mercuri spre gioi, 14 martie, văleatul 6960 de la facerea lumii, după ce au domnit doi ani, trii luni și opt zile.

Și au fost acest Ciubăr-vodă domn viteaz și cu mare frica lui Dumnezeu, nice mai bun, nice mai rău ca alții și iubit de tot norodul. Numai cu boierii ce nu s-au pre împăcat la început. Zidit-au fântână mare de piatră la rohatca Dărăbanilor, și doauă biserici frumoase, înzestrându-le cu ocini și cu hălășțaie, și cu odoare scumpe în lontru și pre den afară cu zugrăveli. Și s-au nevoit în zilele sale de au adus cu multă cheltuială den țara păgână, de la Trapezont, moștiile sfântului mare mucenic Sisoe, făcătorul de minuni, și le-au așezat în mânăstire la Poponeț, unde trăiesc și până astăzi.

•

Aici se isprăvește manuscrisul lui Oprea Cață logofătul.

ȚARA DE DINCOLO DE NEGURĂ

Au venit gâștele?

Vestea cea mare ne-a umplut de neastâmpăr, pe tovarășul meu și pe mine, fiindcă amândoi aveam pasiunea vânatului de baltă.

În fiecare an la începutul primăverii o viață nouă și zgomotoasă se abate prin stuhurile bălților mari dinspre Ungheni. Un norod nenumărat de gâște sălbatice și gâlițe, sosite în lungi stoluri migratoare din ținuturi necunoscute, rațe și rățuște de douăsprezece soiuri, lișițe, bâtlani și pescăruși cu aripi elegant arcuite, nagâți, grauri, ciori băltărețe și alte zburătoare misterioase care n-au nume pun stăpânire odată cu dezghețul pe toată revărsarea apelor și împărăția trestiilor dintre zăvoaiele Prutului și matca cea înșelătoare a Jijiei, care curge pe-aici domol ca un curent submarin printre maluri nevăzute.

Sus, pe culmea dealului din față, castelul prințului Sturza, alb și ireal ca palatul lui Papură-vodă, pare un miraj proiectat în văzduh de lumina apelor.

De la poalele lui, se desfășoară, cu oglinzi neclintite de oțel întunecat și ostroave lungi de drinduri înverzite proaspăt în lucirea primăverii. Stoluri de rățuște dau necontenit ocoluri pe deasupra, încurcând în belțuri și ochiuri capricioase un fir nevăzut, pe care la urmă îl înnoadă brusc într-un pâlc de trestii înalte. Și balta toată gârâie, și miaună, și cântă-n soare cu glasuri multiple și stranii, de-ți pare că ai descins aievea pe altă planetă mai tânără sau, cu milioane de ani în urmă, în luminoasa eră a primăverii pe pământ.

Nicăieri patima vânătorească nu-ți oferă o emoție mai aleasă. Și nicăieri focul de pușcă nu-ți poate dărui surprize mai variate.

•

Când coborâm din tren, soarele se lasă spre asfințit. Balta e mută și pustie. Tovarășul meu pornește nepăsător spre casa lui moș Barnea, pescarul din marginea satului, iar eu rămân mai în urmă, cuprins de o neagră presimțire. Nici un zbor de pasăre nu se zărește prin văzduh, nici un glas nu se ridică din stuhuri. Semn rău! Peste optimismul și neastâmpărul meu din tren se lasă o dezamăgire iute și aprigă, pe care Barnea o ascute și mai tare cu lămuririle lui de prisos. Da, iarna a fost uscată, apele s-au tras cătră Vladnicul cel mare din mijloc și balta, în loc să se umfle la dezgheț, a rămas seacă pe întindere mare, "cum de treizeci de ani nu s-a pomenit". De aceea nici pasări nu prea se văd anul acesta…

— Vra să zică, până-n sară facem oleacă de pândă, rostește drept încheiere tovarășul meu, care niciodată nu-și pierde cumpătul. Iar mâine în zori cu luntrile…

— Ieșim, cucoane, de ce să nu ieșim? răspunde Barnea, moale. Și om face și-n astă-seară oleacă de pândă, ca să nu se cheme că ați venit degeaba cu trinu până aici…

Rostul vânatului de baltă cere ca în fiecare luntre să nu ia loc decât un singur vânător, cu luntrașul lui. Dacă stau doi pușcași într-o luntre, se încurcă unul pe altul și nu fac nici o ispravă. Barnea, care cunoaște bine această rânduială, se leagă că ne va găsi el încă un luntraș priceput, până nu se face sară.

— N-are să găsească! profețesc eu, cu voluptatea amară a pesimismului, care a pus definitiv stăpânire pe făptura mea.

Și-n adevăr n-a găsit. Numai un băietan, ocupat cu vitele prin partea locului, s-a prins în cele din urmă să poarte o lotcă mică de pescar, cu mine, în urma luntrei cu tovarășul meu, pe care Barnea o mână harnic spre taina stuhului… Dar abia ne-am depărtat de mal, când bag de seamă, cu năduf, că

băietanul meu nu se pricepe deloc să mânuiască lopata și ghionderul. Descurajat, am strigat lui Barnea să oprească să mă ia și pe mine în luntrea lui cea mare.

— Poftiți, cucoane, de ce nu? Că doar avem loc destul în corabia mea, strigă el, vâslind îndărăt.

Luntrea s-a alăturat ușurel de lotcă. Mă ridic în picioare, cu pușca cumpănită într-o mână, cu blănița în cealaltă și, deprins cu asemenea peripeții vânătorești, pășesc fără grijă peste bord… Se vede însă că astăzi toate erau menite să se împlinească pe dos. Luntrea oscilează fără veste pe-o coastă; apa năvălește într-însa, o umple și-o scufundă pe jumătate… Naufragiu!

Nici nu știu când am sărit îndărăt, în lotcă. Băietanul strigă și gesticulează, Barnea e de mult în apă până la piept, tovarășul meu… Ei da, mărturisesc că în clipa cea mai critică, îmboldit de o curiozitate ironică, absolut nepotrivită cu împrejurarea, nu m-am gândit numai la mine în acel moment, ci am întors capul să văd ce face tovarășul meu… Trebuie să spun însă, pentru descărcare, mai întâi că apa în acel loc nu era tocmai adâncă, ci numai cumplit de rece; al doilea, că tovarășul meu nu-i om sprințar la trup, ci mai degrabă voluminos și mare-n diametru. Iar la suflet, nu-i deloc omul care să păstreze supărarea dintr-atâta lucru.

M-am întors, așadar, și m-am uitat la el, ca să am de ce face haz mai târziu. Dar nu l-am văzut în apă, după cum m-așteptam, în clipa primejdiei, cu o iuțeală și cu o precizie de neînchipuit, tovarășul meu se prăvălise pe o parte, din luntre de-a dreptul în lotcă, la spatele meu, unde a rămas neclintit. Din sutele de mișcări posibile, el a făcut exact pe cea mai potrivită ca să-și salveze și pușca și persoana, fără să răstoarne, cu greutatea lui, lotca cea mică.

Barnea s-a întors prin apă și ne-a remorcat îndărăt, la mal. Eram ud până mai sus de genunchi. Tovarășul meu luase și el apă, la un șold. Amurgul era rece; un vânt subțirel trăgea cu perzistență dinspre apus…

Niște oameni cuminți ar fi renunțat la vânătoare pentru sara aceea, ca să-și usuce hainele și încălțările sub un acoperiș, la lumina unui foc. Dar Barnea n-a așteptat deloc să vadă ce hotărâm în această privință. A tras numaidecât pe mal luntrea cea mare, a întors-o cu fundul în sus ca să-i scurgă bine apa și a început s-o pregătească — pentru o nouă expediție. Știa el din experiență că vânătorii nu sunt oameni ca toți oamenii.

•

Nici tovarășul meu, așadar, nu-i om ca ceilalți oameni. Pe lângă însușirile vânătorești care-l deosebesc de muritorul comun, natura a pus în firea și-n făptura lui multe ciudățenii și contraste. Mare la trup, te-ai așteptat să fie din această pricină greoi și stângaci în mișcări. Dar nimeni nu îndură mai ușor truda unei zile de vânătoare. Iar când un iepure sau o prepeliță îi sare la distanță potrivită, pușca parcă face parte din trupul lui; nici nu-ți vine să crezi cu ce vioiciune năprasnică o duce la umăr și, ca un Jupiter în miniatură, trăsnește lighioana măruntă din fugă. Simțurile lui sunt tot atât de agere. Prin porumbiștile înalte, care foșnesc tare în bătaia vântului, el distinge cu ușurință cel mai ușor foșnet anormal. Vara, pe arșiță, când suie și coboară prin pârloage, ogoare și miriști, cu soarele-n față, cu pălăria plecată peste ochii aproape închiși, nici o păsăruică nu-i trece în preajmă fără s-o înregistreze pe retină și s-o identifice instantaneu.

Dintre toți vânătorii, e singurul tovarăș cu care mă împac desăvârșit. Poate fiindcă avem aceleași gusturi. Sau poate fiindcă e mai înțelegător și-mi suportă capriciile cu mai multă răbdare.

Dar la "temperament" nu ne potrivim deloc. Lucrul acesta se vădește mai cu seamă când trebuie să urcăm și să coborâm, iarna, cu ceilalți tovarăși, pantele primejdioase de la Stânca sau dinspre Bivolari, grămădiți într-un camion mare cu coviltir. Șoseaua e desfundată de ploi, roțile mașinii patinează în glodul lunecos. Și nu o dată era să ne prăvălim cu mașina în prăpastie. Fiindcă sub coviltir stăm ca-ntr-o cutie închisă, eu m-așez întotdeauna la coada mașinii, ca să pot vedea pe deasupra scândurii din fund tot ce se întâmplă. Și la cea mai mică alarmă, stau gata să m-arunc afară, să nu mă prindă camionul dedesubt în caz de răsturnătură. Tovarășul meu, însă, își găsește loc întotdeauna la mijloc, sub coviltir, de unde nu poate vedea nimic și unde stă tot drumul liniștit. Orice s-ar întâmpla, el nu se mișcă niciodată de la locul lui.

— Știi prea bine că nu sunt deloc un om fricos, încerc eu să-i explic. Nu mă tem nici de lup, nici de hoț, nici de șoarece. De nimic pe lume nu mă tem, când știu că pot să mă apăr și să atac la rândul meu. Dar când deraiază trenul ori se răstoarnă o hurdughie ca asta, ce poți face?…

— Apoi dacă nu poți face nimica, resemnează-te și stai liniștit. E cel mai cuminte lucru, îmi spune el zâmbind.

— Ba-iu! Nu mă resemnez. Dacă se răstoarnă și-mi prinde vreo mână dedesub, m-apuc cu dinții de fier. Tot se cheamă c-am reacționat!

Filozofia tovarășului meu mă impresionează totuși. Resemnarea lui nu vine de astă dată din fondul naturii lui optimiste, ci mai degrabă dintr-o credință sau iluzie mistică. Tovarășul meu crede în Dumnezeu și-n ocrotirea divină, fiindcă "așa a apucat din bătrâni".

Într-un rând, ne găseam împreună pe niște imașuri pustii, înspre pădurea Popricanilor. Un iepure s-a ridicat drept între noi. E tot ce poate face mai rău un iepure, când vrea să provoace o nenorocire. Tovarășul meu a săltat pușca la umăr, dar s-a stăpânit și n-a tras. Eu însă m-am lăcomit și-am tras. O halice ricoșată din pământ l-a ajuns în piept, i-a găurit surtucul și i s-a oprit în cămașă. Am alergat speriat, să-i dau ajutor și curaj.

— Nu-i nimic! m-a îmbărbătat, tot el pe mine, cu bunătate. N-a ajuns decât la piele…

De întâmplarea aceasta îmi aduc aminte acum, când stăm amândoi, spate-n spate, în luntrea lui Barnea, la întoarcerea spre casă. Pânda de seară nu ne-a fost cu noroc. Câteva stoluri de gâște înșirate în unghi ascuțit, cu vârful spre apus, au trecut sus, departe, pe deasupra noastră. Le-am salutat cu două focuri de pușcă, dar n-am izbutit să le stric nici o clipă simetria în azur. După aceea, luntrașul ne-a purtat vreo două ceasuri de-a lungul unei cărări singuratice de apă, între stuhuri înalte și încremenite, până aici, în albia Jijiei, care deschide un drum mai larg, cotind de-a curmezișul bălților. Nici o rață nu s-a ridicat în liniștea acestui crepuscul lung ca-n ținuturile polare. Acum s-a făcut noapte. Pescarul poartă luntrea ușurel, printre buchete mari de trestii, sub lună. Din lopată îi picură la fiecare mișcare steluțe de argint în apa lină.

Umbra e străvezie; un glas de broască tresare de sub papură, în surdină, apoi se stinge… Trestii și apă, stele și singurătate — nimic în jurul nostru nu ne aduce aminte de viața reală. Plutim — ca-ntr-un peisagiu din era terțiară…

Tovarășul meu tace. Mă razim mai bine de spatele lui masiv și nemișcat, dar nu-i tulbur cu nici o vorbă tăcerea îndelungată în care s-a adâncit. Pentru că pe tovarășul meu îl cheamă Mihail Sadoveanu — iar un ceas ca acesta, într-o noapte dulce de primăvară, se întâlnește destul de rar în viața unui om.

În zori de ziuă, Gheorghe Barnea ne aștepta cu luntrea pregătită temeinic pentru drum lung, să ne poarte de-a dreptul la Vladnic, în inima bălților, unde zburătoarele nomade care poposesc pe la noi își țin soborul cel mare, departe de oameni.

Printre păreți de trestie înaltă, străbatem în tăcere cărări lungi de apă cu plavii buboase, cu foi late de nufăr și cu pojghiță pe alocuri, și ne afundăm în labirintul de lagune care taie stuhu-rile, spre Vladnicul cel adânc. Uneori se deschid pe neașteptate în luminiș ochiuri mari de apă în mijlocul trestiilor, oglinzi misterioase, tăcute și lucii sub lumina albăstrie care începe să crească dinspre răsărit.

Și deodată, cu zbor șuierător, două rățuște săgetează văzduhul, pieziș deasupra noastră. Detunătura puștii, bubuind straniu în liniștea mare de până acum, trezește baltă întreagă. Mii de croncănituri îi răspund din depărtare. Un măcăit aprig se ridică din stuhuri; gâștele încep să gârâie din toate părțile, nevăzute; Ușițele se trezesc în cotloanele lor de papură veștedă. Un stol de grauri, la început ca un noruleț, desfășoară în lumina răsăritului un văl cernit, străveziu și ușor, cu falduri capricioase, pe care parcă-l poartă vântul pe deasupra bălților, până în negura încă întunecată dinspre apus.

•

Soarele s-a ridicat de mult. În Vladnicul mare n-am găsit pâlcuri de lișițe, risipite ca șiraguri de mărgele negre pe oglinda apei. Tovarășul meu a doborât din zbor o gâscă. Am văzut-o cum s-a lăsat pe-o aripă, ca un avion dezechilibrat, și-a căzut oblic, departe-n stuhuri. Barnea a căutat-o în zadar și s-a întors cu mâna goală. A doua gâscă, pe care luntrașul ne-o aduce în sfârșit, de la capătul unui petec de pârlitură unde căzuse cu aripile desfăcute, e cercetată cu grijă și așezată frumos între rațele rânduite în fundul luntrei.

— Unde mergem acum? întrebă Barnea.

— Să mergem la Coada Râiosului! zic eu, cu entuziasm.

— Nu — răspunde tovarășul meu — ce să căutăm într-un loc cu un nume așa de spurcat? Să mergem mai bine în Cucova ori în Temircan…

— Ori la Coada Vacii, complectează Barnea, cu tărie.

… Ne-am oprit la pândă pe-o lagună îngustă, între două ziduri de trestii. Luntrea e fixată cu un capăt în stuh. Barnea a adormit. Tovarășul meu stă cu fața-n sus, cu ochii-nchiși, cu obrazul pe jumătate în soare. Mă uit la fruntea lui cu proeminențe ciudate și nu-mi pot da seama dacă a ațipit ori e încă treaz. Drept răspuns, un sforăit subțirel pornește din nasul lui mic, cât un țumburuș, care are totuși pretenția să fie acvilin. Doarme! Dacă trece tocmai acum un stol de gâște, ce-i de făcut?…

Mă aplec peste marginea luntrei și mă uit în adânc. Apa e curată și incoloră, nici o nuanță verzuie nu joacă în transparența ei. O rază piezișă de soare o luminează până-n fund. De-acolo, din labirintul de buruieni fioroase, două gângănii negre, cât două migdale, cu lăbuțele dinapoi lățite în formă de lopățică, înoată de-a lungul razei până aproape de suprafață. După talie și după alte semne, înțeleg că una e mascul și cealaltă, femeiușcă. Habar n-au de prezența mea. Totuși mă simt scandalizat: urâțeniile acestea își permit să facă dragoste sub ochii mei! Dar a treia gânganie, un mascul inoportun, aleargă de la fund. Intrusul e cam brutal și pare pus pe sfadă. Mă uit cu atenție… Femeiușca se întoarce cu coada când spre unul, când spre celălalt. Cochetează, scârnăvia! O umilesc și-o alung c-un capăt de trestie. Rămași singuri, cei doi masculi se uită unul la altul, nedumeriți de rostul acestei intervenții divine.

Tovarășul meu sforăie înainte subțire. O pitulice de baltă se joacă alături, în stuh. Și deodată rămân cu urechea ațintită… S-a auzit, foarte departe, un glas de gâscă. Dacă trece tocmai acum pe deasupra noastră?

Fără să ridice capul, tovarășul meu deschide un ochi. Un ochi foarte albastru în lumina mare — și copilărește atent. Cu toate acestea știu bine că dormea! Se vede însă că dormea numai cu nasul și cu o ureche. Cealaltă ureche îi stătea trează, de strajă.

•

La întoarcere, de-a lungul unui "canal" nesfârșit, întâlnim petece mari de pârlitură. Ici și colo, pe întindere de câteva hectare, stuhul a ars, lăsând la fața mlaștinii ciocălăi ca de păpușoi și țărână calcinată, de-ai crede că e tare ca piatra. Dar e numai o pojghiță mincinoasă de cenușă și rădăcini firave. Când pui piciorul pe ea, te afunzi numaidecât: dedesub e apă neagră și glodoasă — am făcut experiență până la genunchi.

Barnea ne lămurește că oamenii pun foc stuhului bătrân, ca să poată crește altul tânăr, mai în voie…

Vântul bate cu putere dinspre miazăzi. Mă întorc spre luntraș. Mi-a venit, așa, o idee nenorocită.

— Moș Barnea, îl întreb eu, ce-ar fi dacă am pune și noi foc, să vedem cum arde?

Luntrașul surâde cu tot obrazul lui grav, uscățiv și arămiu ca de indian. Își întoarce nasul ascuțit, în formă de plisc, și furișază o privire iute spre tovarășul meu, care stă neutru cu spatele. Apoi răspunde, cam într-o doară:

— Ce să fie? N-ar fi nimica…

La ideea spectacolului măreț pe care ni-l putem oferi "fără să fie nimica", nu mai am astâmpăr. Vântul foșnește, trestiile îmi fac semne cu capul și mă invită, plecându-și moțul cafeniu toate odată, în aceeași direcție.

În cele din urmă, mă hotărăsc. Scot cutia cu chibrituri și scapăr. Barnea îmi ține căciula în dreptul vântului. Stuhul, uscat tare, des și înalt de trei stânjeni, s-aprinde cu pâlpâiri iuți, cu pârâituri precipitate.

— Alea jacta est![16] strig eu.

— Hai? răspunde moș Barnea.

Flacăra se înalță încovoiată de vânt; un fum negru izbucnește deasupra… Focul se întinde cu repeziciune…

— Să mergem! zice tovarășul meu, cam neliniștit de dogoarea și de îngustimea locului.

Pornim înainte, pe canal. De la fiecare cotitură întorc capul și-mi admir opera, urmărind întinderea dezastrului. Flăcări lungi se înalță când și când deasupra stuhurilor; fumul izvorăște gros și negru, ca din zeci de fabrici odată… O îngrijorare vagă începe să mă cuprindă. Dacă arde toată… balta Cristeștilor? Tovarășul meu mă spionează cu coada ochiului și-mi urmărește gândurile.

— Barnea, zic eu nemaiputând răbda, oare n-o să-mi găsească nimeni pricină c-am dat foc?

— De, parcă poți să știi?… răspunde apăsat luntrașul, privind drept înainte.

Scot tabachera și-i ofer o țigară.

— Stuhul vechi nu folosește la nimic… completează el, moale. Cu toate astea nu mă simt liniștit. Incendiul s-a întins grozav în urma noastră. Parc-aș vrea acum să se stingă cât mai curând "de la sine". Dar unde-i norocul ăsta… cu atâta apă dedesub și uscăciune deasupra!

Pe canal, ne întâlnim cu un pescar bătrân, lipovan. Se uită la noi, ca la orice oameni de treabă. Aștept să ne puie vreo întrebare cu privire la foc. Dar el tace. Nu pare deloc alarmat de prăpădul care se vede în fund.

— Unde te duci? îl întreb eu. Te duci încolo… spre focul cela?

— Da, răspunde el, simplu.

Nu pot împinge imprudența mai departe cu alte întrebări…

După ce intrăm în matca Jijiei, la loc larg, tovarășul meu, care stă cu spatele spre incendiu, mă întreabă cu perfidie:

— Tot se mai vede ticăloșia ceea?

— Tot! oftez eu cu năduf. Ba încă se vede mai tare ca-nainte… Iaca ce ispravă m-ați îndemnat să fac, d-ta și cu Barnea!…

Sub această învinuire nedreaptă, tovarășul meu tace scârbit.

•

Am ajuns acum aproape de mal, spre marginea de jos a satului. O fată subțirică și mlădioasă intr-n apă cu picioarele goale, ridicându-și fusta pe măsură ce înaintează spre adânc. Se face că nu ne vede — parc-ar fi singură. Asfințitul o luminează dintr-o parte; unda rece și verzuie îi mângâie coapsele abia împlinite, în culoarea bobului de grâu.

Când ajungem în dreptul ei, o întreb: ce caută? Fata întoarce spre mine o privire serioasă și adâncă, apoi își urmează mersul fără să-mi răspundă.

Seara târziu, de pe prispa casei din deal a lui Barnea, tovarășul meu a privit lung cum ard stuhurile în depărtare "ca-ntr-un răsărit de lună"… S-o fi gândit, poate, atunci: ce fac oare sălbătăciunile bălții, când arde stuhul? — și i s-a părut că aude dintr-acolo "urlete pierdute și tremurate"…

Iar peste vreo săptămână, cititorii lui, nenumărații lui prieteni, au ascultat încă "o istorie adevărată" de vânătoare — cu moș Procor, cu Timofti mocanul și cu un oarecare Caliniuc, sfâșiat de lupi într-o noapte de iarnă, pe-o plavie pustie din Delta Dunării — pe lângă alte născociri minunate, pe care el le ticluiește cu atâta meșteșug, de-ai jura c-a fost acolo, la fața locului, și-a văzut cu ochii lui cum s-au petrecut toate, din fir în păr.

De data asta însă, l-am prins asupra faptului. Și las aici mărturie posterității despre geneza uneia din încântătoarele-i povestiri vânătorești. Să știe și urmașii noștri, atunci când bălțile de la Cristești și moș Barnea și noi vom fi trecut de mult în țara de dincolo de negură, de la ce întâmplare prozaică din lumea reală s-a inspirat acest mare vrăjitor, ca să plăsmuiască încă o istorie vânătorească, foarte minunată… dar cât se poate de adevărată…

Notă. — La aceste amintiri, pe care le-am notat a doua zi ca să nu le uit, marele meu prieten mi-a răspuns prin câteva pagini (… pagini de strălucitoare poezie — vezi volumul Țara de dincolo de negură).

Dl Sadoveanu își revendică acolo cu tărie autenticitatea personagiilor și faptelor din povestirea la care făceam aluzie. Și se miră că le-am uitat. În adevăr, mi-am adus aminte. L-am cunoscut și eu pe moș Procor, am intrat în coliba lui și am stat de vorbă cu el, într-una din rătăcirile noastre prin Delta Dunării. Dar îl uitasem de mult…

Cine ar putea să se mai laude cu un aparat de înregistrare atât de sensibil ca al tovarășului meu, căruia nimic nu-i scapă din câte-i trec pe dinainte și care ține minte ani întregi intonația unei fraze și gestul cu care un biet pescar bătrân și-a alungat un țânțar de pe frunte…

ÎNTR-O DIMINEAȚĂ DE PRIMĂVARĂ

Pe cărarea de sub coastă, Loveț pădurarul urca încet, cu torba goală și cu pușca la spinare.

Un cuc nerod cânta aproape, între frasinii de pe culme; altul îi răspundea din vale. Și era pădurea de curând înverzită, și frunza fragedă râdea la soare, și tot codrul întinerit răsuna de cântece.

Sub fagul cel mare de la mijlocul coastei, Loveț se opri, răzimat în pușcă. Toate dealurile dimprejur își răsfirau în lumină, ca niște arici, spinările țepoase. Granguri zglobii fluierau din vârful arinilor, gaițe se strigau peste poiene și, de pe un deal pe altul, mierlele se îngânau cu melodioase glasuri. Și toată răsfățarea verde a pădurilor strălucea ca un rai, în dimineața de primăvară.

Deasupra lui Loveț, un țoi zgomotos și mic, agățat cu spatele în jos de scoarța grunțuroasă, călca mărunt ca un șoarece de-a lungul unei ramuri înclinate, bătea coaja cu ciocul și făcea din fundul gușuliței: gim-gim… gim-gim!

Loveț luă pușca la ochi… Detunătura izbucni năprasnic, umplu valea, se pierdu departe și, izbind în pieptul dealului din fund, răsunetul ei se întoarse ocolind pădurile. Câteva clipe, toate glasurile codrului amuțiră de mirare… O ciocănitoare de munte trecu ca o flacără verde, printre două vârfuri de fag. Apoi o ghionoaie, ascunsă cine știe unde, într-un desiș, slobozi un râs grăbit, o ploaie de țipete mărunte. Și, ca la un semnal, toate glăsuitoarele acestei lumi de verdeață și de lumină își reluară cu nepăsare cântecul întrerupt.

Iar sub fagul cel mare, țoiul picase cu aripile sângerate.

Loveț îl ridică din iarbă și-l ținu pe palmă. Era călduț și ușor ca o pană, cenușiu pe spate și gălbui pe burtă. Nu murise. Ochii lui, ca două picături de păcură, păreau că lăcrimează, împăinjeniți de durere. Vânătorul îl aruncă iar în iarbă, lângă torba goală. Pe mâna lui se prelinse o picătură fierbinte de sânge.

Soarele era acum sus, deasupra dealului din față. Vântul curgea în răstimpuri, ca o apă lină, peste păduri.

Loveț se lăsă cu fața în sus și cu brațele sub cap, la umbra tufarului bătrân. Țânțari de pădure, leșinați de foame, s-apropiară numaidecât, bâzâind subțirel. O pitulice speriată, privindu-l cu spaimă și curiozitate, începu să țipe în gura mare. Dar nu se depărta prea mult, ca să nu-l piardă din ochi. Sărea de ici-colo, tot împrejurul lui, aplecându-și capul pe sub câte o frunză, ca să-l poată vedea mai bine… Un bondar grăbit sosi și el, nu se știe de unde; îi dădu ocol de două ori, mormonind ca un urs din neamul mărunt al gâzelor, și se pierdu printre tufe.

Și zumzetele văzduhului scădeau în căldura zilei, pe când o toropeală largă cuprindea pădurile, ca-ntr-o pânză de liniște. Loveț clipi des din ochi; apoi rămase cu pleoapele închise. Un fir subțire de păianjen i se prinse de gene…

Și iată că, drept în vârful fagului sub care stătea Loveț, se arătă o zburătoare străină, o pasăre mare și gingașă, tăiată parcă dintr-un bulgăre de zăpadă. Penele ei curate străluceau ca argintul în lumina soarelui. Stătea nemișcată; numai capul mic și negru și-l întorcea în toate părțile. Și cu glas răsunător striga peste pădure:

— Ga-ga! ghi-ghi!…

Niciodată Loveț nu mai văzuse asemenea minune… Cu mare fereală și cu bătaie de inimă, el ridică încet pușca, ținti îndelung — și trase de trăgaci…

Dar pasărea minunată nu căzu. Ca și cum n-ar fi băgat de seamă nimic, ea rămase nemișcată și glasul ei mare striga iar peste păduri:

— Ghi-ghi! Ga-ga!…

Vânătorul o privea cu uimire. Până atunci, pușca lui nu dăduse greș…

Loveț turnă cu ciudă două măsuri de pulbere pe gura țevii, îndesă cu varga un dop mare de câlți, apoi un pumn întreg de halice. Și, ținându-și răsuflarea, luă iar pușca la ochi… Dar focul țâșni din țeavă fără zgomot, ca un șuvoi scurt de fum. Și pasărea de argint rămase ca mai înainte, nemișcată…

Loveț aruncă pușca în iarbă. Șe agăță cu mare ciudă de trunchiul fagului și începu să se suie din ramură în ramură. Cu cât se urcă mai sus, cu atât nerăbdarea lui creștea. Iar pasărea își întorcea capul și se uita în toate părțile; numai în jos, la el, nu se uita — părea că nici nu-l știe… Loveț era acum aproape de ea, îi vedea moțul de aur și ochii ca două boabe de

rubin… dar când întinse mâna s-o apuce, ea fâlfâi ușor, se înalță deasupra lui și-l lovi cu pliscul drept în mijlocul frunții…

Și dintr-o dată Loveț se simți ușor și micșorat, sub aripile zburătoarei necunoscute. Și văzu, cu mirare, că-i înțelege graiul.

— Eu sunt regina păsărilor, grăi ea. Și pe tine, Loveț, te-am schimbat acum în pasăre. Vino cu mine!

Zburară amândoi peste vârfuri de copaci și se opriră drept în spicul unui paltin uriaș din inima pădurii.

Se făcuse noapte. De jur împrejur, cât cuprindeau ochii, nu se vedea acum decât revărsarea codrilor adormiți sub lună.

Din vârful paltinului, pasărea măiastră începu să strige iar deasupra pădurii și glasul ei străbătea acum și mai departe, peste creștetele copacilor, în liniștea nopții.

Și din patru părți începură să vie rânduri-rânduri, la chemarea reginei, toate cântărețele pestrițe și strălucitoare ale zilei, toate zburătoarele ursuze și ciufulite ale întunericului, tot norodul nenumărat al ciripitoarelor mărunte care mișună ascunse prin frunzișuri, sub larga ocrotire a codrului. Veneau cu grăbite fâlfâiri de aripi și se lăsau în jurul lor, stoluri-stoluri, mii de păsări, rânduindu-se laolaltă după nație, după meserie, după glas ori după îmbrăcăminte.

Și toți copacii dimprejur stăteau acum ca niște ciorchini, sub razele lunii încărcați de zburătoare gălăgioase; până și pământul era acoperit de un covor mișcător de păsărele, care nu mai aveau loc pe ramuri și se înghesuiau una în alta, cu ciocurile îndreptate în sus.

Iar din preajma locului, și alte dihănii mărunte se deșteptară din somn, în puterea nopții. Aricii ghemuiți pe sub tufe scoteau botul dintre țepi și se uitau cu mirare; salamandre negre ridicau spre stele capul lor mititel, cu gura cusută de un blestem; șoareci roșcați se iveau pe jumătate din găuri și veverițe curioase, cu coada pe spate, priveau de departe, în două labe, gata s-o rupă la fugă…

Cu inima împuținată de spaimă, Loveț se simțea grozav de singur în mijlocul acestei împărății străine, departe de oameni, așteptând să înceapă soborul păsărilor în taina nopții, în singurătatea pădurii.

Veni întâi o hulubiță sălbatică să se jeluiască. Se făcu tăcere.

— Loveț mi-a împușcat hulubul meu, care aducea mâncare la cuib unde stăteam să păzesc puii, zise ea. Și a trebuit să pornesc eu după hrană, și am

lăsat puișorii singuri… și în lipsa mea a venit o nevăstuică și mi i-a mâncat. Și de atunci am rămas văduvă și singură pe lume…

— Loveț! Loveț, ucigașul! strigă tot poporul păsăresc.

Iar Loveț se făcuse mic lângă regină, cu inima cât un purice.

— Pe mine, zise un sturz beteag care stătea atrâmb pe-o ramură, Loveț m-a împușcat într-o aripă, când ciuguleam o caradașcă lângă un ciot de brad. M-am ascuns sub niște rădăcini ș-am scăpat cu viață. Dar de-atunci nu mai pot zbura și-mi târăsc zilele, ca vai de capul meu, pe sub tufișuri, după viermușori…

— Și mie mi-a rupt o labă! îndrăzni să strige, de departe, o veveriță nepoftită.

Toate capetele se întoarseră. Iar huhurezii, care stăteau în cerc, mai la o parte, pe cununa unui frasin, se umflară de mânie spre ea ca niște curcani și o făcură să tacă.

— Și mie mi-a rupt un picior! glăsui o păsărică din grămadă.

— Și mie! Și mie! Și mie! ciripiră fel de fel de glasuri, din toate părțile.

Și altele venind la rând să se jeluiască. Veneau cinteze cărămizii și cocoșari speriați din somn; gaițe proaste cu albastru pe aripi și pitulici cu codița răsfirată pe spate; veneau turturele singuratice, și grauri poleiți în aur, și mierle negre ca tăciunii de brad trăsnit; veneau ghionoi pestrițe, stropite cu roșu la coadă, și codobaturi subțiri de pârău, și pițigoi cu puful galben, ciocănitoare verzi și cucuveici urecheate, și bufnițe cu picioarele îmbrăcate în pene, și ciuvici cu capul mare…

Iar la urmă de tot, sosi și un țoi cu aripile sângerate și țipă în gura mare:

— Staaați!… Stați! Pe mine Loveț m-a împușcat chiar în dimineața asta…

— Loveț! Loveț! Loveț! țipau acum toate stolurile, de răsuna pădurea.

— Loveț e chiar aici, între voi, zise regina, ridicând o aripă. Uite-l!

— Hu-hu-huuu! strigară huhurezii, peste șapte dealuri.

Și toate păsările se năpustiră asupra lui, îl năpădiră din toate părțile, cu aripile, cu ciocul, cu ghearele…

Loveț sări drept în picioare, asudat. Își trecu o mâna peste frunte și privi în juru-i cu spaimă și cu uimire. Apoi, dând cu ochii de țoiul ucis, își aduse aminte…

Soarele ajunsese la amiază. În pădure era liniște. Loveț se plecă grăbit, își luă pușca și torba și porni repede la vale, fără să se mai uite îndărăt.

Iar în urma lui, păsărica ucisă rămase cu aripioarele strânse, ca un pumn mic de cenușă, pe iarbă.

AMINTIRE

Într-o dimineață mai de demult, zării pe moș Toma Gaiță în drum spre pădure, cu pușca ferită sub zeghe de nu i se vedea decât țeava atârnând la spate, ca o coadă.

Eram prin clasa a doua de liceu; venisem numai de vreo săptămână acasă, în vacanța Crăciunului, și aveam și eu o rablă de pușcă, mică și ruginită, cu care speriam sturzii și mierlele de prin măcieșii de la marginea pădurii.

Într-o clipă am fost gata.

Ninsese toată noaptea din belșug. Prin zăpada de două palme m-am luat după urma proaspătă și singuratică a lui moș Toma și în curând l-am ajuns din urmă, în poiana cea mare a Rudăriilor. Cu zeghea pe umeri, îndoit din mijloc cam într-o parte, cu mersul lui îndesat și mocnit de țăran care se duce la anume treabă, tăia de-a curmezișul poiana netedă și albă, lăsând după el un șir lung de găuri în zăpadă. Și cum moșneagul era cam tare de ureche, nu m-a simțit deloc până în clipa când m-am alăturat de el.

— Da-ncotro ai plecat, moș Toma?

— La jderi! îmi răspunse, morocănos.

— Apoi… tot la jderi pornisem și eu! îl încredințai cu multă seninătate, călcând pe lângă el.

Moșneagul mergea acum hursuz și mă fura numai când și când cu ochii lui în culoarea solzului de pește. Fața-i amărâtă și spână, cu câteva fire țepoase în barbă, cioplită parcă în lemn, i se încrețise de tot acum. Iar nasul, subțire și coroiat din fire, i se lungise și mai tare de ciudă. Dar eu mă bucuram în inima mea că i-am făcut-o, fiindcă niciodată nu venea să mă cheme și pe mine când pleca la vânătoare.

— Ai luat niscai tutun de-acasă? mă întrebă el, după un răstimp.

Da, cu toată graba plecării, avusesem eu grijă să "iau" și niscai tutun — așa, cât apuci între degete — și să-l împachetez repede într-o foaie de caiet.

Moș Toma își vârî, tăcut, tutunul în chimir. Și pornirăm mai departe, el înainte, eu în urmă, prin pădurea încremenită în lumina rece a dimineții de iarnă. Crengile încărcate de zăpadă moale stăteau pretutindeni într-o

neclintire bizară, ca brațele unor nenumărate policandre de argint. O liniște siderală învăluia somnul pădurii. Cunoșteam bine locurile de cu vară, dar toate păreau străine acum, sub farmecul diafan al zăpezii.

Pe-aici se deschid uneori în codri luminișuri ferite de oameni, cu numiri misterioase, păstrate din vechi vremuri, și în mijlocul fiecărei poiene stă mândru ca un monarh câte un cireș sălbatic, cu crengile înalt răsfirate în văzduh. Vara, după Sân-Petru, când rodul mărunt și negru le năpădește frunzișul, cireșii din poiene sunt loc de întâlnire și de ospăț pentru toate zburătoarele neastâmpărate din împrejurimi. Ceasuri lungi de vară, culcat în iarba plină de zumzet, cu pușca lângă mine, culegeam alene din juru-mi cireșe stafidite ori priveam fără gânduri seninul gingaș printre frunze de sus, așteptând. Mierle răzlețe se abăteau la răstimpuri, ca niște pietre aruncate în cireș din marginea pădurii, asupra crengilor stropite cu negru. Dar vânatul cel mai de seamă erau cocoșarii, păsări viclene și sperioase, care zăboveau multă vreme în desimea fagilor, și nu veneau la cireșe decât după ce trimiteau iscoadă ca să cerceteze locul…

Când le auzeam glasul gutural de departe, inima îmi zvâcnea de emoție și rămâneam nemișcat în iarbă până ce iscoada, ocolind pe sus cireșul, se întorcea să ducă la tovarăși vestea că nu e nici o primejdie. Atunci stolul întreg se abătea pe spicul cireșului, prin crengile din vârf, și începea să ciugulească, cu grabă și lăcomie, bobițele amare. Iar când pușca trăsnea fără veste dedesubt, stolul întreg, învălmășit de o spaimă cumplită, zbura țipând în toate părțile: "Să scape cine poate!"

Sub cireș venea câteodată și moș Toma Gaiță la pândă. Dar pușca lui, crăpată de-a lungul țevii și cârpită cu plumb, nu făcea nici o ispravă. Moșneagul trăgea întotdeauna cu ea sprijinită pe o "crăcană" de lemn; ținea câte un minut întreg… și adesea îmi pierdeam răbdarea până ce auzeam izvorând din ea o plesnitură pițigăiată, ca din bici, însoțită de o înjurătură. Moș Toma făcea economie de pulbere la încărcătură, și halicele lui, tăiate cu cuțitul dintr-un fir de plumb în patru muchii, abia sfredeleau frunzișul de pe poale.

Târziu, când soarele cobora spre asfințit și când moș Toma își lua nădejdea dinspre partea cocoșarilor, chitea și el câte o gaiță, care venea să i se așeze, mare și proastă, drept deasupra capului. Iar când pasărea ucisă pica moale în iarbă, moșneagul o cerceta cu luare-aminte și pe o parte și pe alta… apoi, c-un gest hotărât, o vâra în torbă.

— Cică-i spurcată… Da' ce, nu-i tot pasăre? mormăia el. Și, cu trupul adus ușor într-o parte, pornea la vale, spre casă, stârnind la fiecare pas din ierburile înflorite lăcuste speriate, care săreau în toate părțile ca niște stropi de apă vie în lucirea asfințitului.

Din pricina asta, moș Toma fusese poreclit Gaiță, prin partea locului.

La răspântia de cărări din fundul poienei Rudăriilor, moșneagul se opri și-mi arătă în zăpadă un șirag de urme mărunte care se încâlceau printre fagi, în zig-zag.

— Urmă de vulpe…

Mai departe alte urme, câte trei-trei, tăiau luminișul de-a curmezișul, se întorceau în dosul unei tufe, unde zăpada turtită rotund arăta un popas de o clipă, și se pierdeau după un dâmb cu mlădiță deasă. Acestea erau de iepure. Moș Toma nici nu le luă în seamă.

Trecurăm pe lângă Hoaga-cu-ferigă, o văgăună mută și adâncă, cu fundul acoperit de o ceață neclintită, care ascundea pe jumătate buturugi răsturnate de vreme, cu forme curioase de dihănii la pândă; apoi ieșirăm în deal la Surle, la loc mai deschis. De acolo, toată revărsarea pădurilor se ivi sub picioarele noastre, până departe, în valea Topologului. Înălțimile diafane parcă pluteau, desprinse de pământ. Aproape de culme, pâlcuri de mesteceni își înălțau din zăpadă tulpinile subțiri, cu creștetul despletit, ca niște jocuri de apă încremenite, care parcă și-au uitat în văzduh numai fantoma lor de ceață.

După ce am coborât în altă vale, la gura Goiștei, moș Toma mă opri ușurel cu mâna-n piept:

— Iaca și lupu! șopti el.

În capătul celălalt al poienii, până unde pușca nu putea s-ajungă, un lup se ridicase dintre ferigi uscate și, întors pe jumătate, se uita la noi cu nepăsare… Apoi, din câteva salturi, pieri în desime.

— Hai după el! strigai eu, cu pușca gata.

— Ba! răspunse moșneagul, nepăsător ca și lupul.

Apucarăm iar la deal, printre fagi bătrâni, cu trunchiuri vinete… Și deodată moș Toma începu să se uite cu luare-aminte, când în sus, spre broderia rămurișului înalt, când jos la zăpada neprihănită pe care călcam.

— Iaca, pe-aici a trecut jderul… mă lămuri el, cu glas scăzut.

Abia acum pricepui de ce moș Toma, de când am intrat în pădurea mare, umbla tot cu ochii pe sus. În horbota albă de deasupra noastră se cunoștea bine locul pe unde o făptură ușoară, deprinsă cu astfel de

gimnastică, se furișase lin, scuturând în trecere povara de pe crengi. Iar dedesubtul acestei urme aeriene, zăpada căzută însemna și ea o dâră de adâncituri fine, care ne arătau ca pe hârtie drumul aceleiași vietăți singuratice și gingașe.

Călăuziți de această îndoită urmă, am ajuns în fața unui fag scorburos, la marginea unui povârniș de câțiva stânjeni, pe lângă care în timpul verii șoptește abia auzit un izvor mic de apă printre frunzele uscate. Văzurăm, sus, gura scorburii pe unde intrase jderul la adăpost. Iar jos, pe partea dinspre povârniș, moș Toma descoperi și a doua gură a scorburii.

Rânind cu piciorul zăpada, moșneagul alese din stratul gros de frunze jilave o mână de foi mai zvântate; apoi desprinse din scorbură o bucată de putregai afânat și, cu șomoiogul gata, se întoarse spre mine:

— Ai vun cribit?

I-am întins cutia cu chibrituri. El stătu o clipă la îndoială, întors cu spatele; apoi băgă cutia în chimir, la păstrare. Și scoțând cremenea, iasca și amnarul, începu să scapere. Când un firicel de fum albastru și creț izvorî din iască, moșneagul puse șomoiogul de frunze uscate în gura scorburii; suflă de câteva ori și el — și se întoarse iar spre mine:

— Suflă!

Am răzimat pușca de fag, am pus piciorul pe o îndoitură de rădăcini lunecoasă și, cuprinzând cât puteam ajunge cu brațele trunchiul aspru, am început să suflu din toate puterile. În curând scorbura se umplu de un fum albicios, care răzbătea afară pe jumătate și se prelingea pe lângă scoarță. Mă usturau ochii…

După câteva clipe, pușca lui moș Toma plesni ascuțit, de cealaltă parte a fagului, ca o pocnitoare de acele cu care se joacă copiii la oraș… Un foșnet scurt de zăpadă căzută, o fulgerare întunecată printre crengile albe de sus… atât am apucat să văd. Piciorul îmi alunecase pe rădăcina udă și, în cădere, m-am dus târâș până la poala povârnișului.

Eram pe vremea aceea un copil rumen, zburlit și rău din calea-fară. Într-o clipă am fost îndărăt, sus. M-am repezit la moșneag, l-am prins cu amândouă mâinile de pieptarul zeghei ș-am început să-l scutur:

— Unde-i jderul? De ce m-ai pus să suflu, când știai că iese? Și de ce-ai tras fără să-mi spui? Surdule!

— Nu te pune cu mine, măi țâncule! Acuș te-azvârl în zăpadă, de nu te-i mai putea culege! făcu moș Toma, speriat. Și cuprinzându-mi mâinile în mâna lui neagră, uscată și tare ca o cange, mi le aruncă în lături.

Îmi venea să plâng de ciudă. Mă uitam, să pot ghici încotro apucase jderul… Dar cine știe unde era acum lighioana ușoară, mai sprintenă decât o veveriță, sărind dintr-un copac în altul, ca pasărea!

Moș Toma își înfunda, amărât, luleaua cu tutun.

— Hai să-l căutăm, zisei eu, mai împăciuitor.

— Geaba! De-acu nu-l mai găsești, răspunse moșneagul.

În adevăr soarele se ridicase deasupra pădurii și ramurile începeau să-și piardă horbota de argint, pe nesimțite. Crengi ușurate fără veste de povară tresăreau ici și colo. Rostopane moi și albe picau pretutindeni în jurul nostru și toată pădurea era plină de foșnete ușoare și misterioase.

•

La întoarcere mă simțeam ostenit și fără chef. Mereu rămâneam în urmă. Moș Toma mă aștepta din loc în loc.

— Numai de-atâta îmi pare rău, zisei într-un rând, că n-am apucat să trag și eu măcar un foc…

Moșneagul se opri, luminat deodată la față.

— Trage la sămn, zise el, că tragi tare bine… Ia să văz dacă mai poți trage ca aldată…

Știam eu de ce mă măgulește așa moșneagul. Dar tot îmi făcea plăcere lauda lui.

Moș Toma alese numaidecât pe scoarța unui fag mare un loc mai curat, pe care-l netezi bine de mușchi, cu palma.

Am pus un genunchi la pământ; am tras… Apoi am alergat la fag și i-am găsit scoarța ciuruită de halice.

— Ei, ce zici? întrebai eu mândru, întorcându-mă spre moș Toma, care se oprise la spatele meu.

Dar moșneagul nu-mi răspunse. Se aplecă, tăcut, și începu să culeagă halicele din scoarță, una câte una, cu vârful cuțitului, și să le strângă cu grijă în chimir… Iaca, pentru asta mă lăudase el că trag bine!

M-am uitat lung cum operează. Apoi am pornit încet spre casă, singur. Zăpada topită se prelingea în lacrimi lungi pe trunchiuri și, din scoarța umedă a fagilor, un abur abia simțit se ridica în soare. Nici o vietate, în nici o parte…

Numai când am ajuns aproape de marginea pădurii, o cinteză alarmată mă întâmpină cu cicălitura ei sonoră dintr-un măr sălbatic și mă petrecu multă vreme, zvârlind după mine buchete mici de ciripituri, în lumina primăvăratică.

O AVENTURĂ

— E liber, vă rog? întreb eu, din ușă, ca să-mi fac datoria.

În compartiment e o singură doamnă, care ocupă locul de lângă fereastră.

— Mă rog, cu plăcere! răspunde ea.

Îmi arunc valiza, bastonul și pălăria în plasa de bagaje și m-așez pe canapea, cu spatele spre locomotivă și cu fața la cucoană. Măsuța dintre noi e ridicată. Pe măsuță, câteva gazete ilustrate, o poșetă și un maldăr de coji de portocală, dintre care una i-a servit doamnei ca scrumieră.

N-am obicei să fac curte unei persoane necunoscute. Dar când pleci la drum lung, e mai plăcut, oricum, să ai în față o femeie tânără încă, fie și cam plinuță la trup, cu ochii negri și cu gropiță în obrazul stâng, decât o babă sau un ramolit care începe să sforăie de la Chitila și nu se mai oprește până la Bârlad.

Trenul de Iași pleacă de la București la ora 13 și 15 minute, în jargon ceferist. Asta pe românește înseamnează: la unu ș-un sfert. "Până la plecarea trenului mai sunt doar câteva minute, mă gândesc eu. Poate avem noroc să rămânem singuri…"

— Mie nu-mi place cu spatele înainte, reflectează doamna, cam fără veste.

— Dar cum vă place? întreb eu, tresărind.

— Numai cu fața-nainte…

Pentru cine uită momentan că se află în tren, e greu de închipuit cum ar putea sta cineva altfel, decât cu fața înainte și cu spatele îndărăt… Ne uităm unul la altul câteva clipe, nedumeriți. Doamna se înroșește puțin.

— Dacă m-așez cu spatele înainte, simte ea nevoia să completeze, îmi vine un fel de amețeală… m-apucă un fel de mal de train… și nu mai sunt bună de nimic.

— Și ar fi mare păcat! exclam eu, din toată inima.

În acest moment, își vâră capul pe ușă un domn mic și slab:

— Mai este fun loc? întrebă el, cu un aer melancolic.

— Toate sunt ocupate! răspunde repede vecina mea, înainte ca eu să pot interveni.

Domnul cel mic aruncă în compartiment o privire circulară, cam adormită; dă din cap cu neîncredere și se retrage.

— Mie nu-mi place cu mulți la un loc, mă lămurește cuconița.

Dar nu-și isprăvește bine vorba, și ușa se deschide cu putere: doi domni, unul ras, celălalt cu mustață, intră fără alte formalități în compartiment și, după ce pun stăpânire pe două locuri, lăsând pe canapea o servietă și un pachețel, ies amândoi în culoar, unde continuă o conversație începută probabil în restaurant.

— Noroc că ăștia merg numai până la Ploiești, zise doamna.

— După ce cunoașteți?

— Mai întâi, după lipsa de maniere… Se vede cât de colo că ei fac cursa asta în fiecare zi și că sunt blazați, sunt obișnuiți cu trenul… Al doilea, n-au bagaje.

Îmi ridic ochii spre bagajele doamnei: două geamantane mari de piele galbenă, o valiză mică, un pachet lung și o cutie cilindrică.

— D-voastră mergeți departe?

— Până la Focșani, răspunde doamna, făcându-și vânt cu Ilustrațiunea.

— Mi se pare că e cam cald aici, zic eu. Ar fi bine să deschidem puțin fereastra…

— Ca să mai intre puțin fum de-afară? Mă rog, cu plăcere, numai să se poată. Eu am încercat să deschid și n-am putut.

Mă ridic și trag de cureua ferestrei: întâi în sus, apoi în jos… la dreapta, la stânga… Degeaba: nu merge.

— Are ambiție! zice cuconița.

Unul din cei doi domni, observând de-afară manevra, ne vine în ajutor.

— Îmi dați voie? întrebă el, autoritar.

Și plecându-se peste vecina mea, pe care o atinge puțin cu genunchiul, întoarce un mâner de alamă la dreapta; apoi trage, cât poate mai pe încetul, de un inel din marginea de sus — și fereastra se lasă în jos. Domnul surâde grațios și se retrage.

— Tot sunt buni de ceva și ăștia de la Ploiești, își dă părerea vecina mea.

În sfârșit, trenul a pornit.

Aproape de Chitila, șeful de tren își face apariția:

— Biletele…

Doamna are bilet întreg. Domnii de pe culoar au arătat fiecare câte un carnețel de culoare închisă. Atât.

— Dacă aș fi eu director general — zice vecina mea, care a observat acest amănunt, — i-aș strânge pe toți într-un vagon, pe ăștia care merg gratis, ca să nu ne mai incomodeze pe noi, cei cu bilete adevărate…

Dincolo de Chitila, cei doi domni de pe culoar intră, s-așază la locurile lor și, numaidecât, după obiceiul pământului, încep s-o fixeze pe vecina mea cu liniștită impertinență, ca pe un tablou expus acolo anume pentru agrementul călătorilor masculini. Doamna se uită pe fereastră, își mai potrivește coafura, se preface că citește… La urmă, își razimă capul în colț, închide ochii și rămâne așa, nemișcată, multă vreme.

În gara Ploiești, cei doi domni se coboară. Am rămas iar singuri.

— Vezi c-am avut dreptate? zice fără veste vecina mea, deschizând ochii.

— Credeam c-ați adormit…

— Aș! Unde e chip s-adoarmă o femeie, când se uită toată lumea la ea… Dar bine că s-au dus. Mai cu seamă cel cu verighetă era absolut nesuferit. Ai băgat de seamă? Pantalonii cu dungă proaspătă, cravată corectă, guler ireproșabil… se cunoștea bine că are o nevastă de treabă, care-i poartă de grijă. Atunci, ce mai umblă cu ochii după altele? Grozavi mai sunteți d-voastră, bărbații…

— Nu toți.

— Celalt, urmează doamna, cel neînsurat, vai de capul lui: guler șifonat, ciorapi nepotriviți cu culoarea pantalonilor, buto-nii de manșetă unul de-un fel și altul de alt fel… și-un ceas de nichel cu două capace — moștenire de la bunică-sa…

Mă simt cam jenat. Fără voie duc mâna la cravată, îmi netezesc puțin părul, îmi rectific poziția — și tac.

De la Ploiești nu s-a mai suit nimeni în compartimentul nostru. Cântecul roților a început iar. Pământul curge-n urmă, pe lângă tren; stâlpii de telegraf aleargă unul după altul, parcă-s trași de-o sfoară; ogoarele se rotesc încet, ca niște evantaie care se deschid mereu, cu mânerul fixat într-un vârf de deal.

Mi-am răzimat capul în colț, am închis ochii și am stat așa multă vreme. Printre gene am văzut totuși cum tovarășa mea de călătorie își deschide poșeta, se pudrează pe nas, își dă cu roșu pe buze și mă examinează, în câteva rânduri, pe furiș.

Dincolo de Buzău, simt că începe să mă cuprindă de-a binelea o toropeală neplăcută, premergătoare somnului în poziție incomodă. De frică

să nu adorm, deschid ochii.

— Păcat că n-avem aici un patefon, să ne mai distrăm… zice doamna, privindu-mă ironic.

— Putem încerca și fără patefon, îi răspund eu, vexat.

Doamna scoate din poșetă un pachet de țigări și o cutie minusculă de chibrituri. Cu prefăcută dezinvoltură, își aprinde o țigară. Dar se cunoaște cât de colo că nu fumează de obicei.

— Unde-i bărbatu-meu acum să mă vază! exclamă ea, trăgând ștrengărește.

— Parcă e nevoie să vă vadă cu ochii? E destul să miroase.

— N-are el un miros așa de fin, zice doamna, râzând. În privința asta, toți sunteți la fel…

— Și… D-voastră locuiți chiar în Focșani? o întreb eu mai înviorat.

— A, nu. Eu stau la București, cu bărbatu-meu. La Focșani e numai mama.

— Și-o să rămâneți multă vreme la Focșani?

— Nu cred… O simplă escapadă. M-am supărat pe el, ș-am plecat fără să-l previu. Sunt sigură că peste două-trei zile mă trezesc iar cu dumnealui că vine să-mi ceară iertare și să mă ia acasă. Nu e pentru prima oară.

— Și… dacă nu vine?

— Treaba lui! N-are decât să divorțeze, dacă-i dă mâna. Eu am averea mea personală… o moșioară, o vie, o casă la București… plus alte perspective de moștenire.

— În cazul ăsta, trebuie să vie.

— Așa zic și eu. Dar pân-atunci, am de gând să mă distrez, să-mi fac de cap cât oi putea… ca să nu-mi pară rău c-am plecat.

Mă uit cu mai multă atenție la tovarășa mea de drum. Vorbește așa de natural și le spune toate cu atâta nevinovăție, că nu mai știi ce să crezi.

— D-ta mergi mai departe de Focșani… ori rămâi acolo? mă întreabă ea deodată, cu sprâncenele foarte ridicate, ca la păpuși.

— Nu știu… Sper… Asta depinde de împrejurări…

Simt că mi-a sărit somnul de tot. Dacă m-ar fi întrebat atunci de care împrejurări anume atârnă rămasul meu la Focșani, n-aș fi știut ce să răspund. Îmi fac repede-n gând câteva socoteli și, drept încheiere, îmi examinez din nou vecina. Siluetă nu prea are ea, cum cerea gustul pervertit al unora, până mai ieri-alaltăieri… Dar ce gură!… ce ochi!… ce umeri!…

Simt totuși nevoia să obțin câteva informații suplimentare:

— Ce-ar fi să vie soțul d-tale chiar în noaptea asta, cu vrun accelerat?

— Imposibil. Până duminică, în orice caz, nu se poate mișca din București — despre asta garantez. Până atunci, abia are vreme să-mi treacă și mie supărarea.

— Și--- uitasem să-întreb… din ce cauză te-ai supărat pe dumnealui?

— Din cauza musafirilor. Are mania, domnule, să invite prieteni la masă, fără consimțământul meu.

— Asta n-ar fi nimic, zic eu. Nu se desparte cineva pentru atâta lucru. Mai cu seamă dacă este și vrun copil la mijloc…

— Nu este. Mi-au spus doctorii că eu nu pot să fac.

— Ce-are a face! Mai încercați.

— Dac-ar depinde numai de mine… Căsătoria, domnule, este un fel de loterie: nu știi niciodată peste cine dai… Avem noi un prieten, băiat cu careeră, magistrat. S-a însurat din dragoste, cu toate că nu-i băiat prost. Și era în al nouălea cer, parcă luase pe Dumnezeu de-un picior cu Lilica lui… Ei, ce crezi? Nu s-a împlinit bine un an de la nuntă, și l-a-nșelat nevasta.

— Auzi d-ta! Cu cine?

— Cu un profesor de universitate. Lumea zice că pe-atunci era numai conferențiar… dar așa e gura lumii.

— Și bărbat'său a aflat?

— Da. Și-a lăsat-o imediat, sub pretext că nu poate suporta una ca asta… Așa sunt bărbații.

— Egoiști…

— Mai e vorbă?… Stai să vezi încă una. Mai avem noi un văr de-al doilea, funcționar la Finanțe. Ca să se-nsoare, a trebuit să dea anunț în gazetă, la mica publicitate: "Doresc cunoștință, eventual căsătorie, cu o fată onestă sau cu o profesoară de limba engleză" — că-și vârâse în cap, nu știu pentru ce, să învețe englezește. Un molâu, domnule, de-ai fi crezut c-o să-l lase nevasta chiar de a doua zi… S-a însurat cu o fată de la poștă — sunt trei ani de-atunci — și însurat a rămas până-n ziua de azi. Și se iubesc așa de tare, c-ai putea să juri că nu sunt cununați…

— O fi trecut de mult Mizilul? întreb eu privind pe fereastră, ca să revenim la ale noastre.

— O-ho! Ne-apropiem de Râmnicu-Sărat.

— Ce noroc că v-am întâlnit! Nici n-am simțit când a trecut vremea.

— Nici eu. Am vorbit atâtea cu d-ta, că am impresia că suntem cunoștințe vechi.

— Cu toate astea, ne cunoaștem așa de puțin! oftez eu, cu ochii în tavan.

— N-are importanță…

— Serios?

Drept răspuns, tovarășa mea de drum îmi trimite pe sub gene scânteia unui zâmbet enigmatic, care i-a întredeschis copilărește buzele cărnoase și i-a adâncit puțin gropița din obrazul stâng.

Afară, în strălucirea zilei de mai, se desfășoară în curgere lină mătasea verde și întinsă a lanurilor tinere. Pe alocuri, rapița înflorită pune pete largi de soare. Mai aproape de tren, se văd bine steluțele albastre ale cicoarelor și stropii de sânge ai macilor, deasupra grâului fraged. O pădurice surprinsă-n drum abia a avut vreme să se ferească din calea noastră; copacii de pe lângă linie defilează-n galop pe la ferestre, cu ramurile toate desfăcute-n vânt — pe când alții, mai în vale, s-au oprit din fugă ca să se uite cum ne ducem… Și versurile lui Heine îmi vin în minte, măcar că nu știu bine nemțește:

Im wunderschönen Monat Mai,

Als alle Knöspen sprangen…[17]

Mă întorc iar spre tovarășa mea care-și corectează puțin cu un tub minuscul de rouge conturul buzei de sus, în formă de arc al lui Cupidon.

— Vasăzică, ești supărată rău, rău de tot, pe bărbatul d-tale? o întreb eu, aplecându-mă peste măsuța dintre noi.

— Cum să nu fiu? răspunde ea, retrăgându-și capul spre colțul canapelei. Ți-am spus că are mania musafirilor… Asta l-a apucat întâi și-întâi astă-iarnă, cu ocazia revelionului. Mă trezesc cu el a treia zi de Crăciun că-mi spune să mă pregătesc pentru douăsprezece persoane la masă, c-a invitat la revelion pe cutare și cutare prieteni cu nevestele — unii despre care nici nu mai auzisem până atunci. Am încercat eu să rezist, i-am obiectat că o să avem prea mare deranj și bătaie de cap, că mai bine ar fi să ne ducem noi la alții, decât să vie alții la noi… Degeaba! Ce știe el? Când e vorba de petrecere cu invitați, toată răspunderea cade pe capul gospodinei. Bărbatul, în ocazii d-astea, se consideră și el tot un fel de musafir, care așteaptă numai să fie servit. Și bărbatul meu e un mare egoist, cum sunt toți bărbații.

— Pardon! Nu toți.

— Serios? Parcă nu vă cunosc eu?… În sfârșit. Două zile întregi înainte de Anul nou am avut numai grija pregătirilor. Alte vreo trei după, a trebuit să curețe servitorii în urma lor, că toată casa era-ntoarsă cu susu-n jos… I-

am spus atunci: "Domnule, de data asta a fost ce-a fost… dar dacă se mai repetă afacerea asta la anul, să știi că iau primul tren și mă duc la mama".

— Și el ce-a zis?

— Ce să zică? A tăcut, măcar că n-avea dreptul să se supere… Exact la o lună și jumătate după asta, la ziua lui onomastică, mă trezesc iar cu casa plină de invitați. Erau tot ăia de la revelion. Unu nu lipsea!… Am fost amabilă, am făcut tot ce s-a putut, cu toate că nu fusesem prevenită. S-a petrecut toată noaptea. Dar a doua zi dimineața, după plecarea dumnealui la birou, am împachetat câteva lucruri, am trimis servitorii la plimbare, i-am expediat cheia de la antret printr-un comisionar — ș-am plecat la mama. Peste două zile, a venit după mine. S-a rugat, a plâns… și, în sfârșit, ne-am împăcat. Credeam că l-am vindecat pentru totdeauna de musafiri.

— Când colo?

— Când colo, ieri, pe la cinci, îmi telefonează că deseară — adică aseară — avem iar invitaţi la masă, douăsprezece persoane. "Cine i-a invitat?" — "Soră-mea." — "Sora d-tale n-are decât să-și invite prietenii acasă la ea. Aici, eu sunt stăpână" … Ei, ce zici d-ta de toate astea?

— Ce să zic? După câte mi-ai spus, am impresia că face dinadins…

— Dinadins?

— Firește. Cu plan adânc…

— Cu ce fel de plan?

— Ca să rămâie singur, din când în când…

— Parol?

Doamna rămâne câteva clipe cu gura întredeschisă, cu ochii-n ochii mei.

— Uite, la asta nu mă gândisem… Da, da, se poate să ai dreptate… Dar am să mă răzbun eu, dacă-i așa!

— Ai tot dreptul, ai chiar datoria să te răzbuni. Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte…

— Lasă că mai vorbim noi… De-un singur lucru îmi pare bine deocamdată: nici nu-ți poți face idee ce-am lăsat acasă… Un deranj și-o harababură, de parc-au dat turcii! între altele, s-a răsturnat astă noapte o damigeană mare cu vin negru — și până să băgăm de seamă, toată s-a vărsat pe parchet. Și încă, asta n-ar fi nimic. Dar mi-au spart și sticla cu tinctură de iod, care era acolo, pe-o măsuță. Pata de iod știi că nu iese cu nimic… nici cu sârmă, nici cu sticlă pisată… trebuie scoasă cu rândeaua de

pe parchet. Și s-a făcut o pată cât toate zilele — poți să-ți închipui d-ta, un litru și mai bine de iod…

— Un litru?

— Da, un litru și jumătate.

— Și ce făceați D-voastră cu atâta iod în casă?

— Îmi trebuie mie, personal. Trebuie să știi că eu pun și-n apa din baie tinctură de iod…

— Pentru ce?

— Eu am suferit anul trecut de o apendicită… A trebuit să-mi fac operație.

— Unde?… Mare păcat! Șe mai cunoaște?

— Stai să vezi… A treia zi după operație, nu știu bine cum s-a făcut… mi-a venit să strănut… Atâta știu, că m-am forțat… și-a plesnit ața de la cusătură într-un loc. Când am simțit că se rupe, m-am speriat, am țipat… se vede că m-am forțat și mai tare — și-a plesnit toată cusătura. A trebuit să mă coase a doua oară, la loc. Peste câteva zile, am râs tare, nu știu din ce cauză — și iar a plesnit. Șe vede treaba că mergea mai ușor acum, că-și făcuse drum… Ce să-ți mai spun? M-am vindecat eu de apendicită cum m-am vindecat… dar până la urmă, am rămas cu o mică fistulă…

— Cu o… ce? Nu se poate! În ce loc?

— Aici, în partea dinainte, unde-a fost cusătura…

Mă uit la vecina mea, consternat. Glumește, poate? Nu, nu-i surprind nici o urmă de ironie pe figură.

— Înțelegi d-ta acum pentru ce am eu nevoie de tinctură de iod… Își completează ea explicația, cu aceeași nevinovăție.

Simt că mă cuprinde deodată un fel de leșin și o mare descurajare. Mi-a pierit tot entuziasmul. Nu mai pot scoate o vorbă. Mă uit pe fereastră și încep să număr stâlpii de telegraf, amețit, pe când "pacienta" vorbește înainte, ca și cum n-ar fi băgat de seamă ce adâncă schimbare s-a petrecut pe neașteptate în mine.

Ne-apropiem de Focșani. Omul de serviciu de la vagon intră să dea jos bagajele cucoanei și să le scoată în culoar, ca să fie mai aproape de ieșire.

Tovarășa mea de călătorie se ridică și începe să se pregătească de plecare. Văzând că eu nu fac nici o mișcare, mă întreabă:

— Da' ce d-ta nu te cobori? Parcă ziceai că rămâi la Focșani…

— Eu? Ce să caut la Focșani? Dacă-mi spuneai de la început chestia cu apendicita…

Doamna face ochi mari:

— Nu-nțeleg… Ce-are a face apendicita mea cu rămasul d-tale la Focșani?

— Are!

Mă ridic în picioare, apuc valiza și pălăria din plasă de deasupra mea și le arunc, cu ciudă, în plasa din față, unde au fost bagajele ei.

— Te muți în locul meu, acum? zice doamna, cu un zâmbet ciudat, întinzându-mi mâna pentru rămas bun.

— Păi… să vezi d-ta… nici mie nu-mi place decât cu fața-nainte, răspund eu. Altfel, m-apucă un fel de amețeală, un fel de mal de train… și nu mai sunt bun de nimic.

•

Trenul stă gata să pornească iar. Când mașina șuieră de plecare, ies în culoar și m-aplec pe fereastra deschisă, ca să iau puțin aer. Geamantanele doamnei sunt încă jos, lângă scara vagonului. Exact când trenul se urnește din loc, tovarășa mea de drum s-apropie repede, urmată de-un hamal.

— Călătorie bună! îmi strigă ea, prietenos. Știi… povestea cu apendicita, adaogă ea râzând, a fost o simplă poveste…

Îmi vine să sar din tren. Îmi vine să-i arunc cu ceva-n cap — dar n-am nimic la-ndemână…

CIVILIZAȚIE LOCALĂ

— Strângeți rizervă, că se oprește! strigă vardistul, crăpând ușa dinspre stradă.

Și toți ai casei apucă în grabă căldări, căni și alte vase mai mărunte, cu destinații gospodărești felurite, și se reped speriați la robinet (casa are robinet — n-ar mai avea!). Cu o mână febrilă, cel ajuns întâi dă drumul… Fsss! face robinetul. Și câteva picături, rămășiță săracă, sună jalnic în fundul unei căni. Cu o înduioșetoare simultaneitate, brațele celor din jurul robinetului se lungesc spre pământ.

Vardistul a plecat. Important și tardiv, el duce mai departe vestea fericită. Când ajunge pe la a patra casă, oamenii știu de mult că apa e oprită.

— Ce rezervă? Nu vezi că s-a închis? îl întâmpină o gospodină necăjită.

— Păi eu nu știu… eu așa am orden, răspunde omul oficial, bocănind din cizme mai departe, la altă casă. El are ordin să-i vestească pe toți cei din

pontul lui că se oprește apa, și-și face strict datoria, chiar după ce apa s-a oprit de trei ceasuri.

Într-o ogradă ferită, o cișmea de modă veche țârâie o șuviță firavă de apă, de la un izvor din dealul Ciricului. Cam puțintică, nu-i vorbă, dar rece vara, potrivită iarna, și mai cu seamă sigură la orice vreme, ziua ca și noaptea. Apa marii instalații civilizate (cu care stăm în rândul orașelor moderne), printr-o ingenioasă rânduială a țevilor, e tocmai dimpotrivă: iarna ca gheața, vara călduță și-n orice anotimp cu capricii răutăcioase, ca o femeie fără amor. Pe ger îngheață, la dezgheț s-azvârle impetuos și îmbelșugat și sparge țevile (care, fiind cam șubrede, atâta așteptau); se infiltrează apoi prin pivnițe bătrâne, prin hrube vechi și tăinuite de la vremea lui Lăpușneanu-vodă, care răspund cine știe unde, sub vreo casă nouă… Și catastrofa e gata: într-o bună noapte, casa cea nouă se dărâmă cu instalație modernă cu tot, fără ca nimeni să-i fi prevăzut o prăbușire așa de prematură.

A doua zi vestea macabră se răspândește în tot orașul, provocând consternare ori satisfacție, după cum e cazul.

Școlărițe mărunțele, cu picioare subțiri și agile ca de furnică, au plecat pe întuneric din fundul Șocolei, ori de pe la Nicolina, să poată intra în clasă la ora reglementară. Iarna când pornesc ele de acasă e încă noapte pe uliți, e glod până la genunchi sau e ger de crapă pietrele, și câinii flămânzi dau la om ca lupii. Dar n-ai ce-i face, viața e grea și amară chiar când ești o fetiță numai de două șchioape: la ceasul 8 fix trebuie să fii la școală.

Și iată că într-o dimineață, pe la 8 și ceva, pâlcuri de fetițe îmbrăcate în negru (asta e culoarea favorită a copilăriei studioase) încep să treiere mărunt spre mahalale, adică îndărăt, spre casă. Toate sunt grozav de vesele. Ce s-o fi întâmplat?… În drum întâlnesc câteva întârziate, grăbind spre școală, cu ochii ficși de groaza pedepsei care le așteaptă. Una din cele care-au pornit spre casă, mică și îndesată, strigă cu o nemăsurată bucurie în glas către una din cele întârziate:

— Pretorian, nu te mai duce! Haideți înapoi toate! S-o dărâmat școala.

— Când?

— As' noapte. I-o venit niște apă pe dedesub, nu se știe de unde — și gata! Dacă eram acolo, pe toate ne omora…

Se lasă înserarea. De prin unghere, pe nesimțite, umbra se adună tot mai deasă. Melancolii dulci, descurajări subite ori tristeți negre fără motiv

coboară în noi, după ani și împrejurări. Gândurile rele, ca liliecii, preferă întunericul — și întunericul naște lilieci în sufletele noastre…

Dar, cu o mișcare ușoară, o mână întoarce comutatorul electric spre dreapta. O lumină albă, egală și liniștită se revarsă din becurile "Osram" sau "Philips", care s-au aprins miraculos și ard ca niște fragmente reci de soare, risipite prin odăi. Influența malefică a întunericului a fost încă o dată conjurată. Slăvită fie civilizația!

În redacția unui ziar local, secretarul, cu o foaie albă dinainte, încearcă să prinză din zbor prima frază a unui articol, care-i palpită ca un fluture în jurul capului plin de preocupări domestice… A prins-o! Creionul aleargă vertiginos pe fila albă… Din odaia de alături se aude glasul unui reporter la telefon, plin de o duioasă și enervată rugă, ca într-o declarație de dragoste:

— Domnișoară… te rog, domnișoară… numai un pic! N-avem nici o știre la gazetă pe mâine… Imposibil? Firele deranjate?… M-ai nenorocit!

Undeva, la căpătâiul unui copil bolnav, o cuconiță numără cu mare grijă dintr-un flacon cu doctorie scumpă, picătură cu picătură, într-o linguriță: una… două… trei…

Într-o căsuță prizărită, nu tocmai departe de centru, un profesor bătrân a stat la masă mai devreme și acum se așază grăbit la birou, unde un vraf neverosimil de teze lunare — cel mai perfecționat mijloc de tâmpire descoperit de un ministru genial — îl așteaptă cu placiditatea exasperantă a lucrurilor neînsuflețite…

Și dintr-o dată, lin, fără prevestire, lumina electrică se stinge… S-a oprit motorul Uzinei!

Gazetarul încremenește cu creionul suspendat, reporterul gesticulează pe întuneric în fața telefonului, cucoana dă un țipăt și scapă flaconul cu doctorii — și dascălul bătrân își dă energic o palmă peste frunte.

— Lumânări! Aduceți lumânări…

Prin toate odăile apar lumânări proaste (fabricarea lor e o industrie cam părăsită, de când cu eclerajul electric), pâlpâind cu flacără nesigură și foarte galbenă, ca de mort. Fitilul, așezat excentric de multe ori, arde consumând lumânarea numai pe o parte. O rigolă se sapă cu repeziciune și un izvor abundent de parafină caldă ori de seu topit se prelinge pe sfeșnic. Fitilul ars se lungește văzând cu ochii, se încolăcește grațios la capăt, se umflă într-o bobită de cărbune incadescent. În rubinul transparent de jar palpită umbre funebre, ca într-un astru intrat în declin cu sateliții lui invizibili și cu bătrâna lor civilizație.

Profesorul n-a mai corectat teze. La Nathanson, unde a trimis după lumânări, e închis. Și mai departe de Nathanson nu se duce baba Tasia la vreme de noapte, măcar să piară lumea.

Cu coatele pe masă, cu fruntea sprijinită în palme pe întuneric, bătrânul stă și așteaptă dispoziția capricios alternativă a Uzinei noastre electrice. Imagini de odinioară, reminiscențe fără contur se perindă prin sufletul obosit… Într-un târziu, profesorul se ridică și, plin de o amărăciune aproape juvenilă, rezumă doleanțele tuturor:

— S-o dăm dracului de civilizație!

Post-scriptum. — Uzina noastră electrică de tramvaie a ars astă-noapte, pe la ceasul unsprezece.

În clipa când au aflat această veste, toate vagoanele de tramvai au încremenit pe linie, tâmpite de spaimă, în diferite puncte ale orașului. Dar pasagerii pe care i-a apucat vremea în ele nu știau la început nimic.

— I-a sărit ștanga! își ziceau ei, liniștiți. Nu-i nimic: i-o pune îndată, și pornim.

— N-are corent! Ștanga e la locul ei… obiectau flegmatic taxatorii și vatmanii, cu autoritatea lor de specialiști.

Și nimeni nu s-a coborât, toată lumea a rămas în vagoane, așteptând să vie iar corentul. Fiecare se gândea, cu legitimă tenacitate, că dacă a dat cinci lei pe-un bilet, are dreptul să aștepte măcar un ceas acolo… Abia pe la miezul nopții, când vatmanii și taxatorii plecaseră de mult pe la casele lor sau cine știe unde, au început și pasagerii a se coborî, unul câte unul, făcând aluzii pornografice la mama Uzinei electrice.

— Ce mișelie! Auzi d-ta…

Și vagoanele au rămas la urmă singure, în fluiditatea obscură a nopții de toamnă — blocuri mari de întuneric solidificat. Gâște sălbatice, rătăcite din stoluri, țipau sinistru deasupra orașului, sub cerul de păcură. Un vânt negru alerga, la răstimpuri, de-a lungul străzilor pustii. Miezul nopții a bătut apoi rar, de cine știe unde, din vârful unui turn înecat în puhoaie de beznă…

Și iată că pe platforma unui tramvai a apărut o umbră agitată — făptura de coșmar a ultimului pasager, care adormise înăuntru și căruia i s-a transmis prin cablul vagonului, pe când era în stare de catalepsie, viziunea dezastrului de la Uzină… Înnebunit de spaimă, căzut în transă ca un adevărat medium, nenorocitul își înălță brațele spre cer și începu să aiureze profetic, în tăcerea macabră a nopții:

— Uzina de tramvaie a ars!… În curând o să arză și Poșta centrală… și Universitatea… și Regia de tutun! Un cutremur va surpa peste primărie palatul Administrației financiare… Teatrul Național se va prăbuși, acoperind sub dărâmături pe cei două sute de spectatori gratuiți ai lui, câți i-au mai rămas credincioși… Studenții vor distruge într-o noapte toate dughenele cu mărunțișuri din Târgu-Cucului, rănind la nas un plutonier de pompieri și alte autorități creștine… Copoul va luneca la vale, peste Râpa Galbenă, din pricina ploilor, nimicind tot cartierul de jos… În orașul fără apă și fără electricitate, bandiți basarabeni se vor plimba printre ruine și vor ucide jumătate din populația rămasă. Ciuma își va face apariția, holera va seceta mii de vieți — și grămezile de cadavre neîngropate vor atrage din împrejurimi haite de lupi flămânzi, cu limbile scoase de-un cot… până când ultimii locuitori ai orașului, bărbat și femeie, cuprinși de furia amoroasă care se dezlănțuie în vremea marilor dezastre, se vor sfâșia între ei cu dinții… Am zis!

•

Poșta centrală a ars. Așteptăm, cu inima strânsă, evenimentele.

FOCUL DE LA MORENI

Focul de la Moreni e cel mai venerabil incendiu din Europa. Totuși acest Matusalem al nostru e încă verde, se ține drept ca o lumânare și, dacă i s-ar îngădui să se dea pe lângă vreo sondă din apropiere, ar fi în stare să facă pui.

Guvernul a instituit pe lângă Focul de la Moreni o comisiune permanentă de oameni serioși, care veghează să nu i se întâmple nimica rău. Dar cum românul se naște pompier, nenumărați cetățeni de prin toate unghiurile țării își bat capul să născocească vreun mijloc prin care să atenteze la existența lui. Se zice că un domn grefier, având toată ziua și toată noaptea Focul de la Moreni în cap, a propus autorităților să vâre pe gaura sondei un șomoiog de câlți, îmbibat în oțet aromatic; iar un părinte călugăr, în care nimeni nu bănuia că dormitează un pompier de rasă, s-a oferit să-i citească la cap o molitvă… Dar aceste mijloace patriarhale, cu care altădată orice foc se stingea la sigur, nu mai au nici o trecere pe lângă incendiile din zilele noastre. S-a stricat lumea și s-a păcătoșit. Focul de la Moreni, după părerea mea, nu mai poate fi potolit astăzi decât prin

persuasiune. Ar trebui să-l luăm pe departe, cu vorbă bună, să-l convingem c-a ars destul, că ne vede lumea și că e rușine să se mai dea în spectacol.

Ar fi însă păcat să rămânem fără el, căci Focul de la Moreni a început să facă parte din peisagiul țării noastre.

Călătorii din trenurile care se abat noaptea de-a curmezișul câmpiilor întunecate ale Munteniei spre strălucirea capitalei, priveau cu spaimă la început, în zarea Bucegilor, răsfrângerile imobile și roșii ale acestui pârjol modern, ca printr-o ochiană întoarsă spre nopțile de groază din vremea nu tocmai depărtată când dădeau tătarii-n țară.

Acum, nimeni nu se mai sperie. Născut și crescut în țară, neaoș ca o înjurătură aruncată admirativ progresului tehnic abătut pe plaiurile lui Tugomir Basarabă, Focul de la Moreni s-a încrustat în obișnuințele noastre și a devenit pentru străini culoare locală, ca o datină străbună.

Diamant uriaș arzând în inima țării, piatră scumpă cu lumini schimbătoare, văpaie de rubin în faldurii nopții și floare de topaze în purpura dimineții, flacăra lui, înaltă și dârză, în chip de morcov cu durități albastre de metal în miez și moliciuni galbene de petală în vârf, fulgeră îndelung atmosfera virginală din apropierea brazilor, ca o nouă impulsie arteziană și fierbinte a geniului nostru național.

Câtă vreme să fi trecut oare de când primele sonde au sfredelit țărâna pietroasă a Prahovei, făcând să țâșnească din bezna subsolului adânc izvoare impetuoase de întuneric lichid? Și iată, cu ajutorul lui Dumnezeu, am izbutit să realizăm la fața locului o mândrețe de incendiu național, înaintea căruia toți străinii rămân cu gurile căscate.

Nimeni nu-și mai poate permite acum să spună despre noi că suntem o țară eminamente agricolă. Am fost. Acum devenim o țară industrială și eminamente politică… E drept că țăranii noștri tot se mai ocupă, pe ici, pe colo, cu agricultura. Dar nu e departe ziua când ei se vor fi emancipat cu totul — și când guvernul va trebui să vină cu o lege pentru împroprietărirea boierilor — ca să avem ce mânca.

•

Focul de la Moreni are și o semnificație mai precisă, în legătură cu moravurile noastre economice.

Cine nu-și aduce aminte cât de oportun izbucneau odinioară, de-a lungul țării, în serie, pe la diferite depozite de materiale rămase pe urma războiului, misterioasele incendii pe care dl Ior-ga, într-un moment de inspirație, le-a botezat "inteligente"?… A fost o adevărată epidemie. Aveai

impresia că inteligența e un fel de boală care se transmite de la foc la foc, imunitatea omului rămânând garantată prin lege…

Focul inteligent e o afacere comercială. El n-are nici tată, nici mamă. Cu toată stăruința autorităților, nu se știe niciodată cine i-a dat naștere. E un foc din flori.

În timpul din urmă am avut și la noi, în capitala Moldovei, vreo două-trei incendii, despre care pot să vă spun că mie unuia mi s-au părut cam inteligente… Căci un foc cu scaun la cap se cunoaște cât de colo. Deschizi un magazin oarecare, cumperi de la diferiți angrosiști marfă pe datorie și asiguri marfa la cea mai sigură societate de asigurare contra focului. Peste trei-patru săptămâni, arzi. Adică magazinul ia un fel de foc inteligent — și arde prostește, cu marfă cu tot. Imediat, telegrafiezi atunci societății de asigurare și angrosiștilor numai atât: "Am ars" (ceea ce în limbaj comercial însemnează: "V-ați ars"). Și aștepți în liniște rezultatul. Societatea plătește.

Să te ferească Dumnezeu însă, după ce te-ai asigurat împotriva incendiului, să-ți ardă casa un foc agiamiu, din cauză de ogeac nemăturat la vreme sau altă lipsă de precauții legale. A doua zi, prima grijă a societății la care te-ai "asigurat" este să-ți facă zile fripte și să te dea pe mâna parchetului.

Despre capacitatea intelectuală a Focului de la Moreni nu se știe nimic sigur. El este genial — sau cu desăvârșire idiot. Tertium non datur[18] El nu și-a pus mintea cu o biată dugheană provincială de mărunțișuri, ci lucrează numai în sferele înalte ale capitalismului internațional. Asta ar însemna că e genial. Pe de altă parte, el nu produce decât pagubă. Asta însemnează că e idiot. În orice caz, nu se poate spune despre el că e o mediocritate oarecare, ajuns acolo unde se află prin protecție de fuste sau alte tertipuri indigene. Și dacă aduce statului pagubă, nu e nici primul, nici ultimul dintre acei care-și fac singuri cariera și consumă apoi milioane din avuția obștească. Suntem deprinși noi cu așa ceva.

•

La drept vorbind, Focul de la Moreni aduce și oarecare câștig, încălzind regiunea la vreme de iarnă și atrăgând pe valea Prahovei sute de vizitatori străini.

Dar aceasta e prea puțin.

Gândiți-vă numai ce chilipir ar fi fost pentru elvețieni să aibă ei, la ei acasă, Focul nostru de la Moreni. Ce hoteluri somptuoase ar fi răsărit în preajma lui ca din pământ, ce ascensoare, ce funiculare, ce trenuri electrice!

Încăput pe mâna unui consorțiu italian — "Societa del Fuoco di Moreni", sau englez, "The Fire of Moreni Company L-d", focul nostru prahovean ar fi ajuns până acum să nu-l mai cunoști, să crezi că ai a face cu cine știe ce foc de viță nobilă de pe vremea cruciaților, care în viața lui n-a semănat la culoare cu mămăliga și n-a urlat la stele ca un câine ciobănesc, care cobește tot a pagubă. Amenajat, sclivisit, scos ca dintr-un institut de frumusețe, el ar fi fost dresat până acum să urle numai pe note, ba poate chiar nici să nu te mai frigă când te apropii de el.

În adevăr, ce nu s-ar putea face când ai la dispoziție asemenea foc!

O reclamă bine întreținută, cu fotografii și prospecte, cu emisari răspândiți în toată lumea, ca să momească turiștii, și mai ales cu articole alarmante prin gazetele noastre și cele străine (că nu degeaba avem atașați de presă), ar atrage necontenit atenția Europei asupra dezastrului care ne-a lovit.

Când am simțit că dezastrul cam amenință să se potolească, Societățile petrolifere din valea Prahovei, înțelegându-și interesul, ar pune mână de la mână contribuind cu benzină, fiecare cu cât poate, la întreținerea acestei catastrofe luminoase. Un sistem de conducte subterane, bine dosite, cu debit mai mare sau mai mic după sezon și împrejurări, ar alimenta pe furiș incendiul, punându-l la adăpost de orice surpriză. Să presupunem acum că un personagiu de marcă se îndreaptă spre țara noastră. Imediat un emisar de-ai noștri ar telegrafia Direcției incendiului (sau la rigoare actualei Comisiuni, care se ocupă cu el): "Mâine sosește regele Alfonso, incognito. Întețiți focul."

Și ce de bănet ar curge pe valea Prahovei! Câți americani doldora de dolari și câte americane amatoare de senzații rare n-ar veni să se prăjească nopți întregi la focul nostru românesc.

Dar englezoaicele? Când ar face cunoștință englezoaicele cu ciobanii noștri din partea locului, nici n-ar mai vrea să audă de elvețieni, de napolitani și de alte focuri tocite la contactul cu civilizația. Și în scurtă vreme n-ai mai prinde un cioban pe Caraiman; toți s-ar coborî să dea târcoale cu turmele numai pe lângă sondă. Și fiecare englezoaică s-ar întoarce acasă cu miros tare de jintiță în nări și cu câte o fotografie de cioban în poșetă — "Cioban of Roumania"… Of! A-oh!

Dar toate acestea nu sunt decât un vis. Visul unui patriot pe care-l doare inima când vede cum, după ce ne-a pus Dumnezeu mâna pe cap cu acest

foc, noi îl lăsăm să se stingă de la sine și să se părăduiască astfel în vânt un izvor de bogăție națională.

P.S.

Focul de la Moreni, până să apară această ediție a doua, s-a stins de la sine. Așa ne trebuie! Nu spuneam eu?…

LITERATURĂ DE CRĂCIUN

A venit Crăciunul!… Știați, desigur, această noutate și poate că nu era nevoie să vă amărăsc și eu. Dar ce să facem? A venit.

Și a venit cu sacul plin de bucurii pentru cei mici și… cu ziare pline de literatură festivă pentru cei mari. Nu-i chip să deschidă omul amărât o gazetă în vacanța Crăciunului, fără să-l întristeze de la prima pagină obișnuita recuzită tipografică: o ilustrație sacră în două culori aplicate greșit pe desen, un articol de fond cu înalte inepții mistico-filozofice și o puzderie de poeme și nuvele radical tâmpite pentru circumstanță.

Încă de pe vară, poetul ocaziilor periodice și-a improvizat pe îndelete — odată pentru totdeauna — poezia cu pruncul divin și o mică povestire, ceva cu copii săraci de văduvă, care jinduiesc în frig la splendoarea jucăriilor scumpe dintr-o vitrină, până ce le îngheață nasul de ger și până ce crapă inima în cititor de milă. După ce a trecut Crăciunul și zaharicaua duioasă a apărut în gazetă, autorul prevăzător își pune opera la păstrare în saltar, pentru că — vorba lui Agamiță Dandanache — "mai trebuie ș-al' dată"… Și la Crăciunul viitor, pac! iar la gazetă cu pruncul divin.

Am urmărit de curiozitate fenomenul acesta literar și mi s-a întâmplat să găsesc aceeași poezie, publicată fără schimbare, de șapte ori în șir, la șapte Crăciunuri consecutive. Dar nimene nu bagă de seamă… Și cu vremea, s-a statornicit astfel un soi de folclor modern al sărbătorilor, de care nimene nu se mai atinge.

S-ar putea evada totuși, util și onorabil, din această banalitate periodică.

Tradițiilor legate de Nașterea Mântuitorului, poporul nostru le-a dat o bogată interpretare poetică. Avem una din cele mai frumoase literaturi populare de Crăciun și Anul nou. Poetul cult ar putea s-o cerceteze cu folos, dacă nu direct de la sursă, cel puțin din colecții tipărite.

Încântătoare îndeosebi, prin arhaismul și grația lor naivă, sunt unele colinde, în care chipul Maicei Domnului este evocat întotdeauna cu o rară

gingășie de sentiment. În una dintre ele, Sf. Fecioară, rătăcind noaptea pe o câmpie de omăt, ajunge la un palat cu ferestre luminate și cere, naiv, adăpost:

Lasă-mă-n palatul tău,
Ca să nasc un Dumnezeu…

Accentul acesta simplu ca-ntr-un verset din Biblie se potrivește de minune cu primitivismul după care suspină unii dintre rafinații modernismului nostru de ieri, fără să-l poată confecționa în atelier propriu.

Nu mai puțin impresionante sunt și unele uraturi pe care, într-o anume regiune muntoasă a țării, le cântă fetele singure în noaptea Anului nou. Între alte evocări îndrăznețe și pline de grație, mi-a rămas în minte o viziune suavă, desprinsă parcă dintr-un tablou de Bocklin. O fată frumoasă, pe care un cerb alb o poartă prin singurătatea pădurii de brazi, într-un leagăn de mătase aninat între coarne…

•

În sfintele sărbători ale Crăciunului, tot omul vrea să petreacă după datină: să asculte, la un pahar de vin, un cântec de inimă albastră.

Țăranii își fac singuri cântece care le convin. Ocupațiile lor, exclusiv manuale și pedestre, le lasă imaginația mai liberă, nu le acaparează toate rezervele mintale. Iar traiul în mijlocul naturii oferă misterioșilor poeți rustici necontenit prilej de inspirație proaspătă.

Dar ați băgat de seamă că orășenii noștri nu mai au cântece? Grija împrospătării producțiilor literare destinate muzicii e lăsată la orașe exclusiv pe seama țiganilor lăutari. Și, nu zic, s-or fi pricepând țiganii la muzică, fiindcă au "ureche". Dar la literatură… Când se lasă-n voia inspirației lor proprii, lăutarii noștri produc niște inepții lirice atât de cumplite, că nici la hotentoți nu le-ai putea găsi pereche:

Îmi plac bărbații
Pentru că îmi dau senzații,
Ah, ce mult îmi plac bărbații,
Că-s plini de grații
Și de amor…

De multe ori însă lăutarii urbani, din penurie de inspirație, tot spre sate sunt nevoiți să tragă cu urechea lor cea muzicală și lungă. Dar simt ei că, oricât de agreate ar fi la oraș, nevinovatele cântece rurale nu satisfac până la urmă gustul și mentalitatea citadinului. Și atunci, ca să le adapteze, își permit ici-colo câte o corectură, mai cu seamă mici înnobilări de vocabular,

mai potrivite cu urechea delicată a mahalagiului din Delea Veche, care mai mult decât boierul din centru e mândru că el "nu-i de la țară"… Cunoașteți, poate, un cântec popular nu tocmai vechi, care începe așa:

Foaie verde și-o lalea,
Anițo din Prahova,
Cu cine-ai rămas tu grea?

Am auzit odată din gura unui lăutar bucureștean, fercheș și foarte manierat, căruia începutul i s-a părut prea din topor pentru urechile consumatorilor de ciorbă de burtă, următoarea variantă înnobilată ad-hoc:

Anițo din Prahova,
Spune-mi pe onoarea ta,
Spune-mi, dragă, nesilită:
Cu cine-ai rămas gravidă?…

Asemenea grozăvii nu fac cinste capitalei noastre — căci nu s-a găsit nimeni să spargă capul delicatului cântăreț pătruns, parcă, de fiorul esteticii literare a dlui Eugeniu Lovinescu.

Dar a cui e vina? Rușii, ungurii, sârbii — ca să ne mărginim numai la vecini — au o comoară vie, necontenit împrospătată, de romanțe frumoase și expresive cu textul datorit celor mai buni poeți ai lor. La noi, în familiile burgheze se cântă canțonete franțuzești sau cuplete, mai pudice, de prin "revistele" teatrale. Fata de atelier și funcționara tânără, școlărița codană și studenta sentimentală (dacă mai există), toată tinerețea zburdalnică sau visătoare a orașelor noastre suspină în zadar după un repertoriu mai nou și mai bogat de cântece alese.

Și noi facem mallarmism cuțo-vlah, pe care-l numim "modernism", cu toate că datează de la vremea când se purta turnură la rochii…

Moftangii!

DESPRE DUEL

În urma unor apostrofe parlamentare, cu aluzii gingașe la mamă, două persoane din lumea noastră politică și suprapusă au fost gata să purceadă pe teren și să schimbe, vorba ceea, două gloanțe fără rezultat.

Dar faptul nu s-a consumat. Martorii celor două părți apostrofante (e vorba de martori de onoare, nu de cei oculari) au contramandat ceremonia și-au închis definitiv incidentul, prin procese-verbale și alte tertipuri

medievale. Nu ne mai rămâne alta de făcut, prin urmare, decât să regretăm că ne-am alarmat degeaba — și să notăm aici câteva reflecții tardive cu privire la duelul din zilele noastre.

Dar mai întâi, nu înțelegem cum pot parlamentarii noștri să recurgă la asemenea mijloace extreme, când știe toată lumea că în Parlament bătaia n-a fost niciodată prohibită? Domnii care ne fac legile au avut întotdeauna dreptul să le calce înaintea noastră. Nimeni nu le-a contestat vreodată acest drept patern de prioritate. Și când toate drepturile și prohibițiunile publice ies din Parlament… e natural ca acolo înăuntru să nu mai rămâie nici una. Noi, particularii, n-avem dreptul să ne batem în public nici măcar așa, de-un gust, la zile mari, fără ca poliția să intervină. Dar auzit-ați vreodată ca doi deputați care s-au bătut în incinta Camerei să fi ajuns la poliție sau la judecătoria de pace?

•

Duelul e o instituție barbară; prin urmare, s-a conservat până în zilele noastre, cu sfințenie.

Ca să rămână totuși accesibil eroismului burghez, duelul a trebuit să se adapteze moravurilor civilizate de astăzi. Lupta adevărată se dă mai mult pe hârtie și la gazetă, decât pe teren. Și nu se bat atât cei doi adversari între ei, cât se bat "martorii" lor cu ortografia și gramatica limbii noastre, prin scrisori și procese-verbale…

Pe vremuri, duelul era un privilegiu boieresc. Numai dacă erai nobil din naștere, aveai dreptul să te simți ofensat și să tragi cu pistolul ori să scoți spada din teacă.

Astăzi însă are libertatea să se ofenseze oricare cetățean onorabil. Aici stă progresul: duelul s-a democratizat.

Caracteristica duelului democratic stă în lipsa lui de rezultat, garantată prin lege. Și cu cât omenirea se va civiliza mai tare, cu atât și duelul va fi mai lipsit de rezultate și va oferi cetățenilor o garanție mai mare de securitate și de confort.

Ca să ne dăm seama câtă distanță va mai fi între duelul de mâine și cel de ieri, e destul să ne uităm cu atenție cum îl pun în aplicare încă de astăzi unele persoane culte, care prin situația lor socială sunt ținute să anticipeze asupra progresului moral — și cum îl practică oamenii din popor, obligați de împrejurări să reprezinte în zilele noastre o epocă mai veche din istoria civilizației umane.

Am avut deunăzi, într-un restaurant de elită, viziunea duelului de mâine, asistând la un incident nervos între două persoane din societatea noastră bună. Cei doi adversari, care erau acolo cu nevestele, la două mese învecinate, s-au ridicat deodată în picioare — nu știu bine din ce cauză — și-au schimbat câte două înjurături fără rezultat, pe franțuzește și pe românește. Pe urmă — s-au așezat jos și au mâncat. Atât.

Cum să nu admir această distincție de maniere, această lipsă totală de barbarie ancestrală, această înaltă probă de stăpânire de sine, care trebuie să-l deosebească pe orice om civilizat de străbunul lui din peșteri?…

Mi-a fost dat altă dată, trecând pe la hală, să am și viziunea duelului preistoric. Am asistat adică la o discuție între un vânzător de fructe, sedentar, și un măturător de stradă, ambulant prin natura lucrului. După un schimb sumar de cuvinte, unul dintre ei a declarat, cu ochii ieșiți din cap, că vrea să facă amor cu paștele matern al celuilalt. La rândul său, acesta și-a exprimat cam aceeași dorință, inversând numai rolurile. Și duelul a început, fără alte marafeturi… Țin minte numai atât, că la un moment dat, măturătorul l-a apucat pe negustor cu dinții de-o ureche — și n-a mai dat drumul, până când a rămas cu bucățica în gură. Ce-i drept, n-a înghițit-o, cum era natural și legitim, ci doar a stuchit-o la sfârșitul luptei, pe tarabă, între caise.

Printre spectatori, nu erau decât martori oculari. Dacă s-ar fi nimerit și vreo doi de ceilalți, vă asigur că duelul cu pricina ar fi luat o turnură mai civilizată, înainte de a fi spurcat caisele. Un proces-verbal de onoare, publicat apoi la gazetă, ar fi dovedit părților interesate și opiniei publice că dorința unui client insolvabil de a petrece câteva momente plăcute în tovărășia unei sărbători religioase nu conține nimic ofensator la adresa negustorului care-i primește confidența. Ea poate fi taxată cel mult drept o aberațiune sexuală, cam curioasă dacă vreți, dar cu totul inofensivă prin platonismul forțat la care natura ideală a calendarului nostru cel nou o condamnă de fapt. Și-n adevăr, când o națiune întreagă face zilnic dovadă că se complace cu imaginația în irealizabil și-n fistichiu, n-ar fi oare absurd ca milioanele de cetățeni care o compun să-și ceară mereu, pentru atâta lucru, unii de la alții satisfacție?… Ar însemna să stăm toată ziua numai cu pistolul în mână sau cu urechile aproapelui în gură.

•

Onoarea e un atribut al bărbăției, care la majoritatea bărbaților onești din zilele noastre a-nceput să se atrofieze cu totul. Individul la care acest

apendice medieval s-a transmis într-o formă oarecare, cât de puțin proeminentă, e grozav de sensibil prin partea locului. Îndată ce-l atingi la onoare, el simte o nevoie urgentă de ieșire pe teren cu martori, sau cel puțin de un proces-verbal și un schimb de scrisori, cu mici greșeli gramaticale.

Fiind mai dinainte asigurat că pistolul adversarului nu dă rezultate, domnul care iese pe teren se găsește în situația plăcută a unei cucoane care știe bine că nu poate să facă copii — dar tot mai încearcă. De ce nu? Când obiceiul unui act moștenit din străbuni și devenit inutil și-a pierdut orice urmă de primitivitate, civilizația nu se opune să-i conservăm măcar gestul sau ritualul — din respect pentru tradiție. Cu atât mai mult, când ritualul lui are în sine și ceva agreabil.

Spiritualizat astfel, redus la o măreție simplă de simbol, duelul modern va deveni în curând un act erotic adaptat la firea burghezimii rafinate din timpurile noastre. Peste câțiva ani, adversarii vor ajunge să schimbe între ei cele două gloanțe fără rezultat, așa de la mână la mână, sub formă de pilule. Ori au să și le trimită prin poștă, dacă locuiesc în alte orașe. Și nici de precauții sau de mister față cu sexul slab din anturajul celor doi eroi nu va mai fi nevoie… Trezită prea de dimineață din somnul fără întreruperi al unei nopți conjugale ca oricare alta, soția somnoroasă își va întreba, căscând, eroul respectiv:

— Da' ce faci, Mitică?

— Mă duc să mă bat în duel.

— Așa? Nu uita, la întoarcere, să treci pe la băcănie pentru niște icre…

Până atunci însă, actualul cod al onoarei rămânând în vigoare, adevărata primejdie la care te expui este descalificarea prematură. Dacă ai neglijat cumva un singur punct din programul premergător, s-a isprăvit cu tine: nici un om de onoare n-o să te mai înjure pe viitor.

Dacă însă ai apucat a ajunge pe teren la locul tău, atunci e bine. Nu-ți mai rămâne decât să închizi ochii — și să tragi.

Pistolul e un instrument primejdios, firește. Nu însă pentru cei doi adversari, ci mai cu seamă pentru martori, săracii. De aceea se recomandă să-l iei cu mare precauție în mână; și să nu tragi cu el orizontal, Doamne ferește, ci numai vertical, spre lună. Căci altfel, chiar dacă martorii scapă nevătămați, se poate întâmpla alt bucluc. Unul din cele două gloanțe fără rezultat ar putea foarte bine să nimerească, din întâmplare, tocmai în onoarea momentan descoperită a cine știe cărui cetățean matinal, aciuat pentru câteva clipe, acolo, în preajma terenului de luptă, ca omul. Vă puteți

închipui ce surpriză pe capul lui când s-ar trezi așa, din senin, cu onoarea reparată, fără să știe nici dincotro și nici, mai ales, din care pricină…

MENS SANA IN CORPORE SANO

Am încercat odată și eu o maximă latinească pe înțelesul tuturor, după modelul celor rămase din antichitatea clasică. Două ceasuri mi-am bătut capul. Degeaba! N-am ajuns la nici un rezultat. Și nu din pricină că aș fi avut ambiția s-o scriu de-a dreptul în latinește — limbă pe care n-o cunosc —, ci din alte cauze, mai serioase.

Un dicton latinesc e un aforism care are virtutea să circule în lume, prin mijloace proprii. Cugetări sentențioase de toată frumusețea producem și noi, modernii, când în versuri, când în proză. Dar asta-i, că nu circulă.

Iată, de exemplu, un aforism cules la întâmplare, din prima poezie modernă care-mi cade sub ochi în acest moment.

Le soleil ne peut rien contre ce qui n'est plus…{19}

Și puțin mai jos, în aceeași poezie, încă o declarație categorică:

Le plus beau des mortels ne peut cherir que soi…{20}

Cu acest fel de decrete filozofice în versuri s-a ocupat și la noi, pe vremuri, poetul Vlahuță, căci ele creează autorului o reputație de seriozitate în opinia cultă a țării. (în adevăr, nici un ministru n-a mai îndrăznit să-i suprime postul de la Casa Școalelor, cât a trăit. Pe un Heine l-ar fi mâncat imediat fript orice guvern democratic.)

Cele două aforisme franțuzești de mai sus, pe lângă că sunt datorite poetului Paul Valery, reprezentantul modern al genului serios în Franța, care se bucură de mare prestigiu în presa valahă, mai au și avantajul că sunt lucrate în versuri â la Malherbe, care, oricum, sună plăcut la ureche. Și se vede bine că autorul lor și-a dat osteneala să le înzestreze cu tot ce-i trebuie unui aforism ca să devie maximă latinească, adică să circule. Totuși trebuie să recunoaștem că ele n-au a face, nici pe departe, cu: De gustibus non disputandum{21}, sau cu: Errare humanum est{22}— și alte cugetări mărețe, rămase din antichitatea clasică. Parcă le lipsește ceva. Nimeni nu se folosește de ele cu prilejul unei cuvântări festive sau în conversația zilnică. Cel mult dacă le-ai putea întâlni în albumul cu suveniruri al unei domnișoare culte, printre alte autografe selecte, deasupra iscăliturii vreunui snob de modă veche, ahtiat după trufandalele literare de sezon.

Banalitatea e glasul mare al generațiilor trecute, pe când paradoxul e numai vocea pițigăiată a unui ins care vrea să facă impresie. Omenirea știe de mult acest lucru.

Ca să devie maximă latinească, un aforism trebuie în primul rând să spună ceva. În al doilea rând, acel ceva trebuie să fie un adevăr elementar, o idee care-ți sare în ochi, de la prima vedere, cu amândouă picioarele odată. Soarta lumească a unui aforism atârnă, așadar, de evidența adevărului pe care-l conține. Aici stă pehlivănia.

Veniți pe pământ mai devreme, cei vechi au avut norocul să dea peste o mână intactă de adevăruri sedentare, care abia așteptau să fie formulate în latinește ca să pornească razna în lume. Atunci filozofii lor, poeții, oratorii și marii lor dignitari s-au pus pe atâta: au început să fabrice de dimineața până seara maxime latinești, pentru folosința generațiilor viitoare. Și nouă nu ne-au mai lăsat aproape nimica… tarde venientibus ossa![23]

Neavând fericirea să dăm ca ei peste o asemenea pleașcă spirituală, nouă nu ne-a rămas decât să spicuim, ici-colo, pe urma marelui seceriș, câte un mic adevăr care se ascunde cu îndărătnică modestie în dosul unor aparențe echivoce și care, pe deasupra, nici nu încape bine în corsetul unui aforism. Căci un astfel de adevăr bicisnic simte mare nevoie de comentarii și explicații, iar un aforism cu coadă nu poate să circule: se împiedică în ea, la tot pasul.

Ca să-și satisfacă totuși nevoia de a rosti și el decrete filozofice valabile pentru toți (căci omul se naște și moare cu această nevoie), cei moderni au recurs uneori la observații cu desăvârșire gratuite, cum ar fi: Les affaires sont les affaires[24], sau Omul e om — și alte tautologii mizerabile, vădit produse la mare ananghie intelectuală, după același tipar. Setea noastră de certitudine mintală e însă atât de imperioasă, încât le-am adoptat și pe acestea, pentru încurajare, oferindu-le, ce-i dreptul, un loc mai mic în stima noastră decât celor antice.

•

Am luat parte într-o zi la o serbare sportivă, unde știam că trebuie să țină discurs un profesor de gimnastică. Intenția cu care m-am dus eu acolo a fost numai să aud încă o dată vechiul dicton latinesc: Mens sana in corpore sano — adică să aștept cu palpitație (e și asta o voluptate) clipa când va trebui să fie rostit, după datină. Am urmărit cu multă atenție și smerenie tot mersul discursului, știind bine încotro se îndreaptă. Când oratorul a adus vorba, pe departe, cu mare dibăcie, despre binefacerile gimnasticii… despre

sănătatea omului… despre agerimea minții… eu îmi țineam respirația. Acuș… acuș… trebuie să iasă… Gata! S-a făcut. Mens sana in corpore sano. Și m-am întors liniștit acasă.

Nimeni nu cunoaște însă puterea de sugestie a unei formule simple asupra omului, până când n-a făcut însuși experiență.

Pe drum, la întoarcere, și până seara târziu, cele cinci cuvinte mi-au sunat în urechi și m-au urmărit pas cu pas, în toate părțile. Degeaba am încercat eu să-mi distrag atenția, să citesc firmele prăvăliilor de manufactură, să mă gândesc la alte lucruri, de mai încoace, din vremea renașterii sau măcar din evul mediu… Ca să se răzbune, pesemne, venerabila maximă latinească se cuibărise adânc în mine și nu mai vrea să plece. O simțeam cum mișcă și cum mă lucrează pe dinăuntru, ca o vietate autonomă. Cum să scap de obsesie? Am încercat, după metoda freudiană, s-o scot la lumină, să-i analizez conținutul, să mă pun bine cu ea… uite ce maximă latinească frumușică și plină de înțelepciune — îmi ziceam eu, umblând de colo până colo, fără să-mi aflu loc. Ne-au mai rămas nouă și alte maxime înțelepte de la străbunii noștri romani… care erau toți niște oameni foarte înțelepți și frumoși și plini de virtuți antice… dar parcă nici una nu conține ca asta un adevăr așa de sublim. Și niciodată n-au existat pe lume atâtea societăți sportive, atâtea ștranduri, atâta football și rugby, atâtea meciuri de box, de înot și de alergătură pe gratis ca-n zilele noastre. Contemplând această sănătate robustă, de obicei goală până la centură și extraordinar de păroasă pe picioare, te apucă groaza când te gândești la capacitățile mintale pe care trebuie să le ascundă (cu atâta grijă) un jucător de football sau la cantitatea de înțelepciune care trebuie să zacă în fundul unui campion de box…

Nu, nu merge! Se vede că i-am dat o interpretare greșită, dacă mă persecută înainte. Dar așa-mi trebuie. Cine m-a pus să mă duc la serbare? Ce interes aveam eu, până pe acolo, să ascult cuvântarea profesorului de gimnastică suedeză, când știam bine că asta nu se face?

Să vedem. Mens sana in corpore sano… Când zici că numai într-un corp sănătos stă o minte ageră, asta nu înseamnă că în toate corpurile sănătoase stă negreșit o minte ageră. Când zici că toate vacile sunt mamifere, asta nu înseamnă că toate mamiferele sunt vaci. Mai există și capre, de exemplu, care sunt tot atât de mamifere. Ba am văzut eu una, odată, la o mânăstire de maici, care era mai mamiferă decât orice vacă… ce bine era pe-acolo în timpul verii, ce de măiculițe tinere și cu frica lui

Dumnezeu, ce umbră și ce răcoare pe sub brazi… mai cu seamă noaptea sau pe vreme de ploaie… când turna câte trei săptămâni în șir, de credeai că s-a mutat tot Atlanticul în cer, ca să ude mănăstirea… Ce-are a face! Mens sana in corpore sano. Când zici: o minte sănătoasă într-un corp sănătos, aceasta însemnează doar atâta, că numai într-un corp sănătos, poate exista o minte ageră… Oare așa să fie? M-am gândit imediat la Blaise Pascal și la Darwin, la Spinoza și la Leopardi, la Jean-Jacques Rousseau, la paralizia lui Scarron, la insomniile lui Proust, la epilepsia lui Napoleon (m-am gândit la sănătatea dlui Bogdan-Duică), m-am gândit la numărul mare de intelectuali iluștri cu organismul minat de crocodilii microscopici ai unei maladii oculte — și aproape toată galeria oamenilor de geniu mi-a apărut ca un splendid azil de infirmități incurabile și de mizerii fiziologice ereditare… Mens sana in corpore sano? Uite ce belea îi poate veni omului pe cap din antichitatea clasică, dacă o caută cu lumânarea… Cine m-a pus să mă duc la serbare?

Dar poate că străbunul nostru latin n-a avut în vedere sănătatea intelectuală. Poate că el s-a gândit la sănătatea morală în genere. Moralitatea omului ar fi condiționată adică de sănătatea lui trupească, de corpul lui, oțelit prin viață sportivă… Oare?

Ca să verificăm și această aserțiune, n-avem nevoie să ne ostenim prea departe. E destul să aruncăm o privire de jur împrejur, la moravurile lumești din vremea noastră, cea sportivă. Purtat-a omenirea vreodată o rochie mai modernă ca astăzi? Arătatu-și-a ea o epidermă mai pârlită de raze ultraviolete, în văzul lumii? Ori a dansat ea vreodată dansuri mai strâns lipite și mai pe față ca-n zilele noastre? Cunosc eu o cucoană bătrână, căreia i s-au zburlit ultimele fire de păr ale generației sale când a văzut ea mai de aproape cum stă socoteala dansurilor noastre moderne… Încruntat, cu figura crispată de o preocupare unică și indiscutabilă, tânărul dansator își ține strâns tovarășa, de-a lungul persoanei sale sportive, ca pe o pradă, — iar ea, micul monstru, i se încleștează de umeri, având în gestul ei ceva de pisică sălbatică, de vampir și de caracatiță. Și amândoi tac. Abia dacă riscă un pas legănat, încoace și încolo, de frică să nu se disloce cumva blocul cu un milimetru din încheieturile lui esențiale. Și tortura asta durează ceasuri, nopți întregi, până la ziuă. Un tânăr de pe vremea romantismului, supus la această probă neomenească, ar fi fost în stare să lase toate baltă, să-și planteze dansatoarea în mijlocul salonului și s-alerge afară, la aer curat. Vezi că, pe vremea aceea, nu erau atâtea sporturi, care să întrețină igiena sufletească!

Mens sana in corpore sano… Mărturisesc că a început să-mi fie, cum zice țăranul moldovan, o lehamite grozavă de atâta înțelepciune latinească.

S-ar putea întâmpla ca prin mens sana legiuitorul să fi făcut aluzie numai la moralul omului, în înțelesul medical de astăzi al cuvântului… Este foarte adevărat că un om sănătos are și moralul ridicat, adică are chef de viață, pe când un biet bolnav, săracul, nu mai are gust de nimica.

Dar o constatare ca asta nu era nevoie să mi-o spui numaidecât pe latinește. Puteai s-o dai de-a dreptul pe românește, că totuna era. În orice caz, aș fi scăpat mai ușor, nu s-ar fi înfipt în subconștientul meu cu atâta tenacitate ca în forma ei latină.

Mens sana in corpore sano… Dacă scap și din asta cu bine, n-o să mă mai prindă nimeni în zilele mele pe la vreo serbare sportivă sau comemorativă, unde se țin discuri cu citații latinești.

Cine m-a pus?…

EVOLUȚIA UNUI IDEAL

Un poet adevărat, oricât s-ar feri de această nenorocire profesională, trebuie să facă parte dintr-o generație de muritori. Trebuie să întrupeze, măcar după moarte, când nu mai are încotro, forma sensibilității speciale a epocii în care a trăit. Chiar dacă poetul are ambiția să acape de sub tirania unor idealuri colective prea contemporane, în structura moleculară a operei sale vei regăsi infailibil expresia curentă și naivă a unor credințe și aspirații umane de-a doua mână, mai primitive și mai durabile.

Dar și acestea din urmă se schimbă cu timpul. Iar procesul obscur al acestor evoluții misterioase, desfășurându-se prea încet în vreme, trece de obicei neobservat. Este deci o fericire că diferitele lui momente se înregistrează automat pe placa sensibilității poetice și rămân fixate acolo pentru totdeauna. Comparând din acest punct de vedere două opere zămislite în mici deosebiri de structură, aproape imperceptibile, care trădează totuși că în răstimp s-au produs unele schimbări adânci în psihologia speciei umane. Astfel, pentru cine știe să le descifreze, aceste semne microscopice povestesc lucruri interesante.

•

Toată lumea cunoaște, desigur, versul lui Eminescu:

… le stă bine laolaltă,

Ea frumoasă și el tânăr, el înalt și ea înaltă.

Fără îndoială că poetul, având nevoie să zugrăvească aci o pereche ideală de îndrăgostiți, a rezumat un minimum de calități care, după părerea lui, sunt necesare și suficiente în dragoste. El înalt și ea înaltă, i-a trebuit mai mult pentru frumusețea lor decorativă. Esențialul este: ea frumoasă și el tânăr. Așa trebuie să fie, după părerea lui Eminescu, cei doi parteneri, ca să se poată iubi reciproc. Iar această părere indiscutabilă coincide cu idealul amoros al întregii specii umane — masculine și feminine — din acea vreme.

(Observați și aici sobrietatea virilă, gustul infailibil de care dă dovadă marele poet. Altul ar fi spus poate și despre bărbat că era "frumos"… evocând astfel o imagine aproape scabroasă, care nici măcar nu s-ar fi potrivit cu idealul de bărbăție aspră după care suspină în realitate o adevărată femeie.)

Dar de la Eminescu până astăzi, o schimbare adâncă trebuie să se fi produs în întunericul de jos al naturii umane. Mi-am dat mai bine seama de lucrul acesta într-o zi, când am auzit din întâmplare, cântate de o domnișoară cu sprâncene foarte subțiri, niște stihuri naive în care un poet modern anonim zugrăvește, la rândul lui, o pereche ideală de îndrăgostiți din zilele noastre. Mi-a rămas în minte strofa esențială:

La un bal, odată, ei s-au întâlnit.
Șoapte de iubire dânsul i-a șoptit,
Și din prima noapte s-au simpatizat.
Ea era frumoasă…

Vedeți, ca și pe vremea lui Eminescu, Ea trebuie să fie frumoasă. Altfel nu merge. Numai la mare ananghie, un bărbat ar putea "simpatiza", din treacăt și cam la repezeală, o urâtă. În privința aceasta, nici o schimbare nu s-a produs pe lume.

Dar El, cum era? Cum trebuie adică să fie un bărbat, pentru ca o femeie modernă să se lase simpatizată de el, și încă "din prima noapte"?… Nu, oricât și-ar bate capul cineva care nu e poet, nu cred să ghicească. Iată:

Și din prima noapte s-au simpatizat.
Ea era frumoasă, el era bogat…

Să nu se creadă cumva că bogat a fost pus aici numai pentru rimă. Limba noastră conține un mare număr de rime în -at, începând cu democrat și sfârșind cu… aceea care v-a venit în minte din primul moment. Putea deci poetul să găsească aici altă rimă, dacă ar fi avut nevoie. De exemplu:

Ea era frumoasă, el era titrat…

cu toate că un titlu academic nu mai însemnează azi mare lucru.

Și parcă în loc de simpatizat nu s-ar fi putut găsi altceva, echivalent?

La un bal, odată, ei s-au aranjat…

Sau, și mai bine:

La un bal, odată au pus chestiunea pe tapet.

Ea era frumoasă, el era discret…

Văd și eu că primul vers e prea lung… dar, să mă ierte cititorul, n-am avut intenția să fac o nouă operă de artă cu subiectul dat, ci numai să lămuresc lucrurile.

Rămâne deci bine stabilit că dacă poetul a spus despre eroul lui numai atâta, că "era bogat" — apoi a știut el ce spune. Această idee nici nu putea să-i treacă prin minte, fără o sugestie precisă din afară, din văzduh, din ambianța impalpabilă care-i alimentează inspirația.

Femeia e seismograful speciei noastre. În materialul plastic al instinctelor sale, interesul speciei înregistrează toate schimbările pe care evoluția enigmatică a societății umane le aduce condițiilor în care se dă lupta pentru viață.

Pe vremuri, omul avea nevoie în această luptă numai de brațe tari, de vigoare trupească. Un bărbat tânăr și înalt, adică voinic, avea cele mai multe șanse de izbândă.

Deci: ea frumoasă și el tânăr.

Astăzi însă așa s-au întors lucrurile, că voinicia nu mai ajută la nimic. Pasiunea tinerilor de azi pentru sporturi, iscată nu se știe cum și întreținută ocult, mi se pare numai un tertip diabolic inventat de cei care aveau interes să le deruteze atenția, ca să le înlăture concurența. Căci lupta cea mare și adevărată se dă astăzi cu capul. Lungimea fizică a unui personagiu nu-i mai aduce absolut nici un folos în afacerile lui bănești; iar tinerețea e mai degrabă un indiciu de permanentă jenă financiară (și femeile au cam început, încă de pe vremea lui Eminescu, să miroase acest trist adevăr).

Alte calități se cer omului modern. Pentru izbândă în fața vieții, el are nevoie în primul rând de șiretenie, de pricepere în afaceri, adică de inteligență practică și de experiență matură. Iar semnul concret al acestor calități invizibile este bogăția materială, cu tot cortegiul ei de seducțiuni.

Și nu se poate spune că femeia a tras numai cu coada ochiului la această nouă stare de lucruri, ci a privit-o îndelung, cu ochi mari și serioși, până când în inconștientul ei s-a elaborat o concluzie organică, o idee activă, care

s-a îmbibat în anatomia ei delicată până în toate colțurile și i-a orientat instinctul în sensul unei urgente adaptări la situație.

•

Pentru o femeie onestă din toate zilele noastre, prezența unui om bogat în anturajul ei constituie o permanentă primejdie. Simpla lui apariție provoacă instantaneu în organismul femeii o tulburare vizibilă, o excitație de natură bine caracterizată, în privința căreia soțul legitim nu trebuie să-și facă nici o iluzie.

Mutra unui mare bogătaș e afrodiziacă. Pentru o fată inocentă de școală, ea echivalează cu o lectură pornografică. Iată pentru ce suntem de părere că o mamă cu simțul răspunderii ar trebui să-și ferească fata de orice ocazie în care ea ar putea să dea cu ochii pe neașteptate de un personagiu bogat — cel puțin înainte de căsătorie. Fetele nu trebuie să vadă lucruri de astea…

Un arhimilionar, recunoscut ca atare, nici n-ar trebui lăsat să apară pe unde sunt femei. Apariția lui în public este un adevărat atentat la bunele moravuri. Numai cât vede un automobil de lux venind spre ea, femeia modernă își pierde capul și se zăpăcește până într-atâta, că poate fi călcată de el, acolo în stradă…

E ușor de înțeles că, în asemenea condițiuni, ceilalți muritori sunt obligați să renunțe la orice ambiție sentimentală în dragoste, mulțumindu-se numai cu ceea ce mai pot apuca și ei, din când în când, pe de lături.

"Tinerețea" și "înălțimea" fizică sunt, biologicește, lucruri prea demodate. Femeia de azi nu se mai uită la asemenea fleacuri. Un lungan de doi metri, când n-are decât atâta, o lasă absolut rece, chiar dacă s-ar sinucide de dragul ei… A iubi astăzi un bărbat tânăr e ceva anormal, ceva împotriva naturii. E o aberație sexuală. Numai o doamnă din aristocrație își mai poate permite, în goana după senzații rare, capriciul unei astfel de perversități. Dar o burgheză normală și serioasă, cu simțurile intacte, e la adăpost de asemenea surpriză… Se vede și de aici că burghezimea e clasa care susține cu putere stindardul moralității publice, conducându-se în toate chestiunile gingașe de acest fel numai după indicațiile naturii. Și trebuie să adăugăm cu mândrie că, printre femeile de alte nații, românca noastră se arată îndeosebi sensibilă la aceste indicații venite din adânc.

O urmare naturală a acestei stări de lucruri e ușor de întrevăzut:

Rasa oamenilor săraci o să dispară de pe fața pământului. În curând, nu se vor mai naște decât oameni bogați. Și copilul va purta, încă de la naștere, semnele și stigmatele acestei rase privilegiate: el se va naște cu un mic

început de burtă, cu o intenție de chelie în creștetul capului și cu un automobil de lux la poartă.

Mă întreb însă, ce se va întâmpla dacă în evoluția vertiginoasă a omenirii, împrejurări viitoare, necunoscute încă, vor aduce într-o zi la modă alte însușiri bărbătești necesare pentru luptă și izbândă… De pildă, facultatea pe care o au deja unii sectanți religioși de a se mutila benevol, sau — mai știu eu — o inaptitudine firească de a cădea în păcat, măcar la zile mari… Așa-i că bietele femei vor trebui să se adapteze vrând-nevrând la această situație nenorocită, adorând mâine ceea ce detestă astăzi, fără ca nici ele singure să știe pentru ce?

Și parcă aud de pe acum corul poeților:

Ea era frumoasă, el era patern…

Dar când vom ajunge aici, specia umană va fi atins de mult idealul ei ultim de purificare morală, despre care unii filozofi cred că e însuși scopul vieții pe acest pământ — și zilele ei vor fi numărate pe degete.

Note

{1} Bine că ne lasă măcar în pace… (armeană).

{2} Nu înțeleg ce spui… (magh.).

{3} Verbul a chizmi pare să fi însemnat pe vremea lui Cată logofătul: a șterpeli idei și observații de la unul și de la altul, adică "a asimila în mod organic", cum s-ar exprima astăzi un critic literar de-ai noștri, specializat în materie de chizmitură estetică și sociologică. Numai că, în vremea de demult, chizmeala se făcea pe față și fără multe marafeturi. De aceea, după cum veți vedea, însuși acest Oprea Cată al meu nu se sfiește a chizmi uneori fraze întregi de la alți cronicari mai de ispravă, când ele îi cad prea la îndemână

{4} Răstimpul unei vieți

{5} Din nou.

{6} Fală, mândrie.

{7} Ușuratică

{8} Ceardac, balcon.

{9} Pronostic

{10} A apărut.

{11} Mamă.

{12} Mortieră.

{13} Suliți, lăncii.

{14} Titlu de noblețe.

{15} Filozof, mag.

{16} Zarurile au fost aruncate! (lat.)

{17} În minunata lună mai,
Când mugurii toți se deschideau… (germ.).

{18} A treia posibilitate nu există (lat.)

{19} Soarele nu poate influența ceea ce nu mai e… (fr.).

{20} Cel mai frumos dintre muritori nu se poate îndrăgi decât pe sine (fr.).

{21} Despre gusturi nu se discută (lat.).

{22} A greși e omenesc (lat.).

{23} …celor care vin mai târziu nu le rămân decât oasele (lat.).

{24} Afacerile sunt afaceri (fr.).